

TAMPEREEN YLIOPISTO

Maarit Ainas

LAIT JA IHANTEET TASA-ARVON ESTEENÄ

- John Stuart Millin *The Subjection of Women* –teoksesta käyty keskustelu naisten asemasta 1860-luvun Iso-Britanniassa

TAMPEREEN YLIOPISTO

Historiatieteen laitos

AINAS, MAARIT: Lait ja ihanteet tasa-arvon esteenä. John Stuart Millin *The Subjection of Women* –teoksesta käyty keskustelu naisten asemasta 1860-luvun Iso-Britanniassa.

Pro gradu –tutkielma, 107 sivua, 2 liitesivua.

Yleinen historia

Maaliskuu 2000

Tutkielman aiheena oli tutkia yhden 1800-luvun maineikkaimman filosofin ja poliittisen vaikuttajan, John Stuart Millin teoksessa *The Subjection of Women*, ilmenneitä käsityksiä naisten asemasta ja sen parantamisesta. Lähtökohtana tutkielmalle oli teoksen maine radikaalina naisten oikeuksien julistuksena. Tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin teos oli radikaali aikana, jolloin se kirjoitettiin ja julkaistiin. Aikarajaus kirjan ajatusten pohtimiseksi oli 1860-luku, sillä Mill kirjoitti kirjan pääosin 1860-luvun alussa ja se julkaistiin vuonna 1869. Teoksen näkemysten poikkeavuutta ajan yleisesti hyväksytyistä ajattelutavoista tutkittiin tutustumalla teoksesta esitettyihin kommentteihin ja ajan ilmapiiristä, arvoista ja naisten asemasta tehtyihin tutkimuksiin.

John Stuart Mill kirjoitti *The Subjection of Women* –teoksen osoittaakseen miehen ja naisen välisen tasa-arvoisuuden merkityksen ja tärkeyden. Hän vaati naisille oikeutta koulutukseen ja työhön sekä esitti naisille äänioikeutta samoilla ehdoilla kuin miehillekin. Mill arvosteli erityisesti vaimon asemaa ja epäkohtia, joita lait aiheuttivat naimisissa oleville naisille. Hän vaati avioliiton perustamista tasa-arvoisten puolisoitten väliselle kumppanuudelle. Millin ajatuksia pidettiin pääosin ennenaikaisina ja erityisesti naisten poliittisia oikeuksia vastustettiin. Kuitenkin oli nähtävissä myös tukea Millin ajatuksille. Tietyt epäkohdat, kuten vaimojen omistusoikeuden puuttuminen ja naisten huono koulutustilanne olivat seikkoja, jotka tunnustettiin ja joiden parantamiseen toivottiin pian ryhdyttävän.

Vaikka Mill piti vallitsevaa lainsäädäntöä pääasiallisena naisten asemaan vahingollisesti vaikuttaneena tekijänä, on hänen ansiokseen selkeästi luettavissa huomio, siitä kuinka vallitseva yhteiskuntajärjestys tapoineen ja periaatteineen heikensi naisten asemaa.

Teoksen ajatuksia ja niiden kommentointia tutkimalla pyrittiin muodostamaan kuva tuon ajan naisten asemasta. Tuosta kuvasta tuli varsin ristiriitainen. Ihanteet pelkästään vaimon ja äidin rooliin pyhittäytyneistä naisista olivat vahvoja eikä naisen tai avioliiton asemaa tahdottu muuttaa millään tavoin. Samalla kuitenkin oli nähtävissä liikehdintää naisten aseman parantamiseksi niin, että jopa sen suuntaisia lakiuudistuksia tehtiin. Millin *The Subjection of Women* –teos oli yksi, ei ainoa, osoitus noiden viktoriaaniseen maailmaan kuuluneiden ihanteiden vastaisten ajatusten olemassa olosta. Ihannekuva naisesta ja avioliitosta ei ollut särötön.

SISÄLLYSLUETTELO

1. NAISTEN ALISTAMISTA VASTAAN	0
1.1. TUTKIMUSKYSYMYS JA LÄHTEET	3
1.2. ARVIOITA TEOKSESTA	8
2. SUKUPUOLTEN TASA-ARVO.....	13
2.1. KÄSITYKSIÄ NAISESTA.....	13
2.2. AJATUS TASA-ARVOSTA	22
2.3. TASA-ARVOA SEURAAVA HYÖTY.....	27
3. NAISET YHTEISKUNNALLISINA TOIMIJOINA	31
3.1. NAIMATTOMAT NAISET	31
3.2. NAISTEN ANSIOT TAITEISSA JA TIETEISSÄ	33
3.3. KOULUTUS	38
3.4. TYÖSKENTELYMAHDOLLISUUDET	46
3.5. POLIITTISET OIKEUDET	57
4. NAISTEN ASEMA AVIOLIITTOSSA.....	66
4.1. AVIOLIITON MERKITYS	66
4.2. TYÖNJAKO JA JOHTAJUUS.....	71
4.3. IHANNEAVIOLIITTO.....	74
4.4. SEKSUAALISET VELVOLLISUUDET.....	76
4.5. VÄKIVALTA.....	80
4.6. OMISTUSOIKEUDET	84
4.7. AVIOERO.....	88
5. NAINEN AVIOLIITTOA JA AVIOLIITTO MIESTÄ VARTEN – IHANNE KYSEENALAISTETAAN	95
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	104
LIITE.....	110

1. NAISTEN ALISTAMISTA VASTAAN

1.1. Tutkimuskysymys ja lähteet

Brittiläisistä naisasia-aktivisteista parhaiten yleensä tunnetaan Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa kirjoittanut Mary Wollstonecraft, joka vaati naisille tasa-arvoisia kansalaisoikeuksia miesten kanssa. Tunnettuja ovat myös 1900-luvun alussa vaikuttaneet Pankhurstin sisarukset Christabel ja Sylvia sekä heidän äitinsä Emmaline. He olivat kampanjoinensa tärkeässä asemassa naisten äänioikeustaistelussa. Merkittävien naisten lisäksi naisten oikeuksien kehittymiseen on vaikuttanut yksi mies, John Stuart Mill.

John Stuart Mill, huomattava 1800-luvun liberaali filosofi ja kuuluisa taloustieteilijä, syntyi Lontoossa vuonna 1806. Hän sai perusteellisen koulutuksen isänsä James Millin ja tämän ystävän Jeremy Benthamin johdolla.¹ J.S.Millin omat filosofiset näkemykset kehittyivät humanimpaan suuntaan kuin utilitarismin perustajien näkemykset. Hän suhtautui myönteisesti ajatuksiin suhteellisesta vaalitavasta, ammattiyhdistyksistä ja sosialismista ja oli naisten oikeuksien vankka kannattaja. 1840-luvulla hän julkaisi oman kypsemmän ajattelunsa tuloksena teokset *System of Logic* (1843) ja *Principles of Political Economy* (1848), jotka loivat pohjan hänen keskeiselle asemalleen Viktorian aikaisessa sivistyneessä maailmassa. Vuosina 1859-65 Mill kirjoitti useita teoksia, joista hän on nykyään tunnettu, esimerkiksi *On Liberty*, *Representative Government*, *Utilitarianism*, *Auguste Comte and Positivism* ja *The Subjection of Women*. Yhtenä tärkeimmistä liberaaleista ajattelijoina 1800-luvulla Mill vaikutti vahvasti moderniin taloustieteeseen, politiikkaan ja filosofiaan. Mill seurasi myös tarkasti Yhdysvaltojen tilannetta ja kirjoitti neekeriorjuudesta *American Civil War* -kirjoituksessaan.² Orjuuden vastaiset mielipiteet vaikuttivat vahvimmin radikaalin maineeseen, jonka Mill sai kymmenen viimeisen elinvuotensa aikana.³ Kirjoitustyönsä ohella Mill työskenteli virkailijana Itä-Intian kauppakomppaniassa, jossa eteni siirtomaahallinnosta huolehtivan osaston johtajaksi, kunnes jäi

¹ Jeremy Bentham (1748-1832) ja James Mill (1775-1836) olivat aikansa merkittäviä liberaaleja oppineita. He loivat uuden utilitarismiksi kutsutun filosofian oppisuuntauksen, jonka pääajatuksena oli taata mahdollisimman suuri hyöty/onnin mahdollisimman suurelle joukolle ihmisiä.

² Collini 1991, 138-139.

vuonna 1858 eläkkeelle parlamentin päätettyä siirtää Intian hallinnon pois kauppayhtiöltä. Mill kuoli Avignonissa 1873 viimeisteltyään omaelämäkertansa juuri samana vuonna.

John Stuart Millin naiskäsitykseen vaikutti epäilemättä merkittävästi hänen pitkäaikainen suhteensa Harriet Tayloriin (1807-1858), joka oli Millin suuri rakkaus. Mill ja Taylor tapasivat ensimmäisen kerran vuonna 1830, Harrietin ollessa jo naimisissa ja heistä tuli pian toisilleen omistautuneita (platonisia) ystäviä. He kirjoittivat toisilleen avioliittoa ja avioeroa käsittelevät esseet pian tapaamisensa jälkeen. Esseitä vertailemalla Alice S. Rossi on tullut siihen tulokseen, että Harriet Taylor oli Millia radikaalimpi ajatuksissaan.⁴ Suhteen jatkuttua kaksikymmentä vuotta he solmivat avioliiton vuonna 1851 Harriet Taylorin jäätyä leskeksi. Avioitumisensa jälkeen he työskentelivät tiiviisti yhdessä ja Mill kertoi, että kaikki hänen teoksensa tuolta ajalta olivat yhtä paljon Harrietin kuin hänen itsensä aikaansaannoksia. Pian heidän avioitumisensa jälkeen ilmestyi seuraava sukupuolten tasa-arvoa käsittelevä kirjoitus, *Enfranchisement of Women*. Alun perin anonyymina julkaistun artikkelin tekijästä on kiistelty paljon. Sitä on pidetty usein kokonaan Harriet Taylorin tuotteenä. Toiset taas ovat katsoneet hänen osuutensa rajoittuvan samantyyppiseen muusan rooliin kuin muussakin Millin tuotannossa. Olipa totuus mikä tahansa, kirjoitus käsittelee naisten osallistumista työelämään jyrkemältä kannalta kuin John Stuart Millin nimissä ilmestynyt muu tuotanto.⁵

Millin elinaikana naisliike kehittyi yksittäisten henkilöiden aatteista hyvin organisoiduksi liikkeeksi.⁶ Mill osallistui tuon liikkeen toimintaan niin käytännön kuin teoreettisen pohdiskelunkin alueella. Työskenneltyään 35 vuotta Itä-Intian kauppakompanian palveluksessa Mill toimi brittiläisen alahuoneen jäsenenä vuosina 1865-1868. Naiskysymys oli myös parlamenttityössä hänen kiinnostuksensa keskeinen kohde. Kun Mill asettui toisen

³ Collini 1991, 142.

⁴ Kilpi & Sintonen 1986, 208; Rossi 1970, 22-23.

⁵ Esimerkiksi *Contemporary Responses* teoksessa teksti on julkaistu Harrietin nimissä.

⁶ Huoli naisten asemasta ja sukupuolten välisistä suhteista ei ollut mikään uusi ajatus radikaaleissa piireissä, joissa Mill ja Harriet liikkuiivat 1830-luvun alussa. Itse Mary Wollstonecraft oli ollut radikaalin ryhmittymän, Unitarien Radicalsien, piiriin kuulunut ajattelija ja Unitarien lehdessä, *Monthly Repository*ssä, ilmestyi vuosien aikana monia naisten koulutukselle myötämielisiä kirjoituksia. *The Unitarian Westminster Review* oli samalla tavalla ollut naisasian puolestapuhuja ensimmäisistä numeroistaan lähtien. Rossi 1970, 20.

Iso-Britannian ensimmäisen naisasialiikkeen perustajana pidetään Barbara Leigh Smith Bodichonia, joka keräsi yhteen naisten oloista kiinnostuneita ystäviään ja perusti vuonna 1855 komitean, joka otti ensimmäi-

kerran ehdolle parlamenttiin hän ei kyennyt enää uudistamaan paikkaansa. Hänen naisasi-
alle, ehkäisylle ja avioerolle myönteiset ajatuksensa sekä suhteensa ateisteihin ja työvä-
enjohtajiin olivat Maurice Cranstonin mukaan liikaa Millin vaalipiirin hyvinvoiville ää-
nestäjille. Cranstonin mukaan kaikista Millin teoksista juuri *The Subjection of Women* oli
se, jota vastaan hyökättiin kaikkein laajimmin ja katkerimmin. Ja erityisesti naisten ääni-
oikeuden puolesta kampanjoiminen aiheutti hänelle enemmän epäsuosiota kuin mikään
muu mitä hän teki.⁷ Vaalitappionsa jälkeen hän omistautui kirjalliselle työlle rajoittaen
esiintymisensä satunnaisiin puhetilaisuuksiin. Niistä useimmat olivat naisasialiikkeen
organisoimia.⁸

Pääteoksensa naiskysymyksestä, *The Subjection of Women*:in, Mill kirjoitti vasta vai-
monsä kuoleman jälkeen vuonna 1861. Kirjan ilmestyminen lykkääntyi vuosia Millin
odottaessa ajankohtaa, jolloin julkaisemisella olisi suurimmat käytännön vaikutukset nais-
asian edistämiseksi. Mill odotti, että naisten äänioikeuskampanja oli luonut vastaanotta-
vaisemman yleisön.⁹ Collinin mukaan Mill ei julkaissut naiskysymyksestä mitään mer-
kittävää ennen *The Subjection of Women*-teosta, koska hän olisi pitänyt sitä epäviisaana
omien näkemystensä erotessa niin paljon vallitsevista mielipiteistä. Kun *The Subjection of*
Women sitten vuonna 1869 ilmestyi, siitä tuli nousevan naisliikkeen perusteoksia.¹⁰

Mill itse oli tyytyväinen kirjansa sisältöön ja julkaisuaikankohtaan. Eräässä kirjeessään hän
mainitsi, että kaikki mitä hän kuuli, vahvisti hänen uskoaan siitä, että kirja oli julkaistu
oikeaan aikaan eikä mikään osa siitä ollut ennenaikainen.¹¹ Collini on maininnut, että Mill
oli tietoinen maineestaan ja vaikutusvallastaan ja osasi ajoittaa teostensa julkaisun ajan-
kohtaan, joka hänen mielestään oli paras.¹² En kuitenkaan ryhdy pohtimaan, mikä oli
Millin motiivi *The Subjection of Women* teosta kirjoittaessaan, halusiko hän ehkä vain
herättää huomiota asiaa kohtaan ja valitsi juuri siksi tietyn tyylin ja tietyt aiheet, joita kä-
sitteli kirjassaan.

seksi tavoitteekseen naimisissa olevien naisten omistusoikeuteen vaikuttavien lainkohtien muuttamisen (The Married Women's Property Committee). Holcombe 1983, 49-50, 57-59.

⁷ Coole 1988, 142-143; Cranston 1958, 30.

⁸ Kilpi & Sintonen 1986, 210.

⁹ Collini 1991, 128.

¹⁰ Collini 1991, 149.

¹¹ Elliot, Letters of J.S.Mill, vol 2, s. 210. Rossin teoksessa 1970, 61.

Mill kirjoitti, että *The Subjection of Women* teoksen tarkoitus oli ollut perustella naisten ja miesten välisen tasa-arvon tärkeys ja naisten aseman epäoikeudenmukaisuus. Ensimmäisessä luvussa Mill esitti ettei naisten alempiarvoinen asema johtunut luonnosta. Toisessa luvussa Mill vertasi vaimon asemaa viktoriaanisessa kodissa orjan asemaan ja toi esiin tuon alamaissuhteen huonot vaikutukset, joita se aiheutti sekä naiselle että miehelle. Kolmannessa luvussa Mill toi ilmi esimerkkejä naisista, jotka olivat menestyneet eri elämänalueilla osoittaen, mihin naiset olivat kykeneväisiä. Neljännessä luvussa Mill käsitteli naisten aseman parantamisesta koituvia hyviä puolia, sekä yksittäisille naisille että koko yhteiskunnalle. Mill käsitteli erityisesti vaimon asemaa silloisen brittiläisen lain alaisuudessa mutta varsinkin vaatimukset naisten yhteiskunnallisista oikeuksista koskettelivat myös naimattomia naisia.

Mielenkiintoni Millin teosta kohtaan heräsi luettuani useasta kirjasta maininnan teoksesta radikaalina naisten oikeuksien julistuksena.¹³ Halusin saada selville, mikä Millin teoksessa oli radikaalia, sillä olihan naisten asemasta kirjoitettu jo ennen Milliä. Esimerkiksi Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa esitettiin varsin paljon vaatimuksia naisten oikeuksista.¹⁴ Aikomukseni ei kuitenkaan ole verrata Millin ajatuksia aiempiin teksteihin vaan tutkia sitä, mikä teki Millin teoksesta radikaalin hänen omana aikanaan, teoksen kirjoitus- ja julkaisuhetkellä 1860-luvulla. Tarkoitukseni on tutkia sitä miten se suhteutui ajan muuhun ilmapiiriin ja miten sitä kommentoitiin. Tätä kysymystä tutkimalla pyrin saamaan tietoa naisen asemasta Viktorian aikaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. En myöskään aio tarkastella Millin ajatuksia myöhempien tutkijoiden ja naisasia-aktivistien esittämien tulkintojen ja näkemyksien valossa. Tarkoitukseni ei siis ole pohtia sitä

¹² Collini 1991, 124, 128.

¹³ Esimerkiksi Karen Offenin mukaan Millin *The Subjection of Women* kirjasta on tullut klassinen teos feminismiin historiassa eikä kukaan ole voinut olla huomioimatta sitä Millin poliittisen teoreetikon maineen takia. Teos käännettiin pian ilmestymisensä jälkeen monille kielille. Offen 1987, 453. Katso myös esim. Okin 1979, 197.

¹⁴ 1790-luvulla julkaistiin sellaisia teoksia kuin Marquis de Condorcetin *Plea for the Citizenship of Women* (Ranska 1790), Olympe de Gougesin *Declaration of the Rights of Woman* (Ranska 1791), Etta Palm d'Aeldersin *Appeal to Frenchwomen Concerning the Regeneration of Morals and the Necessity for Women's Influence in a Free Government* (Ranska 1791), Mary Wollstonecraftin *Vindication of the Rights of Women* (Iso-Britannia 1792) ja Theodore Gottlieb von Hippelin *On Improving the Status of Women* (Preussi 1792). Vuonna 1817 brittiläinen runoilija Percy Bysshe Shelley pohti kysymystä saattoiko mies olla vapaa jos nainen oli orja ("Can man be free if woman be a slave). Kaikki nämä kirjoitukset herättivät paljon keskustelua. Offen 1987, 336.

kuinka edistyksellinen / taantumuksellinen Mill oli ajatuksissaan naisten asemasta nykyisestä tilanteesta ja katsantokannasta tarkasteltaessa. Tutkimukseni painotus on ajassa ennen kirjan ilmestymistä ja heti sen jälkeen.

Tutkimuksen lähtökohtana on J.S.Millin teos *The Subjection of Women* ja siitä esitetyt kommentit. Näissä dokumenteissa käsiteltyjen näkemysten pohjalta jäsenän tutkimukseni käsittämään pohdintoja sukupuolten tasa-arvosta, naisista yhteiskunnallisina toimijoina ja naisten asemasta avioliitossa. Päälähteeni J.S.Millin teoksen, *The Subjection of Women*:in, lisäksi käytän jonkun verran hänen muuta tuotantoaan, jonka avulla tutkin hänen ajatuksiaan. Koska tutkielmani ei ole Mill-tutkimus¹⁵ en ryhdy erityisesti paneutumaan hänen muuhun ajatteluunsa ja esim. hänen kirjeenvaihtoonsa. Tekstissä on joitakin viittauksia hänen kirjeissään ilmitulleisiin ajatuksiin, mutta nämä ovat lainauksia tutkimuskirjallisuudesta. Millin kirjeenvaihdosta on julkaistu hyvin laaja teossarja, joka osaltaan mahdollistaisi ja vaatisi perinpohjaisen perehtymisen hänen ajatteluunsa. Tässä tutkielmassa minulla ei ole ollut siihen mahdollisuutta eikä tutkimukseni rajausta sitä edellyttäkään.

Teoksen vastaanottoon pääsen tutustumaan Thoemmes Pressin vuonna 1995 julkaiseman dokumenttikokoelman, *The Subjection of Women. Contemporary Responses to John Stuart Mill* avulla, josta kirjan vastaanotosta kertovat lähteeni ovat peräisin. Ilman tätä dokumenttikokoelmaa olisi lähteiden löytäminen ollut erittäin hankalaa ja vaivalloista. Olen valinnut kokoelmasta ne tekstit, jotka julkaistiin pian Millin kirjan julkaisemisen jälkeen, vuosina 1869-1870.¹⁶ Esittelyt kommentoijista ovat luettavissa liitteestä 1.

¹⁵ Tällä tarkoitan sitä, että tarkoitukseni on keskittyä tutkimaan Millin tekstiä ja kommentoijien mielipiteitä, ei syventyä Millin tarkoituksiperiin. En tutki Millin teosta tarkoitukseni selvittää erityisesti hänen ajatteluun ja pohtia siihen vaikuttaneita tekijöitä ja ajatusten ilmenemistä elämän muilla aloilla ja pyrkiä näin tuottamaan uutta tietoa Millistä. Käsitelen Millin teosta vain yhtenä lähdeoteoksena ja Milliiä esimerkkinä tuon ajan henkilöstä, joka esitti mielipiteitään naisasiasta.

¹⁶ Lehdistön merkityksestä tuohon aikaan kertoo jotain se, että vaikka J.S.Mill ja Harriet Taylor miltei eristäytyivät muista ihmisistä, pystyi Mill vaikuttamaan julkiseen keskusteluun ja mielipiteisiin journalismin keinoin. 1800-luku oli Englannissa kuukausittain ja neljännesvuosittain ilmestyvien lehtien kultaaikaa. Mill oli näiden lehtien vakituinen kirjoittaja, sekä jonkin aikaa *London and Westminster Review*:n omistaja. Tämän työskentelyn ansioista Millistä tuli tunnetumpi ja vaikutusvaltaisempi, kuin mitä hänestä olisi voinut koskaan tulla, jos hän olisi kirjoittanut samanlaisiin lehtiin 1900-luvulla. Näiden lehtien varsin pitkät ja vakavamieliset artikkelit tavoittivat käytännössä koko koulutetun yleisön. Cranston 1958, 27.

En tiedä olivatko kritisoijat ääritapauksia, sillä dokumenttikokoelmassa ei kerrota tekstien valintaperusteita. Sen kommentoijista voi sanoa, että tuona aikana esiintyi sekä Millia puoltavia että vastustavia kannanottoja ja näkemyksiä. Siten siis Millin näkemykset eivät olleet vielä yleisesti hyväksytyjä näkemyksiä, mutta niillä oli kuitenkin kannattajiakin, joten täysin uusia ja ainutlaatuisia hänen näkemyksensä eivät olleet. Tutkimani kommentoijat ovat otos tuon ajan ajatteliijoista, joiden avulla saan tietoa ajan näkemyksistä. Otoksen laajuus ei ole tutkimukseni kannalta ensiarvoisen tärkeää, sillä tarkoitukseni ei ole selvittää kuinka yleisiä tietyt mielipiteet olivat, vaan tutkia millaisia arvoja ja näkemyksiä yhteiskunnassa yhdistettiin naisiin, mitä mieltä Mill oli naisten asemasta ja miten hänen aikalaisensa hänen ajatuksiinsa suhtautuivat. Tietyllä tavalla tutkimukseni on pyrkimystä selvittää miksi Mill ja hänen aikalaisensa määrittivät naisen aseman tietyllä tavalla, mitkä olivat heidän käsityksensä käsitteelliset edellytykset ja ulottuvuudet, eli mitä asioita he pohtivat naisen asemaa pohtiessaan.

Ajan ilmapiiriä tutkin Victorian Women dokumenttikokoelman dokumenttien sekä kirjallisuuden avulla, josta esimerkiksi Holcomben *Wives and Property*, Philippa Levenin *Feminist Lives in Victorian England* ja M.Jeanne Petersonin teos *Family, Love, and Work in the Lives of Victorian Gentlewomen* antavat hyvän yleiskuvan ylempien luokkien naisten elämästä viktoriaanisena aikana Iso-Britanniassa. Erityisen aktiivista tutkimus Viktorian aikaisista naisista oli 1970-luvulla, joten siltä ajalta on saatavissa myös paljon tutkimuskirjallisuutta.

1.2. Arvioita teoksesta

Millin *The Subjection of Women* -teoksessa esittämät ajatukset koskivat Susan Moller Okinin mukaan vain keski- ja ylemmän luokan naisia.¹⁷ Tuona aikana naisia koskevat ihanteet kohdistuivat ylä- ja keskiluokan naisiin, vaikka myös tyväestö pyrittiin saamaan saman normiston alaisuuteen. Todellisuus kuitenkin saneli sen, ettei työläisnaisilla ollut mahdollista elää naisille asetettujen ihanteiden mukaisesti. Mill ei kuitenkaan ilmaissut kirjassaan kohdistavansa ajatuksiaan koskemaan vain tiettyä yhteiskuntaluokkaa. Vaikka joissakin kohdin kirjaa voi aistia Millin tuntemuksen tyväenoloista, hän käsittelee pää-

osin epäkohtia, joita naisiin kohdistetut ihanteet aiheuttivat. Siten kirjan ilmapiiri oli lähempänä ylä- ja keskiluokan naisia ja heihin tämäkin tutkimus keskittyy.¹⁸

Työväestön naisten oikeuksien aika ei ollut vielä tullut, sillä kommentoijat eivät kiinnittäneet tähän seikkaan huomiota ja esimerkiksi oikeustieteen professori Sheldon Amos, joka kommentoi Millin ajatuksia, kirjoitti, että Millin kirja oli kaikkein syvällisin ja perusteellis in teos, "joka oli koskaan ilmestynyt ongelman ja sen eri näkökulmien osalta kuin myös peruskysymyksistä, jotka olivat ilmiön taustalla".¹⁹ Samoin kuuluisa Yhdysvaltalainen naisliikkeen aktivisti, Elizabeth Cady Stanton, kirjoitti Millille luettuaan *The Subjection of Women* -kirjan vuonna 1869: "Lasken kirjan käsistäni tuntien iloa ja rauhaa, jota en ole koskaan ennen tuntenut, sillä se on ensimmäinen osoitus yhdeltäkään mieheltä, että hän on kykeneväinen näkemään ja tuntemaan naisten heikkouden ja alennustilan merkittävimmät tekijät ja kaikki naisten kokemien vääryyksien hienot sävyt ja asteet."²⁰ Naisasia- liikkeen aktiivien mukaan Mill oli siis onnistunut kirjassaan esittämään aiheeseen liittyvät näkökohdat erittäin hyvin.

Tunnettu naisliikkeen edustaja Frances Power Cobbe kuitenkin ennakoi vastaanottoa, jonka Millin teos saisi. Hän oli huolissaan siitä, että Mill oli lähtenyt taistelemaan voimakkaita ennakkoluuloja vastaan ja arveli, että olisi ollut suuri ihme, jos häntä ei olisi halvennettu todenteolla.²¹

¹⁷ Okin 1979, 197.

¹⁸ Vaikka luokkarajojen määrittäminen on historioitsijoille usein vaikeaa, oli luokat määritelty viktoriaanisessa yhteiskunnassa ammatin, tulojen ja arvojen perusteella. Nämä määritteet olivat sidoksissa miehen ammattiin ja tuloihin. Keskiluokka oli laaja ja moninainen, mutta se oli kuitenkin erotettavissa maaseudun aristokratiasta ja talonpojista sekä fyysisen työn tekijöistä. Keskiluokan edustajat olivat yleensä kaupunkilaisia ja vaikka joillakin heistä oli samankaltaisia tuloja kuin taitavilla käsityöläisillä, työskentelivät jälkimmäiset käsillään eikä heitä siten yleensä pidetty keskiluokan edustajina. Keskiluokkaan kuuluvien vuosittaiset tulot vaihtelivat alle sadasta (100) punnasta yli tuhanteen (£1000) ja vuonna 1867, 42 prosenttia keskiluokan edustajista ansaitsi noin 100-300 puntaa. Petersonin mukaan taas kunniallisen keskiluokkaisen elämänlaadun arvioitiin maksavan yhdeltä ihmiseltä minimissään 150-200 puntaa. Yhteiskuntaluokka, johon nainen kuului määrittyi hänen isänsä mukaan kunnes hän meni naimisiin, minkä jälkeen aviomiehen asema määräsi myös naisen yhteiskunnallisen aseman. Naimattomat naiset, eronneet, erillään asuvat tai lesket säilyttivät isänsä tai miehensä statuksen elleivät he itse työskennelleet, jolloin he saavuttivat oman arvoasemansa. Burstyn 1980, 12-13; Levine 1990, 57-58, 158; McBride 1978, 45; Peterson 1972, 8.

¹⁹ Amos 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 141, 169.

²⁰ Alma Lutz, *Created Equal: A Biography of Elizabeth Cady Stanton*. New York: John Day Company, 1940.171-172. Lainattu Rossin 1970, 62 mukaan.

²¹ Cobbe 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 56.

Myönteisten kannanottojen lisäksi Millin arveltiin jääneen kauaksi aiempien filosofisten ja poliittisten teostensa laadusta ja omaperäisyydestä. Esimerkiksi Margaret Oliphant, leskeksi jäätyään journalistin alalle suuntautunut kolmen lapsen äiti, totesi, että Mill oli jättänyt huomiotta yleiset kokemuksen osoittamat tosiasiat eikä lähestynyt aihetta sillä puolueettomuudella ja vilpittömyydellä kuin suuren ajattelijan olisi tullut. Oliphantin mielestä oli myös outoa huomata, että Mill oli ottanut niin pinnallisen näkökulman aiheeseen.²² Salanimellä kirjoittanut kirjailija Matthew Browne taas aloitti artikkelinsa pahoittelemalla sitä kuinka vaikeaa ja tuskallista hänelle oli Herra Millin suuren nerouden ihailijana ilmaista eriävä mielipiteensä Millin esittämistä näkemyksistä.²³ Kommentoijat siis tunnustivat Millin kyvyt ja arvovalan, mutteivät pelänneet esittää poikkeavia näkemyksiä hänen uusimmasta työstään.

Varsin kiinnostavaa on se, että vaikka *The Subjection of Women* -teoksen kaksi ensimmäistä painosta myytiin loppuun muutamassa kuukaudessa Millillä oli maine yksinäisenä taistelijana. Monet hänen ajatuksistaan olivat epäsuosittuja koulutetun väestön enemmistön piireissä. Mielenkiintoista Collinin mielestä on se, että myös Mill itse piti itseään epäsuosittujen näkemysten kannattajana huolimatta kirjoitustensa suosiosta.²⁴ Mill myös itse korosti tätä mm. *The Subjection of Women* -teoksessa, jossa hän painotti suuria vaikeuksia, joita yleisiä käsityksiä vastaan taistelevat tahot kohtasivat. Hän myös mainitsi, että yleisiä käsityksiä vastaan hyökänneiden piti olla hyvin onnekkaita ja epätavallisen kyvykkäitä, jos he onnistuivat saamaan äänensä ollenkaan kuuluviin.²⁵

Ei siis ihme, että osa kommentoijista piti Milliä hieman omahyväisenä. Esimerkiksi Anne Mozleyn mielestä Mill vastasi mielipuolta, joka pystyi loogisesti osoittamaan, että koko muu maailma oli hullu. Mill ei Mozleyn mielestä välittänyt tippaakaan siitä, että koko ihmiskunta aikojen alusta lähtien oli nähnyt asiat toisella tavalla. Mozley ei myöskään pitänyt siitä, että Mill ikään kuin julistautui ainoaksi naisten aseman ja asioiden puolusta-

²² Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 114, 115. Katso myös Browne 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 207-208.

²³ Browne 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 207.

²⁴ Collini 1991, 129. Toisaalta on huomioitava, että tuohon aikaan kirjoja osti vain murto-osa kansasta eikä kirjan ostaminen sinänsä tarkoittanut myötämielisyyttä kirjan sanomalle.

²⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 471-472.

jaksi.²⁶ Millin mielipiteet ja esitys koettiin myös liioittelevaksi naisten kärsimystarinaksi, jossa miehet kuvattiin hirviöiksi.²⁷ Huomautettiin myös, että hänen kirjoituksensa ja vaatimuksensa koskivat vain poikkeuksellisia naisia.²⁸

Mill oli huolestunut moraalisen edistyksen ja tahto pikemminkin opastaa kuin viihdyttää lukijoitaan.²⁹ *The Saturday Review* -lehdessä olleen kirjoituksen mukaan oli oikeutettua sanoa, ettei kukaan ollut Milliä valmiimpi arvostelemaan asioita, jotka hänen mielestään vivahtivatkaan epäoikeudenmukaisuuteen. Mill oli *The Saturday Review*:n mielestä valmis heittäytymään seurauksista välittämättä kaikenlaista sosiaalista ja poliittista tyranniaa vastaan. Artikkelissa kuvailtiin Milliä sanoen, että hän saattoi olla väärässä kannanotoissaan, mutta että hänen heikkoutensa johtuivat liiallisesta ritariudesta. Hänen heikkoutensa eivät olleet henkilön, joka olisi ollut ilkeä tai kyyninen vaan henkilön, joka unohti jopa loogisuuden epäoikeudenmukaisuuden vihassaan.³⁰

Frances Power Cobbe kiteytti varsin osuvasti Millin teoksen heikkouden: "Loogisuus ja johdonmukaisuus on Millin mukaan hänen puolellaan, mutta tunteet ovat häntä vastaan. Jos yrittää hyökätä tunteita vastaan loogisuuden aseilla, on se kuin yrittäisi leikata kirveellä sumua. Jotenkin ihmiset pitäytyvät ennakkoluuloissaan, kun heitä uhataan järjellisillä syillä. Ja todellisuudessa ei ole vain luonnollista vaan myös oikein, että ihmiset epäilevät kauan sitten omaksutuista näkemyksistä luopumista heti ensimmäisen houkuttuksen tullen."³¹

The Saturday Review:ssa kirjoitettiin Millin tyylistä, että se osoitti korkeassa mittakaavassa monia piirteitä, joista Mill oli tunnettu, loogisen kerronnan voimaa, kykyä tiivistää pitkän ajatusketjun osasista oleellisimman muutamiin sivuihin ja tyylin täydellisyyden ja voimakkuuden, antaen kunniallisuutta monille ajatuksille, jotka muiden kirjoittajien teok-

²⁶ "The tone of this work is so surpassingly insolent towards the whole human race..." "the assertion of himself as the sole advocate among men with fairness and perception enough to plead woman's cause..." Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 89,91.

²⁷ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995 109-114.

²⁸ Esim: Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 128; Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 91.

²⁹ Collini 1991, 135, 150.

³⁰ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, Contemporary Responses teoksessa 1995, 37.

³¹ Cobbe 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 56-57.

sisä olisivat vaikuttaneet kuluneilta latteuksilta.³² Millin tyylin luonteenomaisimpia ominaisuuksia kuvasi Collinin mielestä hyvin Coleridgen lausahdus, jonka mukaan analogioita käytettiin lukijoiden vakuuttamiseen ja metaforia kerronnan apuna esimerkkeinä. Esimerkiksi *The Subjection of Women* -teoksessa Mill käytti taidokkaasti vertausta orjien historiallisesta asemasta, rinnastaen sen tuon aikaiseen naisten asemaan.³³ Millin kirjoitustyyli olikin yleensä opettavainen ja juridiikkaan painottuva. Hän kirjoitti vakuuttaakseen lukijansa ja missä hän ei voinut vakuuttaa hän pyrki kuitenkin osoittamaan vastakaisten näkemysten haitallisuuden.³⁴

The Subjection of Women -kirjassa Mill pohti valitsemiaan teemoja periaatteellisella tasolla eikä lähtenyt esittämään käytännön parannusehdotuksia, mikä oli luonnollisesti aikalaisten kannalta katsoen kirjan heikkous, mutta toisaalta se on mahdollistanut teoksen säilyttää asemansa klassisena naisten oikeuksien puolustuksena.

³² The Saturday Review 1869, tuntematon kirjoittaja, Contemporary Responses teoksessa 1995, 37.

³³ Collinin mukaan Millin käyttämä vertaus naisista orjina oli yksi esimerkki siitä, että Mill vetosi teksteisiin tiettyihin yhteisiin arvoihin, eikä ollut niin irrallaan oman aikansa kulttuurista kuin itse usein ajatteli olevansa. Tämä vertaus oli myös kekseliäs keino saada vastustajat näyttämään edistyksen esteiltä. Collini 1991, 130.

³⁴ Collini 1991, 131-132.

2. SUKUPUOLTEN TASA-ARVO

2.1. Käsitteitä naisesta

Tasa-arvo on varmaankin viimeinen sana, jota voisi käyttää kuvaamaan naisten ja miesten oikeuksien suhdetta viktoriaanisena aikana. Voimassa olleet lait pitivät aviomiestä vaimonsa laillisenä edustajana ja vastuullisena tämän teoista avioliiton aikana.³⁵ Sen seurauksena miehellä oli valta myös vaimonsa persoonaan, sillä laki katsoi miehen olevan myös vaimonsa moraalinvartija. Samalla miehen katsottiin myös olevan perheen elättäjä, joka oli vastuussa vaimonsa ja lapsiensä ylläpidosta.³⁶

Suosittu ohjekirjat ja lääketieteelliset tekstit vahvistivat vallitsevia käsityksiä naisille sopivasta roolista ja antoivat neuvoja tyttöjen kasvatukseen.³⁷ Kirjallisuudessa, lakipykälissä, lääketieteessä ja uskonnossa vaalittu oppi miesten ja naisten erillisistä elämänalueista määräsi naisen elämän keskipisteiksi kodin, aviomiehen ja lapset. Perinteinen ero miesten julkisen ja naisten yksityisen alueen välillä sai uuden merkityksen 1800-luvulla, kun alu-

³⁵ 1800-luvun alkupuolella Englannissa ei ollut olemassa selkeää lakijärjestelmää. Sen sijaan oli neljä erillistä keskiajalta periytyvää lakikokonaisuutta, the common law, the equity, the maritime law ja kirkkolaki, joilla jokaisella oli omat tuomioistuimensa. Maan ylimmät tuomioistuimet antoivat esimerkin tästä monimutkaisuudesta, sillä ne olivat hajottautuneet eripuolelle Lontoota eikä kaikilla edes ollut vakituista koontumispaikkaa. Lisäksi eri oikeusistuimilla oli erilaiset oikeuskäytännöt ja jopa erilainen kielenkäyttö. Erityisen huomiota herättävää oli kahden tärkeimmän lakikokoelman, common law:n ja equityn, välinen tulkintojen erilaisuus. Holcombe 1983, 9-15, 18-49.

Keskiajalta peräisin oleva common law määräsi pääpiirteissään naisen aseman brittiläisessä yhteiskunnassa. Usein toistettu common law:n lause, ”in law husband and wife are one person, and the husband is that person” ilmaisi avioliittoa koskevien säädösten hengen. Common law:n tulkintojen on päätelty syntyneen keskiajalta, edustamaan näkemystä miehestä ja naisesta yhtenä yksikkönä ja samalla turvaamaan naisten asema epävarmoina aikoina. Keskiajan lopulla muodostettu lakikokoelma equity takasi erityissopimuksella vaimolle tiettyjä erityisoikeuksia. Nuo equityn takaamat mahdollisuudet olivat kuitenkin kalleutensa takia vain varakkaamman väestönosan saatavissa. Holcombe 1983, 18-20, 33-34, 37-47 ; Jalland 1988, 58-72.

Lakien sekavuutta ryhdyttiin poistamaan jo 1800-luvun puolivälissä ja vuonna 1867 asetettiin asiaa tutkimaan kuninkaallinen komissio, jonka ensimmäinen raportti ilmestyi vuonna 1869 ja hyväksyttiin Judicature Act of 1873 -nimellä. Judicature Act määräsi muun muassa equityn olevan common law:n yläpuolella. Vuonna 1884 kuningatar Viktoria avasi virallisesti kuninkaallisen tuomioistuimen (Royal Courts of Justice), jossa ensimmäistä kertaa olivat kaikki kuninkaalliset oikeusistuimet saman katon alla. Holcombe 1983, 15-17; Parry 1993, 234.

The Subjection of Women -teoksen kirjoitus ja julkaisuhetkellä tilanne oli siis kuitenkin entisenlaisensa, mutta voisi kuvitella, että tuolloin lainsäädännön muutokseen tähtäävä toiminta piti sisällään myös naisten asemaan liittyviä kannanottoja ja keskusteluja.

³⁶ Holcombe 1983, 29-30. Sachs ja Wilson ovat osoittaneet, että pääasiallinen lähde, joka tarjosi oikeutuksen naisten alistetulle asemalle oli common law. Sachs ja Wilson 1978, 41.

³⁷ Jalland 1988, 8.

eiden välinen ero kasvoi ja yhä harvempia töitä suoritettiin enää kodissa tai sen lähipiirissä. Kotiäideistä ja perheenemännistä tuli ihanne "the angel of the house".³⁸

Viktoriaanisella aikakaudella miesten ja naisten elämänaulat eriytyivät yhä enemmän, niin käytännössä kuin periaatteissakin. Yhteiskunnallisista asioista kirjoittavat tahot hyväksyivät ja vahvistivat elämänaulojen erottelun ja sijoittivat naisen kodin ja yksityisen alueelle.

³⁹ Ranskalainen Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) tahtoi siirtää naiset kokonaan koteihin. Hän väitti, että koska naiset olivat alempiarvoisia kuin miehet, naisten tulisi olla miesten auktoriteetin alaisina. Hänen maanmiehensä Auguste Comte (1798-1857) ylisti naisten sivistystehtävää maailmassa. Proudhonin lailla, hän kuitenkin uskoi, että naiset, heikoista aivoistaan ja ruumiistaan johtuen, kuuluivat kotiin.⁴⁰

Uskomukset, joiden mukaan sukupuolten väliset fysiologiset ja psyykkiset erot tekivät miehistä sopivia kodin ulkopuoliseen maailmaan ja naisista taas koteihin, olivat laajasti hyväksytyjä. Jumalan katsottiin määränneen naiset uskollisiksi vaimoiksi, äideiksi ja perheenemänniksi.⁴¹ Leonore Davidoff ja Catherin Hall ovat osoittaneet laajan kannatuksen saaneen evankelisen kirkon merkityksen Iso-Britanniassa erillisiä elämänaalueita korostavien ajatusten muokkaajana ja edistäjänä.⁴² Catherine Hallin mukaan on olemassa paljon todisteita siitä, että koti ja perhe olivat muuttuneet naisen pääasialliseksi ympäristöksi 1830- ja 1840-luvuille mennessä.⁴³ Evankelisen liikkeen näkemysten mukaan miehet ja naiset eivät olleet samanlaisia ja sukupuolten välillä oli perustavanlaatuisia eroavaisuuksia. Liikkeen kirjoituksissa toistuivat Hallin mukaan kerta toisensa jälkeen varoitukset ulkoisten vaikutteiden haitoista naisille ja kuvaukset naisista hauraina ja heikkoina.⁴⁴

³⁸ Teema kodista pakopaikkana esitettiin monien ajan runoilijoiden ja kirjailijoiden teoksissa, mutta varsinkin fraasi on peräisin Coventry Patmoren runosta, joka oli Viktorian ajan suosituimpia runoja, vain Tennysonin 'Idylls of the King' möi enemmän kuin Patmoren 'The Angel in the House' (1854-56). Runossa tuli hyvin esiin naisten kodin aluetta korostavalle näkemykselle tyypillinen naiseuden idealisointi. "Enkeli" kuvattiin puhtaammaksi kuin raamatun Eeva. Houghton 1957, 341-348; Shanley 1989, 4; Toimittajan kommentti Victorian Women teoksessa 1981, 134; Williams 1966, 95.

³⁹ Johdanto Victorian Women teoksessa 1981, 3. Heikon naisellisen naisen stereotypian muodostumisesta ja kodin idyllistä, katso Davidoff, L'Esperance ja Newby 1986, 152-159.

⁴⁰ Johdanto Victorian Women teoksessa 1981, 3.

⁴¹ Jalland 1988, 7.

⁴² Davidoff ja Hall 1983, 329; Hall 1979;15-32.

⁴³ Hall 1979, 15.

1800-luvulla kehitysopin kannustamana käytiin keskusteluja siitä, mitä olivat naisten luonnolliset kyvyt ja minkälainen rooli naisille tulisi suoda, jotta se takaisi tulevan kehityksen ja edistyksen.⁴⁵ Englannissa sosiaali-antropologit antoivat sukupuolten väliselle suhteelle tieteellistä tukea Charles Darwinin kehitysteorian avulla julistamalla, että sekä historia että evoluutio vahvistivat naisen alisteisen aseman mieheen nähden. Herbert Spencer (1820-1903), epäilemättä kuuluisin sosiaali-darwinisteista, väitti, että evoluutio oli asettanut naiset koteihin ja sosiaalinen selviytyminen edellytti tarkasti määriteltyjä sukupuolirooleja ja miesten valtaa.⁴⁶ *Anthropological Review*:ssa vuonna 1869 J. McGrigor Allan kirjoitti miesten ja naisten välisistä eroavuuksista sanoen olevansa vakuuttunut, että sukupuolten välillä oli radikaaleja luonnollisia ja pysyviä eroja luonteissa ja moraalissa, mainiten Spencerin tärkeimmäksi lähteekseen.⁴⁷ Kirjailijat ja journalistit, sekä miehet että naiset, hyväksyivät suurelta osin sosiaalitieteilijöiden mielipiteet siitä, että mies ja nainen erosivat perustavalla tavalla toisistaan.⁴⁸ Näin ollen miesten hallitseva asema oli samaistettu, ei vain luontoon vaan myös edistykseen ja sivistykseen.

Ajatus naisten ja miesten erillisistä elämän alueista ei ollut uusi 1800-luvulla. *Victorian Women* -teoksen toimittajien mukaan uusi oli sen sijaan pakkomielleltä muistuttava tapa, jolla asiaa vaalittiin. Nainen, joka ei hyväksynyt viktoriaanisen kulttuurin hänelle osoittamaa roolia, näytti aikalaisistaan yhtä vahingolliselta ja uhkaavalta kuin poliittinen vallankumouksellinen tai anarkisti.⁴⁹ Sosiaalinen kontrolli oli voimakasta. Maurice Cranstonin mukaan useimpia Millin aikalaisia valvoi ja opasti kokoajan heidän isänsä, aviomiehensä tai johtajansa ja heitä taas ohjailivat sosiaaliset tabut ja sopiviksi katsotut tavat.⁵⁰ Tämän

⁴⁴ Hall 1979, 25.

⁴⁵ Duffin 1978b, 57.

⁴⁶ Lorna Duffinin mukaan 1800-luvun puolenvälin jälkeen Spencerin kirjoitukset heijastivat vallitsevia ennakkoluuloja ja vaikuttivat yhteiskunta tieteilijöiden teorioihin. Duffin 1978 b, 59. Myös, Jalland 1983, 132-133 ja Jalland 1988, 256.

⁴⁷ J. McGrigor Allan, "On the real differences in the minds of men and women", *Anthropological Review*, 1869, 4, sivu 79. Lainattu Duffinin 1978 b,65, mukaan.

⁴⁸ Sekä Charles Dickens (1812-1870) että Honoré de Balzac (1799-1850), vaikutusvaltaisissa teoksissaan, pitivät naisen paikkaa kodissa itsestään selvänä ja sovelsivat naishahmoihinsa hyvin erilaisia piirteitä kuin mitä käyttivät mieshahmoissaan. Suosittujen lastenkirjojen kirjoittajat, kuten Hannah More (1745-1833) ja kreivitär de Ségure opettivat nuorille tytöille passiivisuuden ja kuuliaisuuden hyveitä. Samoin etiketin ja käytösoppaiden kirjoittajat, Sarah Stickney Ellisistä Catherine Beecheriin (1800-1878), määräsivät, että naisen kutsumus erosi suuresti miehen tehtävistä ja naisen luonnollinen paikka oli koti. Banks ja Banks 1964, 58-70; Johdanto *Victorian Women* teoksessa 1981, 3.

⁴⁹ Johdanto *Victorian Women* teoksessa 1981, 3.

⁵⁰ Cranston 1958, 18.

perusteella voitaisiin olettaa, ettei naiselle toisenlaista roolia ehdottaviin kannanottoihin suhtauduttu erityisen ymmärtäväisesti.

Millin mielestä naisten luonteesta muodostetut mielipiteet olivat naurettavassa määrin pelkkään havaintoon perustuvia yleistyksiä, jotka oli muodostettu ilman tarkempaa analysointia niin, että yleinen käsitys naisten luonteesta oli siten erilainen eri maissa.⁵¹ Hänen mukaansa oli turha väittää, että kummankaan sukupuolen luonne olisi tehnyt heistä soveltuvia asemaansa ja virkoihinsa tai olisi tehnyt ne heille sopiviksi. Millin mukaan ei voitu tietää kuinka monet miesten ja naisten välisistä eroavaisuuksista olivat luonnollisia, kuinka monet keinotekoisia, ja oliko mitään luonnollisia erilaisuuksia olemassakaan. Naisten luonne, sellaisena kuin se Millin aikalaisille näyttäytyi oli Millin mielestä keinotekoinen, toisia piirteitä vahvistavan ja toisia lannistavan käytännön tulos.⁵² Millin mielestä kukaan ei pystynyt varmasti sanomaan, että jos naisten luonne olisi saanut valita suuntansa yhtä vapaasti kuin miesten, olisiko miesten ja naisten luonteissa ja kyvyissä ollut olemassa mitään eroja.⁵³

Mill huomautti, että naisten alamaisuusasema erosi muista alistetuista, koska heidän alistajansa, miehet, eivät vaatineet naisilta ainoastaan kuuliaisuutta, vaan myös heidän tunteitaan. Naisen täytyi olla vapaaehtoinen, ei pakko-orja ja miehet käyttivät koko kasvatuksensa voiman tarkoituksensa toteuttamiseksi. Millin mukaan naiset kasvatettiin uskomaan, että heidän luonteensa oli täysin erilainen kuin miesten, eikä heillä ollut omaa tahtoa vaan heidän tuli alistua toisten kontrollin alaiseksi. Naisten kasvatuksen ja luonteen muodostamisen päämääräksi oli tullut viehättää miehiä. Mill myönsi fyysisen vahvuuden olevan kiistaton ero miesten ansioksi, mutta ei myöntänyt miesten ja naisten välillä olleen mitään muita eroja.⁵⁴

Fyysisiin ja henkisiin eroihin ja niiden vaikutuksiin sukupuolten väliseen tasa-arvoon otettiin kantaa varsin hanakasti. Anne Mozley yhtyi Millin käsitykseen siitä, että miehet

⁵¹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 543.

⁵² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 493.

⁵³ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 493-497, 532,544.

⁵⁴ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 486-487,493.

oli liiaksi totutettu siihen, että naisten uhrautuvaisuus oli luonnollista ja oikein (varsinkin omaisuusasioissa).⁵⁵ Margaret Oliphantin käsitys tasa-arvosta oli hyvin kokonaisvaltainen. Hänen mukaansa naisten älykkyyden ja luonteen ylivoiman olisi pitänyt olla valtava miehiin nähden, jotta se olisi riittänyt ylittämään miesten fyysisen ylivoiman ja näin oikeuttanut naiset tasavertaiseen asemaan miesten kanssa.⁵⁶ Ja jos taas hyväksyttiin Millin käsitys siitä, että miesten ja naisten välillä ei ollut, fyysisiä ominaisuuksia lukuun ottamatta, mitään luontaisia eroavuuksia, olivat naiset epäilemättä luonnollisesti miehiä alempiarvoisia.⁵⁷

Kommentoijat käsittivät Millin sanat erojen puutteesta niin, että Mill tarkoitti miehen ja naisen olevan täysin samanlaisia, fyysisiä eroja lukuun ottamatta.⁵⁸ *The Saturday Review* kommentoi asiaa sanoen, että jos naiset olisivat olleet fyysisiä ominaisuuksia, hametta ja tiettyjä temperamentin eroja lukuun ottamatta miesten kaltaisia olisi naisia koskevia rajoituksia ollut mahdoton puolustaa, mutta *The Saturday Review* kielsi, että naiset olisivat kuin miehiä.⁵⁹ Lehden mukaan mies ja nainen erosivat toisistaan perusteellisesti ja sukupuolten suhteisiin vaikuttaviin asioihin oli erittäin vaarallista puuttua ilman huolellista harkintaa.⁶⁰ Myös Margaret Oliphant ja Anne Mozley kielsivät väitteen, että nainen olisi ollut miehen kaltainen.⁶¹

Margaret Oliphantin kirjoituksessa oli havaittavissa luonnon ja luonnollisuuden korostus naisen ja miehen asemaan vaikuttavana tekijänä. Mies oli luonnostaan vahvempi ja siksi oli luonnollista, että hän oli perheen suojelija ja huolehtija. Naisen luonnollinen tehtävä synnyttäjänä taas esti häntä kilpailemasta miesten kanssa työtehtävissä. Nämä erot olisikin pitänyt käsittää toisiaan täydentäviksi seikoiksi, eikä ajatella, että nainen ja mies olisivat toistensa kilpailijoita.⁶² Anne Mozley taas esitti, että Millin väitteet eivät osoittaneet muuta kuin, että naiset olivat älyllisesti samanveroisia miesten kanssa. Jos tilanne olisi ollut toi-

⁵⁵ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 104.

⁵⁶ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 114-115.

⁵⁷ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 119.

⁵⁸ Esimerkiksi Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 119.

⁵⁹ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 43.

⁶⁰ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 45.

⁶¹ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 94; Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 140.

⁶² Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 122-124.

senlainen, olisivat naiset hallinneet jo kauan sitten miehiä. Koska naiset kuitenkin olivat fyysisesti heikompia kuin miehet, ei voitu puhua tasapuolisuuden teoriasta. Millin koko väite olikin Mozleyn mukaan se, että naiset eivät olleet samanlaisia miesten kanssa, mutta kaikkien tuli teeskennellä niin kuin he olisivat.⁶³

Kommenteista käy hyvin ilmi ihmisten usko perustavanlaatuisen erojen olemassaoloon naisten ja miesten välillä ja se, miten paljon Millin ajatukset erosivat aikalaisten käsityksistä naisten luonteesta ja luonnollisesta paikasta. Keskustelusta voi myös huomata sen, kuinka Viktorian aikaiset kirjoittajat käsittivät tasa-arvon ihmisen ominaisuuksista lähteväksi oikeudeksi. Koska nainen oli miestä heikompi ei hänellä ollut oikeutta vaatia tasa-arvoa. Ihmisen perusoikeuksista lähtöisin olevaa tasa-arvon vaatimusta ei vielä esitetty.

Tutkimuskirjallisuudessa on mainittu, että tasa-arvon vastustajat vetosivat Jumalan merkitykseen naisten luonteen luoja⁶⁴, mutta Millin kirjasta käydyssä keskustelussa ei käytetty tuota perustelua. Lieneekö Jumala-perusteluiden puuttuminen ollut merkki maallistumisesta, jonka sanottiin yleistyneen vuosisadan puolivälistä lähtien?⁶⁵

Vaikka Mill kiistikin, että naisten luonteesta oltaisiin voitu sanoa mitään luotettavaa, hän silti itse kuvaili naisia ja heidän luonteensa sopivuutta sanomalla esimerkiksi, että naisten henkiset kyvyt suuntautuivat yleensä käytännöllisiin asioihin. Naisilla oli hänen mukaansa myös herkkä tilannetaju, mikä antoi heille edun yhtä kokeneisiin miehiin verrattuna. Kuitenkin nopea havaintokyky teki naiset myös erittäin taipuvaisiksi liian kiireesti yleistämään omia havaintojaan, mikä saattoi olla haitallista. Mill tosin huomautti, että yleensä, kun naiset saivat asiasta parempaa tietoa, he olivat valmiita oikaisemaan nuo yleistyksensä.⁶⁶

Mill painotti käsityskyvyn nopeuden lisäksi naisten henkisiä luonteenominaisuuksia arvokkaana mietiskelyn apuvälineenä ja sovellettaessa teorioita käytäntöön. Tällaisiksi luonteenominaisuuksiksi Mill mainitsi taipumuksen käsitellä asioita mieluummin yksit-

⁶³ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 99.

⁶⁴ Davidoff ja Hall 1983, 329; Hall 1979;15-18; Jalland 1988, 7.

⁶⁵ Collini 1991, 84.

⁶⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 532-533.

täin kuin ryhmissä ja innokkaamman kiinnostuksen ihmisten tunteisiin ja siihen miten käytännön toimet heihin vaikuttivat.⁶⁷ Naisten ajatukset olivat siten hyödyksi pohdiskeleville miehille, naisten omatessa tietoa todellisuudesta. Samoin miesten ajatukset hyödyttivät naisia antamalla heidän ajatuksilleen laajuutta ja suuruutta.⁶⁸ Sheldon Amos toisti kuuliaisesti Millin ajatuksia kirjoittaen, että naiset näyttivät olevan heikompia yleistämään asioita mutta parempia taas huomioimaan eri seikkoja ja yleensä heidän lahjansa kohdistuivat käytännönläheisiin asioihin.⁶⁹

Naisten ominaisuuksista *The Saturday Review* kirjoitti, että naisilla oli yleensä korkeampi moraalitasa kuin saman yhteiskuntaluokan miehillä.⁷⁰ Tämä oli yleinen käsitys tuohon aikaan, mutta samalla naisten kuitenkin katsottiin olevan erittäin herkkiä moraalittomalle käytökselle jos heiltä puuttui perheensä ja ympäristönsä tuki. Duffinin mukaan brittiläisessä yhteiskunnassa esiintyi molempia mielipiteitä sekä että naiset olivat moraalisesti parempia kuin miehet mutta myös että naiset olivat moraalisesti heikompia kuin miehet. Duffinin mukaan naisten moraalista heikomuutta kannattavien mielipiteet saivat enemmän huomiota osakseen ja lopulta tulivat vallitseviksi. Naisten korkeampaa moraalitasa, hengellistä vaikutusta ja sympatiantuntokykyä ja ymmärrystä korostettiin niin kauan kuin ne liittyivät heidän luonnolliselle alueelleen kotiin ja perheeseen.⁷¹ John Ruskinilla (1819-1900) on sanottu olleen voimakas merkitys näiden olettamusten syntyyn, sillä hän esitti naisten moraalisen ylemmyyden ilmenevän naisten uhrautuvaisuutena; "a true wife in her husband's house, is his servant; it is in his heart that she is queen".⁷²

Tällaisiin väitteisiin Mill vastasi ihmettelemällä sitä, että naisten piti alistua miesten määräsvallan alaisuuteen ja uhrautua, vaikka samalla väitettiin että naiset olivat miehiä parempia. Hänen mukaansa ei ollut olemassa mitään vastaavaa tilannetta, jossa paremman olisi pitänyt totella huonompaansa.⁷³ Millin mukaan juuri ne ihmiset, jotka täydellisesti vastustivat naisten tasa-arvoista kohtelua, sanoivat, että naiset olivat miehiä parempia.

⁶⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 534-536.

⁶⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 535. Huom: Millin maininta Harriet Taylorin merkityksestä hänen työlleen, erityisesti naisten aseman käytännöllisen puolen valottajana. *The Feminist Papers* 1973, 184.

⁶⁹ Amos 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 158.

⁷⁰ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 43.

⁷¹ Duffin 1978 a, 48; Duffin 1978 b, 70.

⁷² John Ruskin, *Of Queens Garden, Sesame and Lilies*, Lontoo 1865, lainattu Duffinin 1978 b, 71, mukaan.

Tämä oli Millin mukaan väsyttävä ja teeskentelevä lausahdus, jonka tarkoitus oli vain verhota vääryys kohteliaaseen muotoon. Hän uskoi, että naisten ja miesten oikeuksien yhtenäistämien hävittäisi liioitellun uhrautuvaisuuden, joka oli naisluonteen silloinen teennäinen ihanne. Samoin oli Millin mukaan vähentynyt hysteerisyys ja pyörtyily sen mentyä pois muodista.⁷⁴

Väitteeseen naisten korkeammasta moraalista Mill lisäksi huomautti, että ne jotka olivat toisten määräysvallan alla, eivät usein pystyneet tekemään minkäänlaisia rikoksia, paitsi herrojensa käskystä ja heidän tarkoitustensa hyväksi. Siten siis naisetkaan eivät olleet syyllistyneet kovin moniin rikoksiin. Näkemyksiin, joiden mukaan naiset olivat heikkoja vastustamaan henkilökohtaisia mieltymyksiään tärkeissä asioissa ja päätöksissä, Mill vastasi, että miehet yleensä suisti velvollisuuksien ja yleisen edun asialta heidän huolensa omasta hyvinvoinnista, kun taas naisilla huoli jostakin toisesta.⁷⁵ Eli Millin mielestä naisten heikkous tässä kohdin johtui heidän hyväsydämyydestään ja huolestaan läheisistään. Toisaalta Millin kannanotot naisten moraalista paremmuudesta osoittavat myös, että hän ei epäillyt oikaista käsityksiä, jotka olisivat olleet naisille suosiollisiamkin.

Naisille luonteenomaisena pidetystä hermoherkkyydestä Mill mainitsi, että todennäköisesti kummassakin sukupuolella oli tietty määrä henkilöitä, joilla harvinaisen suuri hermoherkkyys oli synnynnäistä, ja oli mahdollista ja todennäköistä, että useammat naiset kuin miehet perivät tämän herkkähermoisen temperamentin.⁷⁶ Mill ei kuitenkaan pitänyt tuota piirrettä välttämättä pahana vaan mainitsi, että epäilemättä tietyt erityispiirteet tuossa temperamentissa estivät menestymisen tietyissä tehtävissä, mutta olivat etu toisissa. Hänen mukaansa oli ilmeistä, että tämän luontoiset ihmiset olivat erittäin sopivia ihmiskunnan johtamista koskeviin tehtäviin. Millin mielestä naiset olisivat olleet miehiä parempia hallitsijan ja pääministerin toimiin myös paremman ihmistuntemuksensa ansioista sillä tämä ominaisuus oli erityisen tärkeä tehtävissä, joissa täytyi hallita ihmisiä.⁷⁷

⁷³ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 554.

⁷⁴ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 515, 536-537.

⁷⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 554-555.

⁷⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 536-539.

⁷⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 530-531.

Millin esitykset naisista hallitsijoiksi sopivina eivät vakuuttaneet *The Saturday Review*:ta vaan kirjoittaja huomautti, että tämä osuus vaikutti Millin kirjan kaikkein heikoimmalta osalta, syystä jonka Mill oli itse selvittänyt aiemmin; ei ollut vielä todellista tietoa sukupuolten välisistä eroista.⁷⁸

Lisäksi Mill pohdiskeli aivojen merkitystä ajattelukyvyille. Hän kiisti väitteen, jonka mukaan todisteena miesten suuremmille henkisille kyvyille olisivat miesten suuremmat aivot. Jos päätelmä miesten älykkyydestä johtui naisten yleensä pienemmästä ruumiinrakenteesta, olisi se johtanut kummallisiin johtopäätöksiin, joiden mukaan isompi mies olisi pienempää älykkäämpi ja norsu tai valas ylittäisivät ihmisen kyvyt reilusti. Millin mukaan ei ollut millään tavoin todistettu, että naisen aivot olisivat olleet pienemmät kuin miehen ja anatomian tutkijoiden mukaan ihmisten aivojen suuruus vaihteli paljon vähemmän kuin ruumiin tai edes päankään koko eikä edellistä voitu päätellä jälkimmäisestä. Silti Mill ei kieltänyt aivojen vaikutusta ajatteluun ja pohti niiden toimintaa "täysin hypoteettisesti", esittäen mm., että miesten aivot tarvitsisivat enemmän aikaa päästäkseen täyteen toimintaan, mutta jaksaisivat sitten työskennellä pitempään, kun taas naisten aivot väsyisivät nopeammin, mutta myös virkistyisivät nopeammin.⁷⁹

Frances Power Cobbe, tunnettu naisten oikeuksien puolustaja, oli vakuuttunut naisten älyllisestä heikkoudesta miehiin verrattuna. Hän käytti Darwinin tutkimuksia kaneista todisteena tyttöjen alemmasta älykkyydestä. Darwinin tutkimuksien mukaan ilman älyllisiä virikkeitä kasvatettujen kaniin aivojen koko pieneni sukupolvien myötä ja samoin siis kävi myös ihmisten. Väitteeseen ominaisuuksien periytymisestä tasapuolisesti miehille ja naisille Cobbe vastasi muistuttamalla miesten ja naisten erilaisesta elinympäristöstä, jossa miehet lähtivät aikaisin virikkeelliseen ulkomaailmaan naisten jäädessä virikkeettömään kotiin, mikä heikensi naisten älyllistä kehitystä.⁸⁰

Naisten ja miesten eroja korostettiin viktoriaanisessa yhteiskunnassa sekä tieteellisessä keskustelussa että esimerkiksi kirjallisuudessa. Myös Millin kommentoijien kannanotot painottivat miesten ja naisten välistä eroavuutta, mikä osoittaa noiden uskomusten olleen

⁷⁸ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 41.

⁷⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 540-543.

⁸⁰ Cobbe 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 60-61.

varsin yleisesti hyväksytyjä. John Stuart Mill sen sijaan, vaikka itsekin pohti naisten erityisominaisuuksia, kiinnitti huomionsa ympäristöön, josta nuo ajatukset nousivat. Hän korosti ympäristön ja kasvatuksen merkitystä naisten luonteen kehitykselle ja kyseenalaisti näkemykset, joita naisten luonteesta ja ominaisuuksista oli esitetty.

2.2. Ajatus tasa-arvosta

Kuningatar Viktorian ajatukset tasa-arvosta ovat tunnettuja ja paljon siteerattuja. On sanottu, että naisten oikeudet ja niiden vaatiminen olivat aihe, joka sai kuningattaren niin vihaiseksi että hän ei pystynyt hillitsemään itseään.⁸¹

Tämä ei kuitenkaan estänyt Milliä ilmaisemasta käsitystään sukupuolten välisestä suhteesta. Heti *The Subjection of Women*-teoksen alussa hän selvitti teoksensa tarkoituksen olleen perustella niin selvästi kuin mahdollista mielipiteensä siitä, että ajatukset jotka säätivät miesten ja naisten välisen yhteiskunnallisen suhteen, toisen sukupuolen laillisen alistamisen toisen alaiseksi, olivat itsessään vääriä ja tuona aikana inhimillisen kehityksen pääesteitä; ja että noiden ajatusten olisi pitänyt väistyä täydellisen yhdenvertaisuuden aatteen tieltä.⁸² Varsin vahvoja sanoja huomioon ottaen naisten silloisen tilanteen.

Tasa-arvon ajatus oli John Stuart Millin itsensä mukaan yksi hänen ensimmäisistä poliittisistä näkemyksistään.⁸³ Tämä samanarvoisuuden vakaumus tulikin ilmi monissa hänen poliittisia ja eettisiä teemoja käsittelevissä töissään. Mill muun muassa vastusti isänsä näkemyksiä kirjoituksessa *Essay on Governement*, jossa Mill Sr esitti, että naisten asioista huolehti joko heidän isänsä tai aviomiehensä. Siten naisille ei tarvinnut suoda esim. äänioikeutta, koska heidän hyvinvointinsa oli yhtäläinen miesten kanssa.⁸⁴ John Stuart Mill

⁸¹ Strachey 1959, 246.

⁸² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 471.

⁸³ J.S.Mill, *Autobiography* 1989, 185.

⁸⁴ Mill, James 1824, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 2.

arvosteli isäänsä, joka väittäessään etteivät kuninkaat välttämättä ajaneet alaistensa asioita, itse sortui esittämään, että mies ajaisi naisen etuja.⁸⁵

Mill kirjoitti, että kokemus oli johtanut historioitsijat ja filosofit hyväksymään ajatuksen, jonka mukaan naisten ylennys- tai alennustila oli varmin tuntomerkki henkilön tai aikakauden sivistyksestä, sillä kaikkien edistyneiden aikakausien aikana naisten asema oli lähestynyt yhdenvertaisuutta miesten kanssa. Mill esittikin, että vaikka tämä ei itsessään osoittanut, että kehityksen olisi pitänyt jatkua täydelliseksi yhdenvertaisuudeksi, se aivan varmasti antoi viitteitä siitä, että asianlaita oli niin.⁸⁶

Sen lisäksi, että Mill hyökkäsi kirjassaan väitteitä vastaan, joiden mukaan oli luonnollista, että nainen oli kotona ja miehensä auktoriteetin alainen. Hän jatkoi kirjoitustaan esittämällä, että naisten alistettu asema ei johtunut luonnosta, vaan oli tottumus, joka perustui teoriaan. Hänen mukaansa mitään muita järjestelmiä ei koskaan kokeiltu, kun miesten ylivalta hyväksyttiin. Hyväksyminen taas seurasi Millin mukaan siitä, että jo inhimillisen yhteiskunnan varhaisimmilta ajoilta saakka jokainen nainen oli ollut jonkun miehen alainen heikompien ruumiinvoimiensa tähden ja valtiolliset lait ja järjestelmät taas perustuvat siihen, että ne tunnustivat oikeiksi ne suhteet, jotka jo entuudestaan vallitsivat yksilöiden välillä. Naisten asema oli näin verrattavissa orjiin, sillä kuten naisten asema, myös orjuus, joka oli ollut pelkkä voimakysymys herran ja orjan välillä, järjestettiin vähitellen ohjesääntöiseksi. Naisten aseman ei kuitenkaan huomattu sotivan nykyaikaista sivistystä vastaan niin kauan kuin sen alkuperää ei huomattu eikä tutkimus ollut tuonut ilmi sen todellista luonnetta.⁸⁷

Ajan ajatussuuntauksien mukaisesti oltaisiin voitu väittää, että orjuus oli mielivaltaista ja pelkän vallan anastamisen seurausta, kun taas naisten alistaminen oli luonnollinen asia. Mill kuitenkin kysyi, oliko olemassa mitään ylivaltaa, joka ei olisi vaikuttanut täysin normaalilta sille, joka omasi tuon vallan.⁸⁸ Ja samat argumentit, joita käytettiin väittelyissä poliittisesta despotismista, olisivat Millin mukaan sopineet myös keskusteluihin despo-

⁸⁵ J.S.Mill, *Autobiography* 1989, 93.

⁸⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 492-493.

⁸⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 474-477.

⁸⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 482.

tismista perheissä. Samoin jos vedottiin vaimojen ja heidän miestensä välillä vallitsevaan lujaan uskollisuuteen, erotuksena muista alistussuhteista, voitiin Millin mukaan aivan samaan asiaan vedota orjuudenkin suhteen, sillä Kreikassa ja Roomassa oli aivan tavallista, että orjat mieluummin alistuivat kidutuskuolemaan kuin pettivät herransa.⁸⁹

Millin mukaan miesten auktoriteetti naisia kohtaan oli tapa ja tottumus, ja vakiintuneita tapoja vastaan oli hänen mukaansa erittäin vaikea taistella.⁹⁰ Jo *On Liberty* -teoksesta oli ilmennyt, että Mill koki kirjoittamattomat lait ja yleisen mielipiteen yhtä voimakkaina ja haitallisina kuin valtion määräykset.⁹¹ Millin mukaan juuri Englannissa yleinen tapa korvasi luonnon ja sen seurauksena englantilaiset olivat erittäin epäedullisessa asemassa voidakseen arvioida mikä oli luonnollista ja mikä ei.⁹²

Tällainen väite aiheutti tietenkin kommentoijien taholta kiivaita vastaväitteitä, mutta oli niitäkin jotka yhtyivät Millin ajatuksiin ja William Dixon jopa väitti, että samanlaista tilannetta ei vallinnut missään muualla, vaan esimerkiksi Italiassa ja Ranskassa naisilla oli joitakin omia oikeuksia ja Turkissa, Egyptissä ja Islamilaisessa Intiassa naisilla taas oli kymmeniä oikeuksia, joita hän ei menettänyt mennessään naimisiin.⁹³ Dixon toi myös esiin laissa ennen esiintyneet eroavuudet miesten ja naisten kohtelusta samanlaisissa rikoksissa, kuten esimerkiksi aviorikoksen kohdalla, josta mies joutui maksamaan sakon mutta nainen heitettiin jokeen ja hukutettiin. Hän totesi, että tällaisia eroavuuksia oli onnistuttu poistamaan, mutta lakia olisi pitänyt muokata vielä paljon, jotta sitä oltaisiin voitu pitää hyväksyttävänä ilmauksena sukupuolten välisistä suhteista kristityssä valtiossa.⁹⁴

W.H.Dixonin mielestä Mill teki kuitenkin virheen esseessään yhdistäessään julkisen ja yksityisen alueen vaatimuksissaan naisten oikeuksista. Dixonin mukaan asiassa olisi säävutettu enemmän, jos alueet oltaisiin pidetty erillään. Hän esitti kirjoituksessaan, että veetoomusta naisten tasa-arvosta pidettäisiin miesten keskuudessa ihmeenä ja naisten piirissä

⁸⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 506.

⁹⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 473-474.

⁹¹ J.S.Mill, *On Liberty* 1991, 11.

⁹² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 543-544.

⁹³ Dixon 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 52.

⁹⁴ Dixon 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 50-51.

pilana. Hänen mukaansa oli tullut oikeudenmukaisuuden, muttei vielä tasa-arvon aika.⁹⁵ Sir Henry Taylor taas arveli, että ehkä Mill olikin vain tarkoittanut tasa-arvoisuutta lain edessä.⁹⁶ Arvio oli mielestäni väärä, sillä vaikka Millin tavoitteena oli vaikuttaa naisten lailliseen asemaan, sitä parantaen tasa-arvoisuuteen asti, hän mielestäni korosti yhdenvertaisuutta niin naisten kyvyissä kuin myös tarvetta käyttää noita kykyjä. Näin siis jopa Millille myönteiset kommentoijat, Dixon ja Taylor, epäilivät Millin ehdotuksen laajuutta.

Mill ei saanut vakuuttuneeksi myöskään Margareth Oliphantia, joka ei nähnyt mahdollisena saavuttaa mitään suuria muutoksia miehen ja naisen välisiin suhteisiin.⁹⁷ Myös Anne Mozley kirjoitti: "Kun tarkastelemme Herra Milliä uudistusliikkeen johtajana, meidän tulee korostaa, että hän tavoittelee naisen syvimmän luonteen muuttamista. Hänen tavoitteensa on tehdä naisesta jotain täysin erilaista kuin millaisena me hänet tunnemme."⁹⁸

The Saturday Review:ssa olleen kirjoituksen mukaan taas näytti, että Mill oli innokas saamaan aikaan tasa-arvon sijasta naisten ylivallan ja siitä olisi *Saturday Review*:n mielestä voinut päätellä että naiset olivat saaneet Millistä puolestapuhujan, jonka antaumus asialle vastasi hänen kykyjään ja oli siten parhain henkilö käytettäväksi hyväksi naisten kampanjassa.⁹⁹

Monet kommentoivat Millin kirjoitusta huomauttamalla, että naiset eivät olleet tyytymättömiä oloihinsa, eivätkä he siten siis kannattaneet tasa-arvoakaan. Anne Mozley kirjoitti, että kokemusten ja havaintojen mukaan naiset nauroivat Millin hädälle heidän vapautensa puolesta. He eivät Mozleyn mukaan kokeneet, että yhteiskunta olisi tehnyt ylempien yhteiskuntaluokkien naisten elämän pelkäksi jatkuvaksi itsensä uhraamiseksi ja olisi vaatinut heitä loputtomasti hillitsemään luonnolliset taipumuksensa.¹⁰⁰ William Hepworth Dixon toivoi samoin kirjoituksessaan, että suuri enemmistö naisista oli tyytyväisiä omaan

⁹⁵ Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 48.

⁹⁶ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 203.

⁹⁷ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 140.

⁹⁸ Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 94.

⁹⁹ The Saturday Review 1869, tuntematon kirjoittaja, Contemporary Responses teoksessa 1995, 38.

¹⁰⁰ Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 92.

asemaansa.¹⁰¹ Hän myös kirjoitti naisten oikeuksista, mainiten, että kaikki mitä nainen tahtoi liittyi rakkauteen ja siten nainen, joka oli voittanut miehensä rakkauden, oli saavuttanut sen, mitä kaipasi.¹⁰²

Miksi vapauttaa orjat, jos he eivät itse vastustaneet asemaansa? Tähän kysymykseen Mill olisi voinut vastata utilitaristisen periaatteensa mukaisesti, joka ilmeni esimerkiksi hänen *On Liberty* -teoksessaan.¹⁰³ Eli vaikka useat miehet ja varmasti myös osa naisista olivat tyytyväisiä vallitsevaan tilanteeseen ja se osaltaan puolusti asioiden säilyttämistä ennallaan, oli kuitenkin pidemmän aikavälin hyöty otettava huomioon, mikä taas saattoi vaatia radikaalejakin muutoksia. Tätä ajatus oli tullut ilmi jo Enfranchisement kirjoituksessa, missä esitettiin, että naisten oikeuksien kannattajat saattoivat perustella vaatimuksiaan muuttamalla olemassa olevia, hyväksytyjä asioita, pidemmän aikavälin hyödyn nimissä tai vaihtoehtoisesti he saattoivat kieltää konservatiivien esittämät näkemykset ja väittää, että naiset olivat tyytymättömiä asemaansa.¹⁰⁴

Frances Power Cobben mukaan suuri osa naisista ei alistunut vahvemman sukupuolen alaisuuteen vaan protestoi osaansa niin hyvin kuin siihen pystyi, mutta esteenä sille oli se, että heitä ei vain uhkailtu vaikenemaan vaan myös lahjottiin alistumaan asemaansa.¹⁰⁵

Tämä Cobben kommentti näyttää tukevan ajatusta siitä, että vaatimuksia naisten aseman parantamiseksi ei pidetty toivottavina. Myös Anne Mozley kirjoitti karusta totuudesta sanoen: "Maailmassa, jonka me ja sukupolvet meitä ennen ovat tunteneet, nainen pystyisi saamaan lain omalle puolelleen vain miesten luvalla. Siksi näyttikin viisaalta, että naiset olivat omaksuneet luonnollisen alistumisen linjan."¹⁰⁶

Kommentoijien näkemykset tukevat kuvaa, joka tutkija David Robertsille on muodostunut naisten roolista. Hänen mukaansa naiset saavuttivat viktoriaanisena aikana uhrautu-

¹⁰¹ "...a great majority of women, it may be hoped, are happy in their lot." Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 47.

¹⁰² Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 47.

¹⁰³ "I regard utility as the ultimate appeal on all ethical questions; but it must be utility in the largest sense, grounded on the permanent interests of man as a progressive being." J.S.Mill, *On Liberty* 1991, 15.

¹⁰⁴ Taylor, Harriet 1851, Contemporary Responses teoksessa 1995, 32-34.

¹⁰⁵ Cobbe 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 59.

¹⁰⁶ Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 100.

vaisuudellaan ja miehien määräysvallalle ja tahdolle alistuessaan yleisen hyväksynnän ja ylistyksen.¹⁰⁷

Ajatus tasa-arvosta oli Millin mukaan yksi hänen ensimmäisiä poliittisia näkemyksiään ja *The Subjection of Women* -teoksen tarkoitus oli perustella tasa-arvoisuuden tärkeys ja merkitys. Kirjassaan Mill rinnasti aviovaimot orjiin, heidän huonoon asemaansa viitaten ja kielsi, että vallinnut yhteiskuntajärjestys olisi ollut luonnollinen. Millin ajatukset olivat selkeästi aikaansa edellä sillä häneen positiivisestikin suhtautuneet kommentoijat epäilivät Millin ehdotuksia. Naisten ei sanottu kaipaavan muutoksia asemaansa ja jos joitakin muutoksia oltaisiin tehty olisivat ne koskettelleet lainsäädännöllisiä muutoksia, joilla oltaisiin poistettu naisten asemaan kohdistuneita pahimpia epäkohtia. Vaikka myös Mill piti vallitsevaa lainsäädäntöä pääasiallisena naisten asemaan vahingollisesti vaikuttavana tekijänä, on hänen ansiokseen selkeästi luettavissa huomio, siitä kuinka vallitseva yhteiskuntajärjestys tapoineen ja periaatteineen heikensi naisten asemaa.

2.3. Tasa-arvoa seuraava hyöty

Kirjansa lopussa Mill pyrki vielä selvittämään, mitä etuja naisten aseman tasa-arvoistamisesta olisi ollut. Hänen mukaansa ensimmäinen etu olisi ollut se, ettei ihmissuhteista merkittävin, miehen ja naisen välinen suhde, olisi perustunut epäoikeudenmukaisuudelle. Millin mukaan kaikki itsekäs omanedun tavoittelu ja itsensä jumalointi oli peräisin ja sai vahvistuksensa miesten ja naisten välisestä suhteesta. Siitä, että miehet kokivat olevansa koko puolta ihmiskuntaa parempia pelkästään ollessaan miehiä. Millin mukaan ajan moraalisten periaatteiden mukaisesti kunnioitus pystyttiin ansaitsemaan vain omin avuin eikä oikeutta valta-asemaan voitu enää vaatia syntyperän vaan ansioiden perusteella.¹⁰⁸

Mill esitti myös, että naisten tasa-arvoisella kohtelulla saataisiin kaksinkertaistettua yhteiskunnassa käytössä olleet älylliset voimavarat ja esitti keinoja, joilla ne saataisiin par-

¹⁰⁷ Roberts 1978, 63.

haiten käyttöön. Osaltaan hyödyntämistä edistäisi naisten parempi ja perusteellisempi koulutus. Jo se, että oltaisiin päästy eroon ajatuksesta, jonka mukaan julkiset asiat kuuluvat pelkästään miehille, olisi Millin näkemyksen mukaan sallinut naisille laajemmat mahdollisuudet kehittää kykyjään ja rohkaissut heitä.¹⁰⁹ Anne Mozley esimerkiksi vielä kuultu kirjoituksessaan tuota ajatusta, että naisille oli perhe julkista maailmaa ja yhteistä hyvää tärkeämpi asia.¹¹⁰

Millin mainitsemaan etunäkökohtaan Anne Mozley vastasi, että älyllisten voimavarojen kaksinkertaistamisen sijaan naisten päästäminen tiettyihin tehtäviin kaksinkertaistaisi valitsevan epäpätevyyden ja koska joka ammatissa jo oli ylitarjontaa miehistä, oli luonnollista torjua hakijoiden kaksinkertaistaminen.¹¹¹ *The Saturday Review*:n mukaan taas naisten pääsy työelämään olisi toivottavaa, jos sitä tarkasteltaisiin vain kaikkien olemassa olevien taitojen hyödyntämisen näkökulmasta, mutta seikan moraalinen kysymys oli erittäin tärkeä tekijä, joka tuli ottaa huomioon tässä kysymyksessä.¹¹² Naisten asemasta ja mahdollisuuksista työelämässä enemmän luvussa 3.4.

Millin mielestä naisilla oli ollut kiivautta lieventävä ja toisaalta rohkeutta edistävä vaikutus miehiin ja lisäksi hänen mukaansa äitien vaikutus poikiinsa ja nuorukaisten suosionhalu nuorten naisten silmissä oli muovannut miesten luonnetta ja määrännyt eräitä siviilisaation edistymisen pääaskeleita. Esimerkkinä ritariuden ihanne oli Millin mukaan huippu naisten tunteiden vaikutuksesta ihmiskunnan moraalisessa kehityksessä. Tämä naisten vaikutus yleiseen mielipiteeseen olisikin tasa-arvoistumisen myötä ollut Millin mielestä tehokkaampaa. Siten se oli selkeä etu, joka saavutettaisiin naisten aseman tasa-arvoistamisesta.¹¹³

Naisten moraalisen vaikutuksen tärkeystä olivat puhuneet jo evankelisen liikkeen jäsenet. He olivat asettaneet naisille kansankunnan moraalin elvyttämisen tehtävän.¹¹⁴ Colli-

¹⁰⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 560.

¹⁰⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 561-562.

¹¹⁰ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 93.

¹¹¹ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 96.

¹¹² *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 45.

¹¹³ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 562-565, 568.

¹¹⁴ Hall 1979, 25.

nin mukaan taas oli Viktorian ajalle tyypillistä, että naisten vaikutukseksi katsottiin itsekyyden väheneminen ja altruismin lisääntymistä pidettiin yhteiskunnallisen edistyksen tärkeimpänä todisteena.¹¹⁵

Mill kiinnitti huomiota myös siihen tosiasiaan, että naiset saivat kokea kovan vanhuuden kohtalon, kun eivät kyenneet löytämään uusia kiinnostuksen kohteita ja toimia, suoritettuaan ainoan yhteiskunnan heille uskoman tehtävän, lasten synnyttämisen ja heidän ja perheen hoidon. Samoin naiset, joille ei tätä velvollisuutta oltu suotu ollenkaan, eivät päässeet toteuttamaan muita kykyjään millään muilla aloilla kuin uskonnollisissa ja hyväntekeväisyystehtävissä. Siten Mill totesikin, että ihmisen onnellisuuden kannalta oli oleellisen tärkeää, että hän saattoi nauttia tavallisista toimistaan. Kuitenkin tämän kaltainen nautittava elämä oli Millin mukaan suotu erittäin epätäydellisesti tai kokonaan kielletty suurelta osalta ihmiskuntaa¹¹⁶ Siten yksityisen ihmisen saavuttamaa onnea ei Millin mielestä voitu sivuttaa etuja pohdittaessa, sillä se oli kaikkein suurin etu sukupuoleen perustuvan erottelun poistamisesta.¹¹⁷

Avioliiton kannalta Mill vielä lisäsi, että jokainen yhteisö, joka ei edistynyt, taantui. Siten jopa todella ylivoimainenkin mies alkoi taantua ollessaan joukon paras. Niinpä ellei vaimo työntänyt miestänsä eteenpäin, hän aina pidätteli tätä.¹¹⁸ Ihmiskunnan moraalinen uudistaminen alkoikin Millin mukaan todella vasta silloin, kun perustavin yhteiskunnallisista suhteista asetettiin yhtäläisten sääntöjen alaiseksi.¹¹⁹ Näin Mill ei rajoittunut ainoastaan osoittamaan näkemystään kuinka vallitsevat järjestelmät kielsivät naisten perusoikeudet ja mahdollisuudet vaan hän jatkoi esittämällä, että naisten alempiarvoinen asema väärästi miestenkin moraalista herkkyyttä ja siten ehkäisi koko yhteiskunnan moraalista kasvua.

Millin ajatuksia miehen ja naisen välisen tasa-arvoisuuden merkityksestä ja tärkeydestä ei aikalaisten taholta juuri ymmärretty. Uskomukset naisten heikkomuudesta ja huonom-

¹¹⁵ Collini 1991, 87.

¹¹⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 580.

¹¹⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 575-576.

¹¹⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 574-575.

¹¹⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 575.

muudesta miehiin nähden olivat vielä vahvoja. Seuraavassa luvussa tutkin, millainen asema naisilla oli viktoriaanisessa yhteiskunnassa, mitä oikeuksia heille vaadittiin ja miten uskomukset naisista vaikuttivat heidän asemaansa ja oikeuksiinsa.

3. NAISSET YHTEISKUNNALLISINA TOIMIJOINA

3.1. Naimattomat naiset

Seuraavissa luvuissa käsittelen naisten asemaa yhteiskunnassa, perhepiirin ulkopuoliseksi koetulla alueella. Erityisen läheiseksi aihe koettiin naimattomille naisille, jotka eivät olleet vielä saavuttaneet elämäntehtäväänsä, aviomiestä ja perhettä. Tästä selvennykseksi esittelen aluksi käsityksiä naimattomista naisista 1800-luvulla.

Harriet Martineau oli kiinnittänyt vuonna 1859 *Edinburgh Review*:ssa ilmestyneellä artikkelillaan yleisön huomion ongelmaan ylimääräisistä naisista. Laajasti luetussa ja vaikutusvaltaisessa tekstissään Harriet Martineau järkytti ihmisiä vuoden 1851 väestötilastojen perusteella, kertomalla, että Iso-Britanniassa oli yli puoli miljoonaa naista enemmän kuin miehiä. Naimattomia naisia, jotka eivät voineet luottaa siihen, että he pääsisivät naimisiin ja heidän miehensä pitäisi heistä sen jälkeen huolta. Martineau jatkoi kirjoittaen, että kaiken lisäksi tämä sukupuolten epäsuhde oli suurempi keskiluokan keskuudessa kuin työväestön parissa. Pääsy tähän keskiluokan miesten vähäisyyteen sanottiin olevan miesten emigraatio siirtomaatehtäviin. Lisäksi yhteiskunnassa oli yhä suurempi määrä naisia, jotka eivät avioituneet ja saaneet aviomiestä elättäjäkseen, kuten ajan katsantokanta edellytti. Harriet Martineau huomautti, että vuonna 1851 kuudesta miljoonasta yli kaksikymmentä -vuotiaasta naisesta enemmän kuin kaksi miljoonaa oli itsenäisiä ja itsensä elättäviä.¹²⁰ Avioliiton ja perheen merkitystä korostavia ajattelijoita järkyttivät tiedot yksinäisten naisten määrän lisääntymisestä.

Naimattomat naiset, vanhatpiiat, eivät olleet uusi ongelma 1800-luvulla, vaikka viktoriaanit kirjoittivat asiasta aivan kuin he olisivat keksineet "ylimääräiset naiset". 1600-luvulta lähtien 10-12 prosenttia Euroopan naisista jäi naimattomiksi.¹²¹ 1840-luvun lopulta lähtien yhteiskunnassa oli kuitenkin vallalla kasvava huoli ylimääräisistä naisista, jotka uhkasivat käsitystä naisista riippuvaisina ja suojeltavina olentoina. Epäsuhde oli osittain rakenteellinen ja osittain sosiaalinen. Rakenteellinen siltä osin, että jokaista tuhatta miestä

¹²⁰Delamont 1978 a, 139; Holcombe 1973, 10-12.

kohti oli yli tuhat viisikymmentä naista¹²² ja osaksi sosiaalinen, sillä miehet avioituivat yhä myöhemmin. Yli neljännes kaikista miehistä oli naimattomia kolmekymmentä -vuotiaina. Sen seurauksena kaksi kolmasosaa 20-24-vuotiaista naisista ja 30 % 24-30-vuotiaista oli naimattomia vuonna 1871. Lesket mukaan laskettaessa kolmea yli 20-vuotiaasta naimisissa olevaa naista kohden oli kaksi naista, jotka olivat joko leskiä tai naimattomia.¹²³

Nainen, jolla ei ollut aviomiestä oli kummallisuus ja vanhojenpiikojen katsottiin olevan epäonnistuneita ihmisinä. Tiedemiehet, kirjailijat ja lääkärit vahvistivat epämääräisiä oletuksia naimattomien naisten seksuaalisesta, fysiologisesta ja psykologisesta poikkeavuudesta. Jopa radikaali ehkäisyn kannattaja Richard Carlile esitti vuonna 1838, että naimattomat naiset kuuluivat jonkinlaiseen ihmissuvun alalajiin¹²⁴, koska rakkauden puute johti valitettaviin psykologisiin heikkouksiin. Yleisesti uskottiin että seksuaalisesti turhautuneet vanhatpiikat olivat erityisen alttiita hysteriaan, huolimatta useimpien lääkäreiden näkemystä, että naisilla ei ollut seksuaalisia tunteita ollenkaan.¹²⁵

Martha Vicinus on tutkinut naimattomien naisten kokemuksia työstä Viktorian aikana ja on todennut, että viktoriaanit uskoivat työn moraalisesti tasapainottavaan voimaan. Palkattu työ ei kuitenkaan tullut kysymykseen, joten vaihtoehtoiksi naisille jäi loputon toimeettomuus, näennäinen velvollisuus huolehtia kodista ja perheestä sekä hyväntekeväisyistyöt.¹²⁶ Myös Jallandin mukaan kunniallisten naimattomien naisten odotettiin suuntaavan ylimääräisen energiansa ja turhautuneisuutensa uskonnollisiin toimiin ja hyväntekeväisyyteen.¹²⁷ Mutta koska edes keskiluokkaan kuuluva vanhaksipiiaksi jäänyt nainen ei voinut usein luottaa siihen, että muut sukulaiset olisivat huolehtineet hänen toimeentulostaan, täytyi hänen joko työskennellä henkensä pitimiksi tai nääntyä nälkään.

¹²¹ Jalland 1983, 130.

¹²² Syiksi on mainittu korkeampi lapsikuolleisuus poikien kohdalla, heidän menetyksensä sodan takia ja emigraatio, joka vei kolme kertaa enemmän miehiä kuin naisia. Suurin osa siirtolaisista oli työväenluokkaan kuuluvia miehiä, noin kuusi prosenttia siirtolaisista oli keskiluokkaan kuuluvia ja heistä suurin osa oli miehiä. Keskiluokan naiset olivat pienin ryhmä siirtolaisista. Banks 1964, 27-29.

¹²³ Borer 1975, 261; Hollis 1979,33; Parker 1989, 11.

¹²⁴ "a sort of sub-animal class". Lainattu Jallandin 1988, 256, mukaan.

¹²⁵ Jalland 1988, 256,258.Katso Degler 1974, 1467-1490, lääketieteellisistä mielipide-eroista naisten seksuaalisuuden suhteen. Enemmän aiheesta luvussa 4.4.

¹²⁶ Vicinus 1985, 6,11,14.

¹²⁷ Jalland 1983, 133; Jalland 1988 257.

3.2. Naisten ansiot taiteissa ja tieteissä

Millin mielestä ainoa kokemuksen osoittama esimerkkitapaus naisten huonommuudesta miehiin verrattuna oli se tosiasia, että yksikään filosofian, tieteen tai taiteen merkkiteos ei ollut naisen tekemä. Tämä Millin esittämä väite, jonka mukaan historiasta ei voitu löytää todisteita naistaiteilijoista esitettiin usein 1850-1870-luvuilla. Moisen väitteen esittäminen näyttää meidän mielestämme varsin katteettomalta, sillä naisasian puolustajien olisi vain tarvinnut muistuttaa epäilijöitä esimerkiksi sellaisista eurooppalaisista maalareista kuin Levina Teerline (1510-1576), Elisabeth Sirani (1638-1665), Angelika Kauffmann (1741-1807) ja Elisabeth Vigée-Lebrun (1755-1842). Tuohon aikaan väitettä naisten puuttumisesta taiteista käytettiin kuitenkin usein selittämään naisten puuttumista myös muilta sosiopoliittisilta- ja kulttuurin alueilta.¹²⁸

Tähän puutteeseen syyksi Mill esitti sen, että naiset olivat hänen näkemyksensä mukaan, harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, vasta kolme sukupolvea aikaisemmin alkaneet koetella kykyjään filosofiassa, tieteessä ja taiteessa ja vasta Millin aikaisen sukupolven aikana heidän yrityksensä olivat olleet lukuisampia. Siten Mill siis kysyi, olisiko ollut edes todennäköistä, että tämän ajanjakson aikana olisi naisten joukosta ilmaantunut erityiskykyjä.¹²⁹

Taiteiden kohdalla aihe oli ajankohtainen, sillä naistaiteilijoiden määrä kasvoi koko vuosisadan ajan. Lehdet kirjoittivat yhä enemmän artikkeleita naistaiteilijoista ja heidän töistään ja yhä useamman naistaiteilijan nimi tuli tutuksi Englannin taidemaailmaa seuraavalle yleisölle 1860-1880-luvuilla. Englannissa, Ranskassa ja myös muissa länsimaissa taiteilijan määritelmä oli jatkuvan keskustelun alla, sillä olosuhteet, joissa taiteita harjoitettiin olivat muuttumassa.¹³⁰ Vuoden 1841 väestötilastolukujen mukaan 278 naista luo-

¹²⁸ Nunn 1987, 15.

¹²⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 545.

¹³⁰ Taiteilija määriteltiin henkilöksi, joka maalasi tai veisti elääkseen, järjestääkseen näyttelyn ja myydäkseen töitään. Taiteenharrastus muuttui miesten keskuudessa niin, että esimerkiksi maalaamista ei enää pidetty miehille sopivana harrastuksena vaan sen sijaan oli parempi harrastaa urheilua, tieteellisiä lehtiä, tieteitä itsessään, matkustaa tai pelata biljardia. Maalaamisesta tuli näin vain naisille sopiva harrastusmuoto. Hardie 1968, 245; Nunn 1987, 2, 6, 39.

kitteli itsensä taiteilijaksi (taiteilija = taidemaalari), vuoteen 1871 mennessä luku oli nous-
sut, ollen 1069. Vastaavasti tuona aikana naisten taideliikkeestä (women's art movement)
tuli keskeinen keskustelunaihe brittiläisessä kulttuurielämässä.¹³¹

Suuri syy siihen, miksi kysymys naistaiteilijoista tuli niin laajaksi vuosisadan lopulla
johtui Nunnin mukaan siitä, että oli käynyt ilmeiseksi yhä useamman naisen harrastavan
taiteita tarkoituksenaan tulla vakavasti otettavaksi taiteilijaksi. He tarkoittivat työnsä
myytäväksi ja vakavan huomion kohteeksi.¹³² Jonkin verran naisia jopa uskaltautui etsi-
mään ammattia taiteiden parista, mutta taiteilijan ura oli avoinna miltei yksistään vain
keskiluokan edustajille. Jos nainen kuitenkin tahtoi tavoitella taiteilijan uraa vaikutti sii-
hen erittäin paljon hänen perheensä, sillä jos taiteita oli harjoitettu perheessä jo aiemmin
saattoi nainenkin osallistua siihen varsin helposti.¹³³ Tietoa naisten teosten myynnistä ei
ole kovin paljon saatavilla, joten on vaikea tietää, miten kannattavaa se oli naisille.¹³⁴

Vuonna 1855 ranskalainen taidemaalari Rosa Bonheur tuli kuuluisaksi yhdessä yössä, kun
hänen valtava The Horse Fair-maalauksensa esiteltiin Lontoossa ja lehdistö nimitti hänet
modernin naisen mallikuvaksi. Vuonna 1856 Society of Female Artists perustettiin Lon-
toossa. Seuraavana vuonna naisasia-aktivisti ja taidemaalari Barbara Leigh Smith Bo-
dichon julkaisi kirjan Women and Work. Brönten sisarukset julkaisivat ensimmäiset kir-
jansa vuonna 1847 ja seuraavina vuosina naiskirjailijat tulivat yhä tunnetummiksi (Anne
Brönte, Dinah Craik).¹³⁵ Aiheen ympärillä siis tapahtui.

Asiaa käsitellessään Mill totesi kirjallisuudesta, että juonenkehittelyltään ja kuvailutai-
doltaan parhaat romaanikirjailijat olivat olleet suurelta osin naisia.¹³⁶ Hän kuitenkin kir-
joitti, että kaikki naiset, jotka kirjoittivat, olivat suurten mieskirjailijoiden oppilaita. Mil-
lin mielestä syy siihen, miksi naisten kirjallisuus pääpiirteissään oli miesten kirjallisuuden

¹³¹ Nunn 1987, 3. Pamela Gerrish Nunnin mukaan keskustelu naistaiteilijoista oli vilkkaimmillaan vuonna
1862. Nunn 1987, 9.

¹³² Nunn 1987, 36.

¹³³ Nunn 1987, 27, 30-31.

¹³⁴ Nunn 1987, 40-42.

¹³⁵ Nunn 1987, 3-4. Naisasianainen Barbara Leigh Smith Bodichon oli varsin menestynyt taidemaalari joka
piti kaksi menestyksestä vesivärinäyttelyä Lontoossa ja sai maalauksistaan kohtuulliset tulotkin. Levine
1990, 52-53.

¹³⁶ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 546.

jäljittelyä, eivätkä he olleet muodostaneet omaa uudenlaista koulukuntaansa, oli se, että he löysivät jo valmiiksi kehitetyn korkealle edistyneen kirjallisuuden, kuten roomalaiset aikanaan löysivät kreikkalaisten kirjallisuuden. Mill huomautti, että alkuperäisyyden saavuttaminen vaati perinpohjaisen perehtymisen aikaisemman ajattelun tuloksiin ja esitti kysymyksen, kuinka monella naisella oli mahdollisuuksia siihen¹³⁷

Tämä Millin esittämä mielipide oli varsin tyypillinen tuona aikana aiheesta esitetty näkemys. Sillä kun väittelyt naisten taiteilijankyvyyistä kävivät kuumina vuosisadan puolesta-välistä eteenpäin, kriitikkojen päähuoli oli kysymys naisten taiteesta. Oliko olemassa naisten taidetta? Monet perinteisiä arvoja kannattaneet ajattelijat toivoivat, että ei, monet olettivat, että pitäisi olla. Koska naisten oletettiin olevan niin erilaisia kuin miehet, oli väistämätöntä, että heidän taiteensakin erosi miesten taiteesta. Näin Millkin siis kiinnitti huomionsa naisten oman näkemyksen puutteeseen.

Nunn esittää teoksessaan, että oli ajalle tyypillistä ettei naisten tuottamaan taiteeseen suhtauduttu vakavasti. Naista pidettiin taiteilijana väistämättä amatöörinä ja riippuvaisena miesten tekemistä malleista ja heidän omaperäisyydestään.¹³⁸

Mill painotti sitä, että kaikki naistaiteilijat olivat harrastelijoita. Heille opetettiin musiikkia, mutta ei siinä tarkoituksessa, että he säveltäisivät vaan siksi, että he esittäisivät sitä. Siten Millin mukaan, jotta vertailu naisten ja miesten teosten välillä olisi ollut oikeudenmukaista, olisi se tullut tehdä harrastelijataiteilijamiesten ja -naisten tuotoksien välillä. Samanlainen ajatus oli esitetty vuonna 1857 Spectator-lehdessä, jossa kirjoittaja esitti, että jos naiset kilpailisivat miesten kanssa, tulisi heidän työskennellä samoin kuin miehet.¹³⁹

Mill esitti näkemyksensä siitä, että naisten menestymistä esti se tosiseikka, ettei heillä ollut aikaa paneutua jonkin kyvyn harjoittamiseen ja sille antautumiseen. Hänen mukaansa naisen täytyi aina olla jonkun käytettävissä ja käskettävänä, ja jos hän tahtoi jotain tut-

¹³⁷ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 548.

¹³⁸ Nunn 1987, 34.

kia tai johonkin paneutua, oli hänen siepattava itselleen sattumalta tullut hetki sen tekemiseksi.¹⁴⁰ Nämäkin Millin ajatukset vaikuttavat samansuuntaisilta näkemyksiltä kuin Nunnin esittämät naistaiteilijoille myötämielisten kannattajien ajatukset, joiden mukaan naisten taidetta ei arvostettu, vain koska sen oli tuottanut nainen. Heidän teostensa ei sanottu olevan niin kiinnostavia ja ansiokkaita kuin miesten teosten. Naisille myötämieliset tahot puolustelivat sen johtuvan naisten taidekoulutuksen puutteesta ja oikeanlaisen, erityisesti taideakatemian, kannustuksen puutteesta.¹⁴¹

Frances Power Cobbe myös yhtyi mielipiteeseen, ettei naisilla ollut juuri aikaa itselleen ja harrastuksille ja muistutti naisten kutsujen järjestämisvastuusta ja kirjeiden kirjoittamisesta ym. toiminnasta, joka työllisti naisia. Hän myös kysyi, kuinka monet miesten tekemät merkkiteokset olisivat jääneet julkaisematta, jos ei olisi ollut olemassa miesten syrjäisiä työhuoneita ja he olisivat joutuneet työskentelemään kaiket päivät lasten, lastenhoitajien ja vierailijoiden keskellä. Vain nainen pystyi Cobben mielestä tietämään, miten mahdotonta oli olla rauhassa ilman, että palvelijat tai keittäjät koko ajan vaivasivat kysymyksillään. Tämän epäkohdan huomaaminen oli Cobben mielestä osoitus Millin todellisesta sympatiasta ja tietämyksestä naisten asemasta.¹⁴²

Kaikki eivät kuitenkaan olleet Millin kanssa samaa mieltä siinä, että naisten huonomuutta tällä alalla voitaisiin puolustella heidän käytettävissä olevan aikansa, mahdollisuuksiensa tai koulutuksen puutteella. Esimerkiksi Matthew Brownen mukaan kukaan selväjärkinen ei voinut väittää, että klassisten mestariteoksien ja kevyempien sävellysten luomisen ero oli vain koulutuksessa. Hän myönsi, että naisilla oli paljon kotitöitä, mutta muistutti myös, että yläluokkien naisilla oli aina ollut enemmän vapaa-aikaa kuin miehillä, eivätkä he olleet keksineet mitään uudistuksia edes omalla elämän alueellaan, kodinhoidossa, kasvatuksessa tai muodin alalla, samalla kun melkein nälkää näkevät, ylityöl-

¹³⁹ ”...ladies, if they would compete in fine art with men, ... , they should work like men. There is nothing for it at last but work. No cleverness, no compliments, avail to supply its place.” –Spectator, 6 June 1857, 594. Lainattu Nunnin 1987, 20 mukaan.

¹⁴⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 551-552.

¹⁴¹ Nunn 1987, 24.

¹⁴² Cobbe, 71.

listetyt miehet, paimenista ja kirjansitojista maaorjiin, olivat muuttaneet maailmaa ja tehneet uusia keksintöjä.¹⁴³

Tieteiden kohdalla tilanne oli hieman erilainen sillä 1800-luvun alussa tieteiden alueella ei vielä ollut jaottelua sukupuolten suhteen ja todellisia tieteellisiä virkoja, vaikka ne olivatkin täysin miesten hallussa, oli hyvin vähän. Näin ollen tieteitä harrastavat miehetkään eivät omanneet vahvaa asemaa. Amatöörit, niin miehet kuin naisetkin työskentelivät kodista käsin ja usein muut perheen jäsenet vaikuttivat tieteellisen työn teon mahdollisuuksiin, ajan, voimavarojen ja avun suhteen.¹⁴⁴ Uneasy Careers-teoksessa olleet esseet osoittavat, että perhe ei yleensä ollut naisten tieteen harjoitusta estävä seikka vaan itse tieteen kentällä tapahtunut muutos, käsityksissä siitä mitä tiede on (ethos of science). Kuuluisia tiedenaisiakin oli löydettävissä ja Margareth Oliphant muistutti, etteivät matematiikan professori Maria Gaetana Agnesi (1750) ja lakitiedonopettaja Betisia Gozzadini (1236) olleet ainoita merkittäviä naisia. Hän sanoi olleensa vakuuttunut, että tuohon aikaan oli löydettävissä monia hyvin sivistyneitä naisia.¹⁴⁵

Lääketieteen alalle naisten oli Regina Moranz-Sanchezin tutkimuksen mukaan helpompi päästä, koska ajan käsitysten mukaan naisilla oli erityisiä piirteitä, suurempi intuitiivisuus ja empatian kyky. Tämän uskomuksen ansiosta voitiin väittää, että he olivat luonnollisesti sopivia lääkärin ammattiin.¹⁴⁶ Duffin taas on esittänyt artikkelissaan, että naisten oli erityisen vaikea päästä lääketieteen alalle, koska mieslääkärit suojelivat omaa alaansa.¹⁴⁷ Ensimmäiset naislääkärit saivat lääkärinlupansa 1870-luvulla prostituution säätelyä koskevien kiistojen aikana.¹⁴⁸

Pamela Gerrish Nunnun tutkimustulokset suhtautumisesta naistaitelijoihin 1800-luvulla paljastavat Millin ajatusten aiheesta olleen samanlaisia kuin muutkin aiheesta esitetyt kommentit. Naisten teoksilta odotettiin jotain naisille ominaista piirrettä ja kun naiset eivät olleet sitä pystyneet esittämään olivat he vain miesten tekemien mallien kopioijia.

¹⁴³ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 215-216.

¹⁴⁴ Peterson 1989, 56; Uneasy Careers and Intimate Lives 1987, 2-3.

¹⁴⁵ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 139.

¹⁴⁶ Moranz-Sanchez 1987, 46.

¹⁴⁷ Duffin 1978 a, 46-47.

Tätä puutetta Mill puolusteli sillä tosiasialla, että naisilla ei ollut ollut aikaa ja mahdollisuuksia paneutua tiede- ja taideharrastuksiin ja vasta edellisinä vuosina oli aiheeseen paneutuneiden naisten lukumäärä kasvanut aiempien aikojen harvoja poikkeuksia lukuksammaksi.

3.3. Koulutus

Millin teoksesta on vaikea löytää mitään konkreettisia muutos- ja parannusehdotuksia naisten koulutusta koskien. Naisten oikeuksien laajentamisesta koituvia etuja pohtiessaan Mill esitti, että naisten parempi koulutus mahdollistaisi heidän kykyjensä paremman hyödyntämisen yhteiskunnan hyväksi¹⁴⁹ ja ihanneavioliittoä käsitellessään Mill mainitsi: "Kun naiset ja miehet kasvatetaan kuten tähän asti, he saattoivat vain harvoin löytää arkielämässä samoin ajattelevan kumppanin."¹⁵⁰ Eli Millin näkemykset naisten kasvatuksen ja koulutuksen parantamisesta sisälsivät ajatuksen paitsi naisten mahdollisuudesta tehdä oma osuutensa yhteiskunnan hyväksi myös näkemyksen siten parantaa naisten ominaisuuksia miehen kumppanina. Ehkä myös omien kykyjen kehittämisen mahdollisuus piti suoda naisille, sillä Millin mukaan mikään ei olisi saanut estää jossain asiassa erityisen taitavaa henkilöä käyttämästä noita erityiskykyjään.¹⁵¹

Millin puolustama naisten oikeus parempaan ja perusteellisempaan koulutukseen oli tuohon aikaan vilkkaan keskustelun alainen aihe ja Viktorian aika onkin kuuluisa koulutuksen uudistumisesta ja sen merkityksen korostamisesta.¹⁵²

Banksin mukaan koulutukseen satsaamiseen vaikuttivat osaltaan 1700-luvun lopulla laskemaan alkaneet lapsikuolleisuusluvut, jotka rohkaisivat vanhempia sijoittamaan enemmän lapsiensa koulutukseen ja varsinkin pitempiin ja korkeampi asteisiin opintoihin. Aiemmin sen olisi katsottu olleen liian riskialtista lapsikuolleisuuden ollessa niin korke-

¹⁴⁸ Levine 1990, 101.

¹⁴⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 561.

¹⁵⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 572.

¹⁵¹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 523.

an.¹⁵³ Kuitenkin kun keskiluokat alkoivat kouluttautua saavuttaakseen korkeamman aseman, he eivät olettaneet tyttöjen osallistuvan koulutukseen samassa tarkoituksessa kuin poikien. He uskoivat, että naiset saavuttivat yhteiskunnallisen asemansa miesten kautta, ei omien saavutustensa perusteella.¹⁵⁴ Lorna Duffinin mukaan kouluttautumista esti ajatusmalli, jonka mukaan naisellisuus tarkoitti puhtautta, puhtaus viattomuutta ja viattomuus taas tarkoitti tietämättömyyttä.¹⁵⁵

Peruskoulutuksen on sanottu toteutuneen jo työväestön poikien ja tyttöjen osalta pitkälle kahden vapaaehtoisen järjestön toimesta (The National Society ja The British and Foreign Schools Society), jotka saivat valtion tukia 1830 ja 1870-luvuilla. Peruskouluissa (Elementary schools) opettivat koulutetut ja luvan saaneet opettajat ja tytöt saivat siellä osittain samaa opetusta kuin pojatkin.¹⁵⁶ Vuoden 1870 Education Act takasi kaikille lapsille julkisen peruskoulutuksen, vaikkakin osallistuminen siihen oli yhä vapaaehtoista. Peruskoulutuksen sijasta naisasia-aktivistit kampanjoivat erityisesti korkeamman asteen koulutuksen ja yliopisto-opintojen puolesta. Siten heidän tavoitteenaan oli parantaa ensisijassa keskiluokan naisten koulutusmahdollisuuksia.¹⁵⁷

Keskiluokan tyttöjen koulutus oli järjestäytymätöntä melkein koko vuosisadan ajan. Tyttöille ei ollut olemassa mitään vastaavia koulutusmahdollisuuksia kuin olivat poikien yksityiskoulut (public school) ja yliopistot. 1870-luvulle saakka ne, joilla oli varaa tyttöjen koulutukseen, palkkasivat kotiopettajan tai lähettivät tyttärensä pieniin yksityisiin kouluihin. Koulunkäynnin merkitys oli tytöille keino oppia sosiaalisia taitoja, ja koska koulut olivat pieniä löysivät vanhemmat helposti sellaisen koulun, jonka oppilaat omasivat saman sosiaalisen taustan kuin he itse. Suurelle osalle tytöistä ei annettu systemaattista älyllistä koulutusta tai taitoja kodin ja lasten hoitoon. Osa tytöistä sai vain satunnaista opetusta osallistuessaan koulutyöskentelyyn silloin, kun he eivät olleet jotenkin muuten varattuja.¹⁵⁸

¹⁵² Peterson 1989, 35.

¹⁵³ Banks 1981, 50.

¹⁵⁴ Burstyn 1980, 15, 18.

¹⁵⁵ Duffin 1978a, 46.

¹⁵⁶ Burstyn 1980, 22; Holcombe 1973, 22-24; Levine 1990, 126-127; Marks 1986, 190; Parker 1989, 148.

¹⁵⁷ Levine 1990, 126-127.

¹⁵⁸ Burstyn 1980, 22; Delamont 1978 a, 135; Holcombe 1973, 22-24; Marks 1986, 181, 189.

Kalliit¹⁵⁹ viimeistelykoulut, joissa varakkaampien vanhempien tyttäret saivat viimeisen koulutuksensa keskittyivät etiketin, tyylikkään käyttäytymisen ja seuralämän taitojen opettamiseen.¹⁶⁰ Tyttöjen koulutuksen tavoitteena oli parantaa heidän mahdollisuuksiaan saada aviomies. Siten opetettavat asiat keskittyivät taitoihin, joita tytöt tarvitsivat miehiä hurmatakseen; vieraisiin kieliin, soitto-opintoihin ja lauluun sekä koruompeluun. Koulutuksessa ei kiinnitetty huomiota naisten tulevaan asemaan kodin emäntänä ja äitinä, mahdollisesta ammattiin opetuksesta puhumattakaan. Ilman ammattikoulutusta naisten ainoa tulevaisuuden mahdollisuus oli päästä naimisiin.¹⁶¹

Vuonna 1848 perustettiin Lontooseen Queen's College kouluttamaan kotiopettajattaria ja koulu oli avoinna myös muille ylä- ja keskiluokan naisille. Naisasia-aktivisti Emily Daviesin komitea pyrki sallimaan naisten kirjoittautumisen Lontoon yliopiston kirjoille vuonna 1866. Ylipisto kuitenkin tarjoutui antamaan naisille opetusta vain aloilla, joihin se katsoi naisten olevan kykeneväisiä.¹⁶² Samansuuntaisia huomioita esitti kommentoijista Sir Henry Taylor, joka kirjoitti, että mies- ja naisopiskelijoiden yhdistäminen ei ollut toivottavaa.¹⁶³ Eli opetuksen järjestämisen käytännönongelmat tuli myös huomioida. 1800-luvun lopulla oli korkeampiasteisessa koulutuksessa vain kourallinen naisia. Mainittakoon kuitenkin, että ensimmäinen naislääkäri Elizabeth Blackwell aloitti toimintansa Lontoossa vuonna 1868.¹⁶⁴

Naisasia-aktivistien kampanjoinnin ansiosta tyttöjen koulutus sisällytettiin 1860-luvulla tehtyyn tutkimukseen koulutuksen tasosta Britanniassa. Tämä niin sanottu Taunton Commission¹⁶⁵ julkaisi raporttinsa vuonna 1866. Siitä selvisi tyttöjen perusopetuksen jälkeisen

¹⁵⁹ Frances Power Cobbe lähetettiin tyttökouluun Brightonin, joka maksoi tuhat puntaa kahdelta vuodelta. Summa vastaa maksua, joita hienoimmat koulut Britanniassa veloittivat oppilailtaan jälleen vasta sata vuotta myöhemmin. Koska koulu ei kuitenkaan tarjonnut koulutusta mihinkään ammattiin eikä antanut takeita naimisiin pääsystä ei ollut ihmeäkään että isät kieltäytyivät maksamasta tyttäriensä koulutusta. Delamont 1978 a, 137. Poikien koulutuksen kalliudesta katso esimerkiksi Banks 1981, 48

¹⁶⁰ Borer 1975, 260.

¹⁶¹ Jalland 1988, 17; Marks 1986, 183-184; Parker 1989, 15.

¹⁶² Delamont 1978 a, 157; Peterson 1972, 17.

¹⁶³ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 197.

¹⁶⁴ Parker 1989, 16.

¹⁶⁵ Taunton Commission perustettiin vuonna 1864 ja sen tehtävänä oli tutkia perus- ja korkeamman tason opetuksen välissä olevaa opetusta. Komission tutkijat vierailivat 800 lahjoitusvaroin ylläpidetyssä koulussa

koulutuksen puutteellisuus. Tyttöjen koulutukseen ohjattiin varoja ja heille perustettiin uusia kouluja.¹⁶⁶ Tästä voisi päätellä, että tyttöjen parempi koulutustaso koettiin tärkeäksi. Lahjoituksista huolimatta koulujen laatu ei juuri parantunut siitä, mitä ne olivat aiemmin olleet, sillä koulujen perustajien ja ylläpitäjien piti huomioida vanhempien mielipiteet siitä, miten he halusivat tyttäriään koulutettavan. Uskomuksena oli, että tytöt muuttuisivat pojiksi, jos he opiskelisivat samoja aineita kuin pojat, ja että esimerkiksi kreikan kieltä opiskelleen tytön saattoi olla vaikea saada aviomiestä. Liiallisen koulutuksen ylipäänsä katsottiin vaikeuttavan aviomiehen saamista.¹⁶⁷

Klassisen koulutuksen, jonka pojat saivat, ei katsottu olleen välttämätöntä tytöille vaan suorastaan vaarallista. Jos naisten energiat suuntautuisivat suvunjatkamiseen liittyvistä ponnistuksista älyllisiin toimiin, olisi se ollut ihmiskunnalle erittäin haitallista. Siten koulutus, jonka tytöt saivat tuli kouluttaa heidät palvelualttiiksi ja uhrautuviksi, mikä tekisi heistä täydellisiä vaimoja ja äitejä.¹⁶⁸

Uskomuksia liian oppineisuuden haitoista naiselle tukee Matthew Brownen kirjoitus, jossa hän julisti miesten mielipiteen naisten paikasta ja olemuksesta, sanoen, että naisen tärkein velvollisuus oli olla viehättävä. Jos nainen hankkisi esimerkiksi historian tietonsa mutruhuulien ja verestävien silmien hinnalla, julistaisivat miehet Brownen mukaan kernaasti, että naisen oli parempi olla tietämätön kuin ruma.¹⁶⁹

Patricia Jallandin tutkimuksen mukaan osa tytöistä kärsi piinaavasta tylsistymisestä lapsuuden ja avioliiton välisinä päämäärättöminä vuosina. Hänen tutkimansa tytöt myös ymmärsivät täysin omaan vajavaiseen koulutukseensa liittyvät syyt, sillä oli yleisesti tunnettu ajatus siitä, että tytöt olivat poikia kykenemättömämpiä sisäistämään koulutusta, ja että kaikki pintapuolista opetusta suurempi koulutus tekisi naisista todennäköisesti huonompia vaimoja ja äitejä. Jallandin tutkimuksen naisista monet olivat tyytymättömiä

sekä tiedossa olevissa yksityiskouluissa. Tyttöjen koulutusta oli vaikeampi arvioida sillä suurin osa tytöistä sai koulutuksensa kotona ja pienissä yksityiskouluissa, joista ei ollut julkisia tietoja eivätkä kaikki niistä tahtoneet komission tutkijoiden tutustuvan opetukseensa. Delamont 1978 b, 171-172.

¹⁶⁶ Niin sanottu vuoden 1869 Endowed Schools Bill salli vanhojen lahjoitusrahojen antamisen poikakoulujen lisäksi myös tyttökouluille. Parry 1993, 234.

¹⁶⁷ Delamont 1978 a, 143; Levine 1990, 130-133, 136, 142-143; Marks 1986, 186.

¹⁶⁸ Jalland 1988, 8.

¹⁶⁹ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 210-211.

puutteelliseen koulutukseensa ja he yrittivät parantaa tilannetta opiskelemalla itsenäisesti lisää. Itsenäinen opiskelu olikin selitys monien yläluokan naisten sivistykselle.¹⁷⁰

Naisasianaiset kuten Emily Davies, Maria Grey ja Josephine Butler korostivat myös keskiluokan naisten statuksenomaisen joutilaisuuden hyödyttömyyttä. He esittivät samoin kuin Mill kirjassaan, että keskiluokan naisten pitäisi pystyä kouluttautumaan miesten tavoin, jotta he voisivat toimia yhteiskunnan hyväksi ja pystyisivät ansaitsemaan oman elantonsa, jos jäivät naimattomiksi.¹⁷¹ Sekä naisten oikeuksien kannattajat, että vastustajat perustivat erilaisia instituutioita parantamaan naisten koulutusta omien näkemystensä mukaisesti.¹⁷² Pintapuolisen opetuksen kritisoijat sanoivat, että moinen ylimalkaisuus, jolla naisia opetettiin oli riittämätöntä valmistamaan heitä rooliinsa hyväksi vaimoiksi ja äideiksi, olemaan vastuullisia lastensa moraalisesta hyvinvoinnista ja takaamaan aviomiehelleen rauhaisan ympäristön muun ympäristön paineilta.

Vähittäiset koulutusmahdollisuuksien laajentamiset naisille aiheuttivat kuitenkin voimakasta vastustusta. Ennen kaikkea pelättiin kodin aseman ja yleisen moraalin kärsivän naisten kouluttautumisesta.¹⁷³

The Saturday Review näki naisten koulutuksessa sen hyvän puolen, että artikkelin mukaan enemmistö naisten aseman parantamisesta seuraavista eduista saavutettaisiin naisten älykkyyden parantamisella sen sijaan, että vaikutettaisiin naisten lailliseen asemaan.¹⁷⁴ Frances Power Cobben mielestä tyttöjen koulutus muistutti hyvin paljon Kiinan posliiniruu-

¹⁷⁰ Jalland 1988, 10, 13, 15-16.

¹⁷¹ Borer 1975, 260-263; Victorian Britain 1988, 249.

¹⁷² Pauline Marks on jakanut naisten paremman koulutuksen puolesta kampanjoineet tahot kolmeen eri ryhmään niiden näkemysten mukaan. Instrumentalistit kannattivat pojille ja tytöille yhtäläisiä opiskelumahdollisuuksia ja heidän mukaansa millään biologisilla tai sosiaalisilla eroilla poikien ja tyttöjen välillä ei ollut merkitystä koulutuksen kannalta. Liberaalit humanistit taas halusivat tarjota tytöille koulutusta, joka tekisi heistä parempia vaimoja ja äitejä. Moralistit taas olivat kiinnostuneita naisista hyvinä kristittyinä ja olisivat halunneet lisätä naisten koulutukseen matematiikan, logiikan ja klassikkojen opintoja uskonnon opetuksen joukkoon, mikä edistäisi heidän mukaansa kuuliaisen naisen tietoisuuden muodostumista. Marks 1986, 185.

Esimerkiksi naisia heikkoina ja hauraina olentoina pitänyt Evankelinen liike kannatti naisten parempaa koulutusta. Liikkeen mielestä naisten koulutus oli riittämätöntä ja sitä olisi pitänyt parantaa, mutta koulutuksen tarkoituksena olisi pitänyt olla naisten kouluttaminen paremmiksi vaimoiksi ja äideiksi. Koulutuksen tuli tapahtua pääsääntöisesti kodeissa, joissa äiti koulutti tyttäriään. Hall 1979, 22,28-29.

¹⁷³ Marks 1986, 188.

¹⁷⁴ The Saturday Review 1869, tuntematon kirjoittaja, Contemporary Responses teoksessa 1995, 42.

kuissa kasvatettuja lapsia, sillä tietyn osan tytöstä annettiin kasvaa liiallisesti (sydän-
tunteet), kun taas toinen osa tukahdutettiin (pää-älykkyys).¹⁷⁵

Anne Mozley peräänkuulutti koulutuksen osalta tarkoituksenmukaisuutta ja kirjoitti, että
vain harvat miehet oli koulutettu kaukaisia mahdollisuuksia silmälläpitäen, kuten Mill
toivoi naisten kohdalla meneteltävän. Ihmiset tuli kouluttaa todennäköisyyksien mu-
kaan.¹⁷⁶ Mozley huomautti, että ammattikoulutus oli kallista eikä sitä kannattanut tuhata
naisiin, jotka eivät sitä kuitenkaan käyttäisi hyväkseen avioiduttuaan. Avioliitto oli mie-
hille taas kannuste työskennellä kovemmin perheensä hyväksi.¹⁷⁷

Mozleyn mielestä pojat ja tytöt saattoivat tiettyyn ikään saakka oppia yhdessä, mutta tytöt
eivät hänen mielestään voineet käydä yliopisto-opintoja läpi ja varsinkin 18-22-kävuoden
välinen vaihe oli Mozleyn mielestä tytöille kriittinen.¹⁷⁸ Hän ei tarkemmin selittänyt, mitä
toteamuksellaan tarkoitti. Hän saattoi ehkä tarkoittaa naisille kriittistä, ihanteellisenä pi-
dettyä avioliiton solmimisikää, joka olisi ollut esteenä opiskelulle. Myös esimerkiksi lää-
ketieteen alalta esitettiin perusteluja naisten opiskelulle esteenä oleville seikoille. Monet
brittiläiset lääketieteelliset tekstit ilmaisivat näkemyksen kohdun hallitsevasta merkityk-
sestä naisen elämälle ja kuukautisten ja vaihdevuosien heikentävästä vaikutuksesta. Pu-
berteetti-ään sanottiin merkitsevän tytöille ajoittaisia naisellisen heikkouden aikoja ja
kaikki energia tarvittiin tuolloin tärkeiden elimien, kohdun ja munasarjojen, kehittymi-
seen.¹⁷⁹ Vastaavia lääketieteellisiä näkemyksillä oli esittänyt myös esimerkiksi Herbert
Spencer sanoen, että osittainen tai täydellinen hedelmättömyys johtui yleensä naisen liial-
lisesta älyllisestä rasituksesta.¹⁸⁰ Pauline Marks on huomauttanut artikkelissaan, että hu-
olestuneisuus oli huomattavan yhteiskuntaluokkarajoitteista, sillä kukaan ei huolehtinut
vaaroista, joita työnteolla saattoi olla työväenluokan tyttöjen ja naisten terveydentilaan.¹⁸¹

¹⁷⁵ Cobbe 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 60.

¹⁷⁶ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 98.

¹⁷⁷ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 98.

¹⁷⁸ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 97.

¹⁷⁹ Atkinson 1978, 102; Delamont 1978a, 152-153; Jalland 1988, 133-134.

¹⁸⁰ Herbert Spencer, *The Principles of Biology*, vol II, 1867, 485-486. Lainattu Atkinsonin 1978, 125, mu-
kaan.

¹⁸¹ Atkinson 1978, 92, 100-101; Duffin 1978 a, 31-32; Marks 1986, 189.

Margaret Oliphant kirjoitti, että ammattikoulutuksen suhteen hänen näkemyksensä olivat rajalliset. Hän ei uskonut naisten tarvitsevan ammattikoulutusta, mutta mainitsi kuitenkin, että esimerkiksi lääketieteellisen koulutuksen saaneet naiset olisivat olleet erittäin hyödyllisiä varsinkin naistentautien alalla. Koulutus kuitenkin tuotti hänen mukaansa ongelmia ja hän toivoi, että tulevaisuudessa esteet naisten opiskelulle poistettaisiin ja pääsy noille aloille tehtäisiin helpommaksi¹⁸² Oliphant esitti myös epäilyksensä kouluttautumisen suhteen tuomalla ilmi tosiasiat, jotka rajoittivat naisten työntekoa. Niitä oli Oliphantin mukaan se, että naisen luonnolliset tehtävät vaimona ja äitinä estäisivät häntä pysymästä samalla tasolla mieskilpailijoidensa kanssa. Lisäksi työn vaikutukset lapsiin oli myös huomioitava, sillä lapsi oli jo ennen syntymäänsä vahingoittunut äitinsä liiallisen aivojen aktiivisuuden takia. Aivojen rasittaminen heikensi äidin fyysisiä voimia niin, että kun lapsi syntyi, se oli heikko ja saattoi kuolla.¹⁸³

Oliphant jatkoi, että jos nainen jätti työnsä lastenhoidon takia, vaikka kahdeksikymmeneksi vuodeksi ja päätti sen jälkeen palata työelämään, oli hänen koulutuksensa jo auttamattomasti vanhentunut. Siten ammatissa menestyminen vaati naiselta, ei tasavertaisuutta miehen kanssa, vaan älyllistä ja moraalista paremmuutta miehiin nähden, jota saatettiin tavata vain erittäin harvoissa tapauksissa.¹⁸⁴ Ja oliko oikein vaatia vanhempia kouluttamaan tyttäriään kalliilla hinnalla, kun koulutus kuitenkin todennäköisesti meni hukkaan naisen valitessa avioliittouran. Oliphantin mielestä vain harvat poikkeukset naisista olisivat hyötynet lainsäädännöllisistä uudistuksista, sillä suurin osa naisista olisi pysynyt vaimon ja äidin tehtävissä.¹⁸⁵ Oliphantin ajatusta on tukenut tutkija Philippa Levine, jonka mukaan hyvin koulutetuillekin naisille yhteiskunnan paineet aiheuttivat sen, että perhe ja avioliitto olivat tärkeämpiä kuin saavutukset työmaailmassa.¹⁸⁶

Millin kirjasta käydyssä keskustelussa koulutuksesta, puhuttiin selkeästi ammattikoulutuksesta ja sen hyödyntämisestä. Kommentoijat eivät käsitelleet asiaa hyväksi vaimoksi ja

¹⁸² Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 132.

¹⁸³ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 135.

¹⁸⁴ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 136.

¹⁸⁵ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 137.

¹⁸⁶ Levine 1990, 54.

äidiksi kouluttautumisen tärkeyden kannalta. Tuossa keskustelussa olivat siis vallalla pohdinnat naisten kouluttamisesta nimenomaan ammattia silmälläpitäen.

Naisasialiikkeet kampanjoivat naisten paremman koulutuksen puolesta ja Lee Holcomben mukaan heidän onnekseen ajan aatteet olivat koulutuksen parantamisen puolella. 1800-luvulla koulutusta pidettiin ihmelääkkeenä moneen vaivaan. Koulutuksella katsottiin olevan moraalialta ja mieltä ylentävä vaikutus niin, että seurauksena olisi älykkäiden työntekijöiden ja vastuuntuntoisten kansalaisten yhteiskunta. On sanottu, että samat aatteet, jotka kukoistivat feminismin filosofisten ideoiden taustalla olivat pohjana myös ajatuksille yleisestä koulutuksesta. Holcomben mukaan ei ollut mikään sattuma, että vuosisata, jolloin naisliike alkoi, oli myös aikaa, jolloin ryhdyttiin toteuttamaan yleistä koulutusta. Hänen mielestään naisten koulutuksen renessanssi, kuten tilannetta on myös kutsuttu, oli vain yksi osa liikkeessä, joka tähtäsi koulutuksen uudistamiseen peruskoulutuksesta korkeakouluihin asti.¹⁸⁷

Naisten koulutuksen muutokset liittyivät siis osaltaan muutoksiin, joista puhuttiin poikien koulutuksen yhteydessä. Uudistajat kritisoivat poikien opetuksessa vallalla ollutta klassisten kielten ja matematiikan suurta osuutta ja olisivat halunneet lisätä opetukseen uusia kieliä, englantilaista kirjallisuutta ja luonnontieteitä. Aiempi opetus oli myös tähdännyt poikien ammattiopetukseen, lakimiehiksi, lääkäreiksi, papeiksi tai opetustehtäviin ja kun yhteiskunnassa lisääntyivät uudenlaiset työtehtävät, mietittiin, miten yliopiston tulisi vastata uusissa tehtävissä tarvittavaan koulutustarpeeseen. Tähän samaan pohdintaan liittyi myös naisten koulutuksesta ja mahdollisista työtehtävistä käyty keskustelu.¹⁸⁸

Koulutusta tarjottiin myös avuksi ongelmaan ylimääräisistä naisista. Ratkaisu ongelmaan oli naisasia-aktivistien mielestä se, että vanhemmat hylkäisivät ajatuksen siitä, että avioliitto oli väistämätön kohtalo ja ainoa turvasatama heidän tyttäriilleen. Vanhempien olisi tullut valmistella tyttärensä samoin kuin poikansa selviytymään maailmalla koulutuksensa avulla. Naisasia-aktivistit esittivät, että naisten koulutusta olisi tullut parantaa ja heidän

¹⁸⁷ Holcombe 1973, 15-16.

¹⁸⁸ Delamont 1978 a, 153; Delamont 1978 b, 167.

opettajiensa olisi pitänyt olla ammattilaisia pelkkien kotiopettajattarien sijaan. Naisille piti sallia muukin työ kuin opettajana toimiminen.¹⁸⁹

Naiset, jotka kampanjoivat asian puolesta ymmärsivät, että he eivät voisi luoda naisille työmahdollisuuksia ilman koulutusta mutta ilman mahdollista työpaikkaa vanhemmat eivät satsaisi tyttäriensä hyödyttömältä tuntuvaan koulutukseen.¹⁹⁰ Koulutus oli siten ensimmäinen askel kohti keskiluokan naisten mahdollisuuksia työhön.

Koulutus tuntui olevan ajan vilkkaimpia keskustelun aiheita. *The Subjection of Women*-teoksesta ilmeni, että Mill kannatti naisten koulutuksen parantamista, mutta selkeitä mielipiteitä, miten se olisi pitänyt toteuttaa oli vaikea löytää kirjasta. Sitä vastoin kirjan kommentoijat esittivät monenlaisia mielipiteitä asiasta, joista useimmat olivat naisten koulutukselle myönteisiä. Koulutusta pidettiin keinona naisten aseman parantamiseen, mutta sen käytännön toteutusta epäiltiin, jo senkin takia, ettei mies- ja naisopiskelijoita voitu opettaa yhdessä. Koulutusta pidettiin myös hyödyttömänä, naisten valitessa tulevaisuuden urakseen kuitenkin perheen ja kodin.

3.4. Työskentelymahdollisuudet

Miesten ja naisten erillisiä elämänalueita painottava ajatusmalli vaikutti koko perheeseen, sillä keskiluokkainen elämäntyyli rajoitti naisten osallistumista työelämään. Keskiluokkaisen naisen ihanne muuttui vaurastumisen myötä niin, että aiemmin perheyrietyksen ja kodin hoitoon osallistuneen naisen odotettiin yhä enemmän ottavan yläluokan hienostorouvan toimeentulon edustuksellisen roolin. Naisten, jotka tarvitsivat työtä, edellytettiin työskentelevän tehtävissä, jotka sopivat naisille. Jos perheen arvoasema tahdottiin säilyttää ennallaan, ei keskiluokkaan kuuluva nainen voinut työskennellä ansiotyössä kodin ulkopuolella ollenkaan. Samalla kun teollisuuden laajentuminen ja kasvu lisäsivät miesten työmahdollisuuksia, tahtoivat sosiaalipoliitikot ja uudistajat vähentää naisten määrää työ-

¹⁸⁹ Holcombe 1973, 15.

¹⁹⁰ Borer 1975, 251; Hollis 1979, 133.

voimasta entisestään ja nostaa heidät keskiluokan ihanteiden tasolle.¹⁹¹ Joan N. Burstynin mukaan käsitys erillisistä elämänalueista palveli keskiluokan taloudellisia kiinnostuksen kohteita ja vahvisti samalla miesten valta-asemaa julkisessa elämässä.¹⁹²

Suurin osa työssäkäyvistä naisista Viktorian ajan Englannissa kuului alempiin yhteiskuntaluokkiin.¹⁹³ Kuitenkin keskiluokan naisten osuus maan työvoimasta kasvoi koko ajan yhä merkittävämmäksi, mutta enenevässä määrin vasta vuosisadan lopulla.¹⁹⁴ Levinen mukaan keskiluokkaan kuuluvat naiset pysyivät useimmissa tapauksissa yhä kodeissaan.¹⁹⁵ Varsinaisen ongelman rajatut työskentelymahdollisuudet aiheuttivat naimattomille naisille, joiden määrän kasvuun oli 1800-luvulla havahduttu. Koska keskiluokan naisten ei oletettu työskentelevän ennen tai jälkeen avioliiton, he olivat statussymboleja, joiden ylläpito oli kallista. Kuitenkaan nekään naiset, jotka avioituivat eivät voineet luottaa toimeentuloonsa. Perheen elättäminen yksin oli vaikeaa keskiluokankin miehille. Yritykset, joista keskiluokan tulot yleensä olivat peräisin saattoivat kaatua ja varsinkin miehen kuolema tai tapaturma saattoivat aiheuttaa romahduksen perheen taloudelle.¹⁹⁶

Hieno nainen ei voinut työskennellä ja ansaita rahaa, koska se olisi viestittänyt ulkopuolisille, ettei hänen perheensä pystynyt elättämään häntä ja hänen mahdollisuutensa päästä naimisiin olisivat voineet näin ollen heikentyä huomattavasti. Naimisissa olevan naisen ei taas voitu olettaa työskentelevän, sillä hänellä tuli olla aikaa ja voimia asemaansa kuuluville sosiaalisille menoille, kuten seurapiiri-illallisille, kutsuille jne. Aamu kolmeen saakka kestävien tanssiaisten jälkeen ei voitu olettaa naisen ryhtyvän työhön.¹⁹⁷

¹⁹¹ 1840-luvulla parlamentti ryhtyi tutkimaan nais- ja lapsityövoiman käyttöä teollisuudessa ja aiheen tiimoilta käytiin keskusteluja, joiden ilmapiiri ilmensi käsitystä siitä, että naiset tulisi vähitellen saada siirtymään kokonaan koteihin ja miehen tuli olla ainoa perheenelättäjä. Lown 1990, 180, 184-185.

¹⁹² Burstyn 1980, 19-20.

¹⁹³ Bessie Parkes arvioi, että kolmestatoista osasta, jotka edustivat koko väestöä, yksi osa edusti aatelistoa, kolme keskiluokkia ja yhdeksän osaa massoja "the masses". Siten keskiluokan naiset edustaisivat puolta tuosta kolmesta kolmetoistaosasta, noin 12 prosenttia koko väestöstä, ja ne keskiluokan naiset joiden täytyi työskennellä henkensä pitimiksi olivat vain murto-osa tuosta määrästä. Parkes, Bessie Rayner, *Essays on Woman's Work*. Alexander Strahan, Lontoo 1866, 74. Lainattu Holcomben 1973, 12 mukaan.

¹⁹⁴ Holcombe 1973, 12, 215-216, Parker 1989, 13.

¹⁹⁵ Levine 1990, 131.

¹⁹⁶ Delamont, 143, Holcombe 1973, 4,11-12; Offen 1987, 343; Parker 1989, 6,12; Peterson 1972, 6.

¹⁹⁷ Peterson 1989, 120-121.

Hyväntekeväisyystyö oli miltei ainoa mahdollisuus keskiluokkaisille naisille päästä toimimaan perhepiirinsä ulkopuolella. Hyväntekeväisyudessa toimimisen odotettiin kuuluvan luonnollisena osana keskiluokkaan kuuluvan naisen tehtäviin ja lisääntynyt vapaa-ajan määrä antoi enemmän mahdollisuuksia sen parissa toimimiseen.¹⁹⁸ Tuohon aikaan yksityisen hyväntekeväisyyden tarve olikin valtaisa ja avustustyö oli varsin riippuvainen vapaaehtoisista ylempien luokkien naisista. Petersonin mukaan melkein kaikki säätyläisnaiset ottivat osaa hyväntekeväisyystoimintaan. Naisten odotettiin käyttävän huomattavan osan ajastaan ja tarmostaan köyhien luona vierailuun, mikä olikin yleisintä hyväntekeväisyystoimintaa. Materiaalisen avun lisäksi naiset kannustivat autettaviaan kirkossa käyntiin ja lasten kouluttamiseen.¹⁹⁹ Hyväntekeväisyyden ei kuitenkaan koskaan tullut olla pelkästään almujen antamista vaan hyväntekijän piti olla aidosti kiinnostunut avuntarvitsijan hyvinvoinnista.²⁰⁰

Hyväntekeväisyys heijasteli uskomuksia siitä, että jumala määräsi kaikkia asioita, kuten ihmisten materiaalisia olosuhteita ja tuon ajan hyväntekijät hyväksyivät suuret tuloerot auttajien ja autettavien välillä. Ylemmillä yhteiskuntaluokilla oli sosiaalinen velvollisuus auttaa varattomampia kansanosia ja rikkaampien piti toimia köyhempien opettajina ja ohjaajina, jotta nämä oppisivat paremmille tavoille. Rikkaiden tuli toimia kuin vanhempien asemassa tässä ohjaustoimessa.²⁰¹ Määritelmä sosiaalisten ongelmien johtumisesta pääsääntöisesti ihmisen luonteesta ja että ongelmat oli ratkaistavissa sosiaaliluokkien välisellä ystävyydellä, sivistävillä keskusteluilla ja jaetuilla kulttuuriharrastuksilla, väistyi vähitellen näkemyksen edeltä, joka painotti rakenteellisia ja ympäristöllisiä köyhyiden syitä.²⁰²

Pulavuodet ja epidemiat saivat naisia perustamaan erilaisia hyväntekeväisyysjärjestöjä. F.K.Prochaskan mukaan osa järjestöistä kuitenkin lopetti toimintansa piankin naisten menettyä mielenkiintonsa niihin. Tällainen harrastelijamainen ja tunteenomainen toiminta

¹⁹⁸ Davidoff, L'Esperance, Newby 1986, 159; Parker 1989,20.

¹⁹⁹ Peterson 1989, 133-134.

²⁰⁰ Hollis 1979, 223; Summers 1979, 33-34.

²⁰¹ Parker 1989, 151,152,156,164.

²⁰² Parker 1989, 165; Summers 1979, 43, 57-58.

saattoi Prochaskan mielestä johtaa mm. Millin arvostelemaan naisten harjoittamaa hyväntekeväisyyttä.²⁰³

Mill kritisoi naisten harjoittamaa lyhytnäköistä hyväntekeväisyystyötä, joka helpotti avustettavien välitöntä hätää, muttei huomionnut pitemmän ajan hyötyä. Millin mukaan ainoa hyväntekeväisyyden muoto oli auttaa ihmisiä auttamaan itseään. Naisten lyhytnäköisyyden syyksi Mill mainitsi heidän kasvatuksensa, jonka ansiosta naiset olivat itse tottuneet saamaan kaiken valmiina, siten he eivät voineet tietää mitä itsenäisyys merkitsi.²⁰⁴ Taaskaan Mill ei kuitenkaan tarkemmin syventynyt aiheeseen eikä tuonut esiin, miten tarkalleen ottaen ihmisiä olisi autettu auttamaan itseään. Kuitenkin tämä hänen utilitarististen näkemysten sävyttämä ajatus pitemmän aikavälin hyödystä erosi aikalaisten näkemyksistä hyväntekeväisyydestä välittömän hädän helpottamisena.

Useat naisasia-aktivistit sanoivat, että sen sijaan, että naisten työskentely kodin ulkopuolella olisi epänaissellista ja säädytöntä, se oli erittäin tarpeellista ja apuna ratkaisemassa sen aikaisia sosiaalisia ongelmia. Naisasia-aktivistit halusivat korvata ammattitaidottomat naiset hyvin koulutetuilla, pystyvillä naisilla, joilla olisi ollut tietoutta ratkaista sosiaalisia ongelmia ja ottaa valvontaansa työlaitoksien, koulujen ja sairaaloiden toiminta.²⁰⁵

Kuitenkin palkattu työ, joka olisi sopinut keskiluokan naisille oli harvinaista koko 1800-luvun ajan ja yhteiskunnan ilmapiiri vastusti sitä. Keskiluokan naiset, jotka joutuivat työskentelemään itse ansaitakseen elantonsa, huomasivat, että jos he halusivat säilyttää jotenkin kunniallisen asemansa oli kotiopettajattaren rooli ainoita työmahdollisuuksia. Se oli ainoa ammatti, jonka katsottiin olevan jotenkin sopiva keskiluokan naiselle. Naisten huono koulutus pohja ei valmistanut heitä toimimaan missään muussa tehtävässä eivätkä heidän taitonsa riittäneet oikeastaan edes kotiopettajattaren toimeen. Kuitenkin omistamalla itsensä lasten hoitamiselle ja opettamiselle, vaikkakin vain vieraiden lasten, keskiluokan nainen saattoi täyttää roolinsa, jonka luonnon oli katsottu hänelle määränneen. Silti arvioitiin että vain 6-7 prosenttia keskiluokan naisista, jotka toimivat opettajina, oli-

²⁰³ Prochaska 1980, 36.

²⁰⁴ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 567.

²⁰⁵ Holcombe 1973, 9.

vat tietoisesti valinneet opettajan ammatin, useimmilla taustalla oli välttämättömyys ansaita oma elantonsa ja mahdollisen muun perheen elatus.²⁰⁶

J.A ja O. Banks arvioivat, että vuonna 1851 Englannissa oli 25 000 kotiopettajattaria.²⁰⁷ Kilpailu kotiopettajattarien paikoista oli kovaa ja eräskin rouva ilmoitti saaneensa ilmoitukseen kotiopettajattaren paikasta kahdeksansataa (800) vastausta. Keskiluokasta lähtöisin olevien naisten lisäksi paikoista kilpailivat myös työväenluokan tyttäret, joilla oli peruskoulun opettajan koulutustutkinto.²⁰⁸ Kilpailu luonnollisesti laski naisten palkkoja, kotiopettajattaren keskimääräisen vuosipalkan ollessa 1860-luvulla 25 punttaa.²⁰⁹

Vuonna 1843 oltiin perustettu kotiopettajattaren paikkoja etsiville oma järjestö, The Governesses' Benevolent Institution ja monet käyttivätkin sitä apuna paikan saamisessa. Society for Promoting the Employment of Women, perustettiin vuonna 1859 Lontooseen, naisliikettä lähellä olevien naisten toimesta. Nopeasti he perustivat haaraosastoja eripuolille maata. He kannustivat naisia kokeilemaan työskentelyä aiemmin naisille epätavallisilla, mutta silti kunniallisilla aloilla ja järjestivät itse kursseja esimerkiksi kirjanpidosta ja perustivat rekisterin työtä hakevista naisista.²¹⁰

Journalismi oli 1800-luvulla poikkeuksellinen ala siinä mielessä, että se soi jossain määrin naisille mahdollisuuden ansiotyöhön. Tunnetuimpia näistä kirjoittajista ovat olleet Harriet Martineau ja Frances Power Cobbe, jotka molemmat kirjoittivat artikkeleita mm.

²⁰⁶ Holcombe 1973, 12; Jalland 1983, 130; Marks 1986, 184; Peterson 1972, 6-26. Naisasianainen Millicent Garrett Fawcett huomautti aikanaan, että suurin osa naisopettajista otti työn vastaan vasten tahtoaan ja odottamatta, esimerkiksi perheen taloudellisentilanteen muuttuessa. Hän myös mainitsi, että opettajana toimiminen oli ylempiluokkaiselle naiselle ainoa mahdollisuus ansaita elantonsa. Millicent Garrett Fawcett, "A short review of the proportion of the Report of the Schools Inquiry Commission which refers to girls' education". Henry ja Millicent Fawcettin teoksessa *Essays and Lectures on Social and Political Subjects* (1872), 188, 193. Lainattu Levisen 1990 mukaan, 134, 135.

²⁰⁷ Banks 1964, 31.

²⁰⁸ Petersonin mukaan alemmista yhteiskuntaluokista lähtöisin olevia kotiopettajattaria ei kuitenkaan arvostettu niin paljon kuin ylempistä luokista lähtöisin olevia naisia ja kirjallisuudessa heidät jopa esitettiin moraalittomiksi ja pahoiksi. Miten oppinut hän olikin ei hän syntyperänsä takia kelvannut kotiopettajattaria palkkaaville vanhemmille ja vastaavasti taas kuinka puutteellisessa tilassa tahansa yläluokasta lähtöisin oleva nainen olikin, hän oli silti lady. Peterson 1972, 7.

²⁰⁹ Palkka saattoi vaihdella 15 punnan ja sadan punnan välillä, suurimpia summia saatettiin maksaa vain erittäin oppineille yläluokan naisille, jotka löysivät paikan erittäin varakkaasta perheestä. Vertailun vuoksi kodinhoitajan palkka oli 1848-1859, noin 40-50 punttaa, kokin 12-18 punttaa, sisäkön 10-14 punttaa ja lastenhoitajan 5-30 punttaa vuodessa. Peterson 1972, 8.

²¹⁰ Levine 1990, 149-150; Peterson 1972, 7.

Daily News -lehdelle.²¹¹ Petersonin mukaan ihmiset kuitenkin pysyivät kannassaan, että kotiopettajattaren työ oli ainoa poikkeus sivistyneen elämän teoriasta, jonka mukaan naisen ei tullut työskennellä henkensä pitimiksi.²¹²

Sairaanhoidosta tuli vähitellen kunniallisena pidetty ammatti naisille, varsinkin Florence Nightingalen esimerkin ansiosta. Vielä 1800-luvun puolivälissä sitä pidettiin erityisen vastenmielisenä palvelualana, jonka alueelle saatiin työntekijät kaikkein köyhimmistä yhteiskuntaluokista. Toimistotyöt alkoivat työllistää naisia vasta 1800-luvun loppupuolella.²¹³

M.Jeanne Peterson on tullut tutkimuksessaan tulokseen, jonka mukaan keskiluokan naisten suhde rahan ja työntekoon ei ollut yksioikoinen. Petersonin tutkimuksen mukaan ylempienkään luokkien naiset eivät kavahtaneet ajatusta rahan ansaitsemisesta, kun se ei tarkoittanut perheen ylläpitoon liittyvää palkkaa, vaan vain perheen hyvinvointia lisääviä tuloja. Petersonin tutkimuksen naiset olivat mielissään pystyessään ostamaan lahjoja läheisilleen ja antamaan varoja hyväntekeväisyyteen pianonsoiton opetuksesta tai lehtiartikleista saamallaan tuloilla.²¹⁴ Naisten lähipiiri ei myöskään vastustanut tällaisia tuloja ja toimintaa. Viitteitä siitä, että rahan ansaitseminen ei kuitenkaan ollut täysin hyväksyttyä antaa Petersonin tutkimuksessa ilmennyt episodi, kun neiti Lydia North epäroï kertoa tulevalle miehelleen musiikinopettajana saamistaan tuloista ja ilmaisi asian sanoen, että oli tehnyt jotain, jota voitaisiin pitää hänen arvolleen alentavana.²¹⁵

Mill käsitteli naisten työnsaannin ongelmaa *The Subjection of Women* -teoksessaan ja toi esiin epäarvoisen aseman, josta naiset joutuivat kärsimään, hänen mielestään vain naisten kyseessä ollessa, oli korkeat yhteiskunnalliset virat kielletty syntyperän tähden. Tämä yhteiskunnallinen tosiasia oli täysin ristiriidassa sen muutoksen ilmapiirin kanssa, joka oli

²¹¹ Brown 1985, 77.

²¹² Peterson 1972, 10.

²¹³ Parker 1989, 14-15.

²¹⁴ Peterson 1989, 121-123.

²¹⁵ "regarded by the world as lowering" Peterson 1989, 122.

Millin mielestä siihen mennessä hävittänyt kaiken muun samanlaisen epäoikeudenmukaisuuden.²¹⁶

Mill perusteli naisten oikeutta työpaikkoihin ja virkoihin *laissez-faire* aatteen mukaisesti esittämällä esimerkin siitä, että kukaan ei pitänyt tarpeellisena laatia lakia, jonka mukaan ainoastaan lujakäsivartinen mies sai olla hevosenkengittäjä. Vapaus ja kilpailu riittivät tekemään hevosenkengittäjistä lujakätisiä, koska heikkokätiset saattoivat ansaita enemmän töissä, joihin he paremmin kykenivät. Täten Mill esitti, että kilpailu riitti poistamaan naisetkin siitä työstä, mitä he eivät osanneet yhtä hyvin kuin miehet. Millin mukaan oli auktoriteetin vallan ylittämistä edeltäkäs määritellä, että tietyt henkilöt eivät kyenneet määrättyihin tehtäviin.²¹⁷

Millin mielestä enemmistö miessuvusta ei voinut sietää ajatusta tasa-arvoisen kumppanin kanssa elämisestä ja hänen mukaansa melkein kaikki hyväksyivät sen, että naiset jätettiin tuottavien ja korkeiden virkojen ulkopuolelle. Käytännön uskoteltiin olevan naisten omaksi hyväksi ja kun naisilta jotain kiellettiin, oli välttämätöntä sanoa ja mieluisaa uskoa, että he eivät kyenneet tekemään tuota tehtävää, ja että sitä tavoitellessaan he poikkesivat pois onnensa ja menestyksensä todelliselta uralta. Millin mukaan oli myös välttämätöntä pitäytyä siinä uskossa, ettei yksikään nainen kyennyt korkeinta henkistä luonnetta vaativiin virkoihin, ja että kaikkein etevimmilläkin naisilla oli huonommat henkiset kyvyt kuin varsin keskinkertaisilla miehillä, joille virat tuolloin Millin mukaan suotiin.²¹⁸

Mill huomautti, että vähintään sen, mitä naiset olivat tehneet ellei mitään muuta, oli todistettu heidän osaavan tehdä. Ei voitu päätellä olevan mahdotonta, etteikö nainen voisi olla Homeros, Aristoteles, Michelangelo tai Beethoven vain sen takia, ettei yksikään nainen ollut vielä yltänyt heidän töidensä tasolle. Mutta oli aivan varmaa, että nainen saattoi olla kuningatar Elisabeth tai Jeanne d'Arc, koska se ei ollut päätelmä vaan tosiasia. Millin mukaan oli omituista huomata, että ainoat toimet, joista laki sulki naiset pois, olivat juuri sellaisia, joihin he olivat osoittautuneet kykeneväisiksi. Millin päätelmä oli, että jos kokemuksesta voitiin johtaa mitään ratkaisevaa, se oli, että asiat, jotka naisilta olivat kiel-

²¹⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 490-491.

²¹⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 489, 499, 527-528.

lettyjä, olivat juuri niitä, joihin he olisivat olleet erityisen sopivia.²¹⁹ Mill myös kirjoitti, että niin kauan kuin myönnettiin, että edes jotkut harvat naiset voisivat sopia julkisiin virkoihin, ei voitu puolustella niitä lakeja, jotka sulki tiet näiltä poikkeuksilta.²²⁰

Vapaasta kilpailusta *The Saturday Review*:ssa kirjoitettiin, ettei siitä seurannut, että naiset olisivat välttäneet aloja, jotka olivat tuottoisia mutta moraalittomia ja tämä seikka piti ottaa huomioon naisten työskentelymahdollisuuksia pohdittaessa.²²¹ *The Saturday Review*:n artikkelissa myös esitettiin, että jos naisille sallittaisiin lääkärin, juristin ja saarnaajan toimet heidän halujensa mukaisesti, olisi varmaan välttämätöntä laatia säädöksiä ilmeisiä vaaroja silmälläpitäen kuten kaivos- ja maataloustyössäkin.²²² *The Saturday Review*:n kanta oli siis, että naisia tuli suojella ja erityisesti heidän moraaliaan.

Sir Henry Taylor ei nähnyt mitään syytä, minkä takia kaikkia naisten työntekoa ja virkoihin pääsyä rajoittavia lakeja ei olisi voitu poistaa. Hän jopa huomautti, että kirkon alueelta oli olemassa runsaasti esimerkkejä siitä, kuinka kirkkoherran vaimo hoiti monet kirkonmiehen tehtävät paremmin kuin aviomiehensä. Hän jopa kirjoitti, ettei osannut sanoa syytä, miksei nainen voisi toimia pappina.²²³ Hän kuitenkin lievensi väitettään sanomalla, ettei ollut valmis sanomaan, että naispappeja pitäisi olla.²²⁴ Kuitenkin mielestäni pelkän naispappeuden mahdollisuuden mainitsemista voidaan pitää varsin uskaliaana tekona.

Sen sijaan Taylor epäili sitä, sopisivatko naiset juristin tehtäviin. Taylor ei voinut uskoa, että nainen pystyisi esimerkiksi langettamaan hirttotuomion syytetyille. Lääkärintoimen Taylor olisi kuitenkin ollut valmis sallimaan myös naisille, vaikka epäili etteivät monet naiset kestäisi lääketieteellistä koulutusta.²²⁵ Naisten julkisenhallinnon toimiin pääsyä rajoittivat Taylorin mielestä tilat, joissa töitä tehtiin. Ne eivät olleet avoimia paikkoja, kuten kauppapuodit, joissa naiset jo olivat toimineet virkailijoina. Siten Taylor pystyi vain

²¹⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 524-525.

²¹⁹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 528.

²²⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 528.

²²¹ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 45.

²²² *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 45.

²²³ Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 192-193.

²²⁴ Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 194.

²²⁵ Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 196-197.

toteamaan, että naisten työskentelyn noissa toimissa esti eri sukupuolten yhdistäminen tiloihin, jotka eivät olleet avoinna julkiselle tarkkailulle ja työnantajat taas olivat usein haluttomia vahtimaan tyttöjen ja naisten käytöstä ja luonnetta.²²⁶ Taylorin mielestä myös sosiaalinen asema asetti esteensä naisten toimimiselle erilaisissa johtotehtävissä. Sillä vaikka esimerkiksi kaupanalalla miehet tottelivat naisia ja päinvastoin, saattoi herrasmiesten ja -naisten kyseessä ollessa, olla hankalaa omaksua tuollaisia valta-asemia.²²⁷ Kovin siis vielä ajan uskomukset ja sovinnaisäännöt ohjasivat Sir Henry Taylorin mietteitä. Hänen mielipiteensä olivat kuitenkin kaiken kaikkiaan hyvin positiivisia ja sallivia.

Käsitykset naisten luonteesta ja ominaisuuksista vaikuttivat vahvasti aiheesta esitettyihin mielipiteisiin. Arvovaltainen lääketieteellinen julkaisu *The Lancet* ilmoitti, että muilla aloilla älykkääksi tunnustetun ja vaikutusvaltaisen henkilön ei tulisi kyseenalaistaa lääketieteen arvovaltaa: "Herra Millin tulisi tietää, että molempien sukupuolten osaanotto älylliseen kulttuuriin on mahdotonta elimellisten eroavaisuuksien takia. Naiset eivät voi ryhtyä lääkäreiksi, kuten herra Mill ehdotti, sillä lääkäreiltä vaaditaan erittäin suurta kykyä tuntea myötätuntoa, vaikka hoidettava olisi miten vaivainen, rähjäinen tai vastenmielinen tahansa. Naisten myötätunnon tunteet rajoittuvat vain hänen lähipiiriinsä, jos ne ulottuisivat laajemmalle, hän olisi epänaiseellinen."²²⁸ Tässä siis väitettiin naisten olevan kykenevämpiä tuntemaan myötätuntoa perheensä ulkopuolisia henkilöitä kohtaan, kun taas toisaalla naisten väitettiin olevan erityisen herkkiä. Vaikuttaa siis, että väitteitä naisten luonteesta käytettiin tavalla, joka oli kussakin tapauksessa asian kannalta sopivinta.

Michael Hiley ja Sonya O. Rosen mukaan useat miesten kannanotot naisten työskentelyä koskien olivat hätääntyneitä. Miehet pelkäsivät, että jos keskiluokan naiset tulisivat työmarkkinoille, he voisivat miehiltä työpaikat tai ainakin miesten palkat tipahtaisivat, jotta he voisivat kilpailla naisten alempien palkkojen kanssa.²²⁹ Pelko oli ilmeisesti aiheellinen ainakin siltä osin, että esimerkiksi Barbara Leigh Smith Bodichon esitti, että yrittäjien kannattaisi palkata naisia voittojensa kasvattamiseksi, sillä naiset odottivat saavansa vain

²²⁶ Taylor, Henry 1870, 198.

²²⁷ Taylor, Henry 1870, 199.

²²⁸ *The Lancet* 1869, I, 136, lainattu Duffinin 1978, 48, mukaan.

²²⁹ Hiley 1979, 40-43; Rose 1992, 22-24.

puolet miesten palkasta.²³⁰ Miesten valitukseen naisasia-aktivistit nokkelasti vastasivat, että jos pelko palkkojen laskusta pitäisi paikkansa, olisi edes reilua jakaa kärsimykset pienistä palkoista niin, että miehet kantaisivat osansa siitä eivätkä jättäisi sitä kaikkea naisten huoleksi. Lisäksi sanottiin, että vaikkakin palkat saattaisivat laskea, niin ainakin naisten työskentely vähentäisi joidenkin miesten taakkaa, kun isien ja veljien ei tarvitsisi enää kustantaa tyttäriensä ja sisartensa elatusta.²³¹

Huomioni kiinnittyi Millin kommentoijia tutkiessani siihen, että väitettä naisten elämän-
tehtävästä äitinä ja vaimona ei käytetty perusteluna naisten työnteon mahdottomuudelle. Vaikka näitä näkemyksiä oli toki esitetty kirjoituksissa muissa yhteyksissä, olivat perustelut naisten työnteon esteille varsin yksityiskohtaisia, naisten johonkin tehtävään kykenemättömyyttä tai miesten ja naisten suhteen vaikeutta pohtivia perusteluita. Ehkä kirjoittajat olivat kuitenkin tietoisia työ - ja perhe-elämän yhdistämisen välttämättömyydestä ja mahdollisuudesta, eivätkä siksi vedonneet naisten äidin roolin pyhyyteen. Holcomben mukaan oli ilmeistä, että samalla, kun moni työväenluokan nainen kävi kodin ulkopuolella töissä, keskiluokan naisia toimi kotiopettajattarina ja asteikon korkeimmassa päässä, kuningatar itse oli esimerkki julkisen työn, äidin ja vaimon roolin yhdistämisen onnistumisesta eivätkä konservatiivit vastustaneet näitä tapauksia.²³²

Tuon ajan ihmisille kysymys naisten työssäkäynnistä oli kuitenkin yhä kysymys siitä, että työssäkäynti oli vaihtoehto avioliitolle, ei mahdollisuudesta työn ja avioliiton yhdistämiseen. Myös tuon ajan naisasia-aktivisteja on syytetty työmahdollisuuksien tavoittelusta vain naimattomille ja leskeksi jääneille naisille.²³³ Samasta seikasta voisi syyttää myös John Stuart Millia, sillä huolimatta siitä, että vaati naisille mahdollisuuksia työntekoon, hän kuitenkin piti naisten ansiotyötä tarpeellisena vain poikkeustapauksissa.²³⁴ Aiheesta enemmän luvussa 4.2.

²³⁰ English Women's Journal "Open Council. IV January 1, 1860, 354-356. Lainattu Holcomben 1973, 18 mukaan.

²³¹ Holcombe 1973, 10; Marks 1986, 188.

²³² Holcombe 1973, 8-9.

²³³ Levine 1990, 53, 127.

²³⁴ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 522-523.

Mill kommentoi naisten työskentelymahdollisuuksien puutetta sanoen, että syntyperän takia oli vain naisilta kielletty tietyt virat ja toimet. Naisilta oli eteenkin kielletty toimet, joihin he olivat osoittaneet olevansa erityisen sopivia. Millin mielestä kaikenlaiset naisten työskentelymahdollisuuksia koskevat rajoitukset olivat turhia ja hänen mielestään vapaan kilpailun avulla oltaisiin saatu kaikkiin tehtäviin parhaiten sopinut työntekijä. Hän arvosteli tapaa, jolla naisten luonteeseen ja heikkomuuteen vedoten oli naisten toiminta työelämässä tehty mahdottomaksi. Mill osui arvostelussaan oikeaan, sillä kommentoijien arviot naisten työskentelymahdollisuuksista keskittyivät arvioimaan naisten luontaisia mahdollisuuksia suoriutua erilaisista tehtävistä ja ammateista. Vaikka Millkin oli pohtinut naisten erityistä sopivuutta tiettyihin tehtäviin, hän kuitenkin suhtautui avoimesti naisten kykyihin myös aloilla, joilla he eivät vielä olleet osoittaneet menestystään.

Lisävihtaena naisten työskentelymahdollisuuksista kirjoittaessaan Mill mainitsi, että "Minkään ei pitäisi estää henkilöitä, jotka harvinaisen hyvin soveltuisivat johonkin muuhun toimeen, tätä kutsumustaan noudattamasta. Siksi pitäisikin ryhtyä toimiin, että saataisiin muulla tavoin korvatuksi ne työt, jotka vaimolta jäisivät tekemättä perheenemännän tavallisista tehtävistä."²³⁵ Tämä lausahdus vaikuttaa mielenkiintoiselta mutta valitettavasti en ole saanut selville mitä Mill tällä on mahtanut tarkoittaa, järjestettyä lasten- ja kodinhoitoako? Millhän oli kiinnostunut työväestön oloista ja saattoi sitä kautta olla tutustunut työväenluokan äitien kodin- ja lastenhoito-ongelmiin ansiotyön ohessa. Lastenhoidonjärjestämisestä ei kuitenkaan juuri puhuttu tuohon aikaan. Oli kuitenkin henkilöitä, jotka tiedostivat lastentarhojen merkityksen ja Philippa Levenen mukaan esimerkiksi naisasiaaktivisti Emily Faithfull luennoi niiden eduista ollessaan Yhdysvalloissa.²³⁶

²³⁵ "...due provision being made for supplying otherwise any falling-short which might become inevitable, in her full performance of the ordinary functions of mistress of a family." J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 523.

²³⁶ Levine 1990, 137. Yleiseen kielenkäyttöön tuli nimitys Baby-farming 1860-luvun loppupuolella. Keski-luokan huolena olivat työväestön naiset, jotka kävivät töissä kodin ulkopuolella ja jättivät lapsensa muiden hoitoon. Naisten työssäkäyntiä pidettiin yhtenä syynä korkeaan lapsikuolleisuuteen, mikä yhä enenevässä määrin nähtiin ongelmaiseksi. Lapsifarmareiden Margaret Watersin ja Sarah Ellisin oikeuskäsittely sai aikaan keskustelun, jonka seurauksena säädettiin Infant Protection Act vuonna 1872. Sen tarkoituksena oli poistaa edes osa lasten huonosta kohtelusta tuomalla valtion valvontaa yksityisesti hoidettuun lastenhoitoon. Lain mukaan henkilöt, jotka ottivat useamman kuin yhden alle yksi vuotiaan lapsen hoitoonsa pitemmäksi aikaa kuin päiväksi tuli rekisteröityä. Lakia ei kuitenkaan valvonut mikään elin tai instanssi, joten se oli varsin tehoton. Arnot 1994, 271-272; Shanley 1989, 87-93.

Tämä Millin lausahdus viittaa mielestäni työläisnaisten asemaan, sillä ylemmissä yhteiskuntaluokissa perheillä oli palveluksessaan työvoimaa, joka hoiti monet perheenmännän tehtävistä. On siis ilmeistä, että Mill oli kiinnostunut myös alempien yhteiskuntaluokkien naisten asemasta ja sisällytti kannanottoja aiheesta myös *The Subjection of Women* -teokseen. Tulevaisuudessa olisikin kiinnostavaa tutkia Millin käsityksiä työläisnaisten asemasta ja oikeuksista.

3.5. Poliittiset oikeudet

Naisten ja miesten selvä elämänalojen erottelu lisäsi miesten valtaa yhteiskunnassa, koska naisten ei oletettu osallistuvan virallisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin tai ottavan osaa liiketoimien hoitoon. Ylä- ja keskiluokan naimattomat naiset pystyivät esiintymään julkisuudessa vain miesseuralaisen tai vanhemman naisen toimiessa esiliinana. Samalla kun seuralaiset suojelivat nuoria naisia, he myös estivät naisten vapaan pääsyn julkiseen elämään.²³⁷

Kuitenkin naiset olivat toimineet merkittävästi jo monissa painostusliikkeissä ja poliittisissa agitaatioryhmissä taustavoimina. Erityisesti naiset olivat toimineet alueilla, jotka olivat lähellä heidän hyväntekeväisyystöään; moraalisisissa kysymyksissä, raittius-, eläinten- ja lastensuojeluliikkeissä.²³⁸ Myös naisten äänioikeuden puolesta oli Englannissa kampanjoitu jo 1820-luvulla miesten äänioikeuden laajentamisen yhteydessä.²³⁹

Varsinaisesti naisten äänioikeuskampanjan katsotaan alkaneen John Stuart Millin vuoden 1865 vaalikampanjasta. Sen aikana hän ilmaisi jo aiemmissa kirjoituksistaan ilmi tulleen käsityksensä siitä, että naisilla oli oikeus edustukseen parlamentissa samoin säännöin kuin miehillä. Aiheesta oli keskusteltu naisasia-aktivistien piireissä jo joitakin vuosia aiemmin, mutta tuolloin asia ei vielä ollut tärkeimpiä kampanjoitavia asioita. Barbara Leigh Smith Bodichon kokosi ensimmäisen naisten äänioikeuskomitean, *The Women's Suffrage*

²³⁷ Burstyn 1980, 19; Jalland 1988, 24.

²³⁸ Hollis 1979, 281.

²³⁹ Offen 1987, 343-344.

Committeen, vuonna 1866. Se keräsi 1 499 allekirjoitusta naisten äänioikeuden puolesta ja Mill esitti vetoimuksen parlamentille kesäkuussa 1866.²⁴⁰

Seuraavana vuonna tehtiin uusia vetoimuksia asian puolesta ja toukokuussa Mill esitti Reform Bill-keskustelujen aikana, että laista korvattaisiin käsite ”mies” sanalla ”henkilö”, minkä seurauksena naiset olisivat saaneet äänioikeuden samoilla ehdoilla kuin miehetkin. Millin puheenvuoro naisten puolesta teki suuren vaikutuksen kuulijoihin, joskaan ei välttämättä positiivisessa mielessä, sillä häntä muun muassa kiiteltiin viihdyttävästä väliohjelmasta ja toivottiin pian jo päästävän käsittelemään vakavampia asioita. Esitys sai lopulta kuitenkin 73 kannattajaa, esimerkiksi merkittävät vaikuttajat Disraeli ja Salisbury kannattivat esitystä, 196:n vastustaessa.²⁴¹ Patricia Hollisin teoksen mukaan Millin puhe parlamentin alahuoneessa toukokuussa 1867 toi naisten äänioikeuden mahdollisuuden mukaan vakaviin keskusteluihin politiikan reuna-alueilta.²⁴² Mill itse totesi myöhemmin esityksestä, että se oli ehkä kaikkein tärkein julkinen teko, jonka hän teki kansanedustajan ominaisuudessaan.²⁴³

Levinen mukaan äänioikeuskysymys oli asia, joka jakoi silloista naisasialiikettä ja asiasta oli kiistoja. Tällä alueella myös muutokset saavutettiin hitaimmin, vaikka naimattomat veroa maksavat naiset saivat oikeuden äänestää paikallisissa vaaleissa vuonna 1869.²⁴⁴ Muutos herätti suuria toiveita ja odotuksia naisasia-aktivistien piirissä, mutta muita muutoksia ei juuri tapahtunut ennen vuosisadan vaihdetta.

The Subjection of Women -teoksesta käy ilmi, että äänioikeuskysymys oli John Stuart Millin mielestä tärkeimpiä lainsäädännöllisiä muutoksia, joka olisi pitänyt korjata ensin, jotta avioliitto- ja avioeroasetuksia olisi pystytty uudistamaan niin, että naistenkin mielipide asiasta oltaisiin voitu kuulla.²⁴⁵ Tästä katsantokannasta lähtien naisten poliittisesta

²⁴⁰ Before the vote was won 1987, 1-2; Holcombe 1983, 111-112, 115.

²⁴¹ Harrison 1978, 27; Holcombe, 115-116; Offen 1987, 353.

²⁴² Hollis 1979, 282.

²⁴³ "By far the most important, perhaps the only really important, public service I performed in the capacity of a Member of the parliament." J.S.Mill, Autobiography 1989, 222.

²⁴⁴ Levine 1990, 107, 119. Offenin mukaan vuonna 1870, Offen 1987, 353.

²⁴⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991,

emansipaatiosta olisi tullut ensisijainen päämäärä, ei ainoastaan arvokas itsessään vaan myös edellytyksenä naisten mielipiteiden riittävälle esiintuomiselle yleensä.

Millin mielestä miesten ja naisten välillä ei tullut tehdä minkäänlaista eroa äänioikeuden suhteen. Hän viittasi jo aiemmin esiintuomaansa ajatukseen äänioikeuden porrastamisesta sivistysasteen mukaan²⁴⁶ myös *The Subjection of Women* -teoksessa ja kirjoitti, että perustuslailla tuli säätää kaikki mahdolliset rajoitukset äänioikeudelle ja mitkä tahansa rajoitukset katsottiin tarpeellisiksi miesten kohdalla, ei naisten suhteen tarvinnut asettaa mitään muita vaatimuksia.²⁴⁷

Vaikka Mill oli innokas laajentamaan äänioikeuden naisille ja hän oli liikkeen pioneeri Iso-Britanniassa, hän ei kuitenkaan kannattanut ajatusta siitä, että äänioikeus olisi ollut jokaisen miehen ja naisen oikeus. Mill esimerkiksi vastusti yleistä äänioikeutta vuonna 1861. Millin näkemys oli, että äänioikeus oli luottamustehtävä ja sen takia se piti antaa vain vastuullisille henkilöille. Mill mm. ehdottikin, että koulutetuille ihmisille tulisi antaa useampi ääni.²⁴⁸

Kun Mill vaati naisille äänioikeutta sillä perusteella, että naiset olivat yhtä päteviä kuin miehet, olisi Millin tullut Sir Henry Taylorin mielestä laajentaa perustelujaan ja sanoa, että naiset olivat pätevämpiä kuin miehet. Taylorin mukaan oli paljon naisten vaalikelpoisuutta edistäviä seikkoja. Naisilla oli esimerkiksi parempi kyky arvioida ihmisten luonnetta kuin miehillä.²⁴⁹

Matthew Brownen mielestä naisilta ei voitu oikeudenmukaisuuden nimissä kieltää äänioikeutta, jos he olisivat joukolla ryhtyneet sitä vaatimaan. Browne kuitenkin toivoi etteivät naiset sitä tekisi ja miksi he olisivat halunneetkaan osallistua farssiin, jota edustusjärjes-

²⁴⁶ Esimerkiksi Representative Government kirjoituksessaan Mill totesi mm.: "I regard it as wholly inadmissible that any person should participate in the suffrage, without being able to read, write, and, I will add, perform the common operations of arithmetic." sekä "It is also important, that the assembly which votes the taxes, either general or local, should be elected exclusively by those who pay something towards the taxes imposed. Those who pay no taxes, disposing of their votes of other people's money; have every motive to be lavish, and none to economize." J.S.Mill, Representative Government 1991, 330, 331.

²⁴⁷ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 527.

²⁴⁸ Cranston 1958, 24-26.

²⁴⁹ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 180-181.

telmä edusti. Sitä ihmettelivät Brownen mukaan varsinkin ne miehet, jotka eivät hänen tapaansa koskaan äänestäneet.²⁵⁰

W.H.Dixonin mielestä naisilla oli oikeutensa ja paikkansa, mutta muualla kuin politiikassa. Hän esittikin naisten aseman parantamista Amerikan mallin mukaan, jossa hänen mukaansa monet osavaltiot olivat vapauttaneet naiset monista vanhoista common law:n sääntämistä rajoituksista, mutta mikään niistä ei ollut vielä suonut naisille äänioikeutta.²⁵¹

Dixonin mukaan äänioikeus oli naisille hyödytön ja hänen mielestään Millin ehdotus oli jopa niin radikaali, että vaatiessaan naisille täyttä osaa julkisesta vallasta, Mill oli valmistelemassa suurinta vallankumousta, mikä ikinä oli kohdannut tätä planeettaa.²⁵² Dixonin mielestä Mill ehdotti vallan siirtämistä naisille, vaikkei sitä näin selvin sanoin ilmaissutkaan. Hänen ehdotuksensa kuitenkin johtaisi tuohon lopputulokseen, koska vapaan ja tasapuolisen hallintotavan vallitessa enemmistön tahto ratkaisi ja enemmistö väestöstä oli naisia. Dixonin mielestä oli selvää, että jos naisille annettaisiin poliittiset oikeudet, eivät he vain saisi osaa hallinnosta vaan sen kokonaan.²⁵³

Tällaisia katsantokantoja lieventämään löytyi kuitenkin Millin teoksesta vastaus. Mill uskoi, etteivät kunkin yhteiskuntaluokan naisten enemmistön poliittiset katsantokannat eronneet saman yhteiskuntaluokan miesten enemmistön mielipiteistä ellei kysymys ollut sellainen, johon naisten edut sellaisinaan olivat jollain tavoin yhteydessä. Ja jos niin oli, naiset tarvitsivat äänioikeuden oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon takeiksi.²⁵⁴

Tätä mukaillen Sheldon Amos kirjoitti, että jos naisille oli suotu oikeus elämään, vapautteen ja omaisuuteen, heille olisi pitänyt suoda oikeus myös sanoa, millä tavoin heidän elämäänsä, vapauttaan ja omaisuuttaan kontrolloitiin ja käytettiin. Olisi ollut väärin ja

²⁵⁰ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 220.

²⁵¹ Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 48.

²⁵² Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 47-48.

²⁵³ Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 49.

²⁵⁴ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 527.

heidän valtansa anastamista, jos he eivät olisi päässeet osallistumaan tuohon kontrollointiin.²⁵⁵

Matthew Browne esitti naisten äänioikeuden esteeksi miltei kaikki tuohon aikaan esitetyt väitteet, jotka olisivat kelvanneet vastaväitteeksi mille tahansa naisten oikeuksien laajentamishdotukselle. Hän kirjoitti: " Ottaen huomioon naisten oppimattomuuden, tosiasian, että heitä on määrällisesti enemmän ja he nykyään ja minun mielestäni tulevat aina olemaan, älyllisesti miehiä huonompia, voin hyvin ymmärtää kauhun, jota tuntien suuri osa miehistä kavahtaa pelkkää ajatusta äänioikeuden ulottamisesta naisille." Sen lisäksi hän luetteli syiksi naisten äänioikeudettomuudelle mm. perherauhan säilymisen ja naisten heikkouden lahjonnalle.²⁵⁶

Avioliiton ja rakkauden kaikkivoipaisuutta korostanut Margaret Oliphant totesi äänioikeudesta, että naisten omat, miehestä erilliset, poliittiset oikeudet olisivat täysin avioelämän periaatteiden vastaisia. Tämä ei hänen mukaansa tarkoittanut sitä etteivätkö naiset saisi olla ollenkaan kiinnostuneita poliittisista asioista ja muodostaa poliittisia mielipiteitä, vaan sitä, että sosiaalisen oikeudenmukaisuuden nimissä ei ollut mitään syytä antaa niin läheiselle, yhdeksi yksiköksi tarkoitetulle yhteenliittymälle kahta ääntä. Tämä kumoaisi Oliphantin mielestä koko perheinstituution. Koska aviopari oli todellisuudessa yksi kokonaisuus, ei ollut mitään syytä, miksi sen pitäisi puhua kahden edestä. Jos pariskunta taas olisi eri mieltä asiasta, se ei ainoastaan toisi säröä heidän liittonsa vaan myös tekisi tyhjäksi perheen mielipiteen ja sen vaikutuksen. Huolimatta keskinäisistä erimielisyyksistä, aviopari olisi Oliphantin mukaan asiasta julkisesti samaa mieltä tietäen, että heidän yksi äänensä yhdistettynä oli paljon arvokkaampi kuin se olisi ollut jaettuna.²⁵⁷

Poikkeuksellisista naisista - naimattomat, lapsettomat, koulutetut, jo ammatissa toimivat - Oliphant totesi, että "Jos Mill tai joku muu uudistusmielinen kysyisi mikseivät nämä naiset saisi oikeutta äänestää tai muita haluamiaan oikeuksia, tuntisimme itsemme nurkkaan

²⁵⁵ Amos 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 154.

²⁵⁶ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 209. Väite naisten heikkoudesta lahjonnalle perustui ehkä siihen, että vaimot huolehtivat yleensä perheen taloushoidosta ja menoista. Ja W.L. Burnin mukaan vaalivalitusoikeudenkäynneissä tuli toistuvasti vastaan tapauksia, joissa vaimo oli nalkuttanut ja houkutellut miehensä ottamaan vastaan lahjuksia.
Burn 1964, 250.

ahdistetuiksi eikä meillä olisi antaa vastausta kysymykseen, sillä he ovat vahvoja, yhtä rohkeita ja viisaita kuin miehiset vastustajansa. Lyhyesti sanoen, he ovat täysin kykeneväisiä kamppailemaan parhaimpien kanssa. Ja jos meiltä kysyttäisiin, mikseivät he sitten saisi tehdä niin, emme voisi antaa tyydyttävää vastausta. Meillä on omat ennakkoluulomme, mutta emme saa ohjailla lähimmäisiämme omien ennakkoluulojemme mukaan."²⁵⁸ Tällaiset kommentit saivat minut jo miettimään Oliphantin kirjoituksen tarkoitusta, oliko hän ehkä tarkoituksella kirjoittanut konservatiivisella tyylillä voidakseen sitten osoittaa niiden perusteluiden sopimattomuuden tässä kohdin. Oliphantin sanojen tarkoitus kuitenkin paljastui hieman myöhemmin, kun hän totesi havainneensa, että vain harva, jos yksikään tämänkaltaisista, itsenäisistä, varakkaista naisista oli julkisesti ryhtynyt tukemaan vaatimuksia poliittisista oikeuksista. Oliphantin mukaan näytti siltä, etteivät he pitäneet moisia etuoikeuksia pyytämisen arvoisina.²⁵⁹

Tämä Oliphantin esittämä seikka voi olla esimerkki siitä, mitä Brian Harrison ja myös Patricia Jalland ovat esittäneet yläluokan naisista. Harrisonin ja Jallandin mukaan noilla naisilla oli vaikutusvaltaa, vaikkei heillä ollutkaan äänioikeutta ja heille uskollisuus omaa yhteiskuntaluokkaa kohtaan oli tärkeämpää kuin uskollisuus omalle sukupuolelleen.²⁶⁰

Asenteet naisten äänioikeuden puolesta olivat varovaisempia kuin muiden kysymysten kohdalla. Uudistus ei olisi suoranaisesti auttanut naisten asemaa perhe-elämässä tai lisännyt työmahdollisuuksia eikä sitä myöskään oltu suunnattu mitään huomattavaa sosiaalista epäkohtaa vastaan. Naisten äänioikeuden vaatimus julisti naisten tasa-arvoisuutta miehiin nähden ja haastoi perinteisen jaon sukupuolten välillä sekä perinteiset ajatukset, jotka tukivat tuota eroa.²⁶¹ Brian Harrisonin mukaan naisten äänioikeuden vastustus oli vuoteen 1908 asti niin voimakasta, että varsinaista sitä vastustavaa liikettä ei edes tarvittu.²⁶² Myös naisliike kokonaisuudessaan oli varovainen tässä asiassa ja esimerkiksi naisten koulutuksen hyväksi tehdyn työn pelättiin menevän hukkaan, jos kampanjoijat yhdistettäisiin liian läheisesti äänioikeusaktivisteihin. Mm. Emily Davies luopui sen takia äänioikeus työ-

²⁵⁷ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 126.

²⁵⁸ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 129.

²⁵⁹ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 130.

²⁶⁰ Harrison 1978, 81-82; Jalland 1988, 210.

²⁶¹ Before the Vote Was Won, Toimittajan kommentti, 1987, 8; Parker 1989, 112-113.

tään.²⁶³ Myös monet Parkerin tutkimuksessa olleista naisista (ensimmäisistä sosiaalityöntekijöistä) olivat varovaisia tuessaan naisten äänioikeuskampanjalle.²⁶⁴

Mill jatkoi pohdiskeluaan naisten poliittisista oikeuksista ja kysyi oliko järkevää ajatella, että ne jotka sopivat suurempiin poliittisiin toimiin, eivät kykenisi pienempiin.²⁶⁵ Hän viittasi naishallitsijoihin muistuttaen naisten todistettavasti pystyneen toimimaan poliittisissa johtotehtävissä. Kuten muidenkin työtehtävien kyseessä ollessa Mill uskoi *laissez-faire* ajattelun mukaisesti vapaan kilpailun periaatteiden pitävän huolen kyvykkäimpien ehdokkaiden valinnasta. Mill esitti, että kilpailu riitti poistamaan naiset siitä työstä, mitä he eivät osanneet yhtä hyvin kuin miehet. Jos maan poliittinen järjestelmä oli sellainen, että se sulki kykenemättömät miehet pois valtion viroista, se menetteli samoin naistenkin suhteen. Ja ellei poliittinen järjestelmä ollut sellainen, ei Millin mukaan ollut väliä olivatko kykenemättömät henkilöt miehiä vai naisia.²⁶⁶

Vaikka Mill suhtautuikin näin avoimesti naisten osallistumiseen poliittiseen elämään, hän kuitenkin kirjoitti teoksessaan, että naisten vaikutus yhteisiin asioihin oli yleensä kaikkea muuta kuin toivottavaa. Millin täytyi sanojensa mukaan myöntää, etteivät naiset rohkaisseet asioita, joiden etuja he eivät olleet oppineet näkemään ja jotka veivät heidän miehensä pois heidän ja perheen luota.²⁶⁷ Mill siis ajatteli, että useimmat naiset olivat kiinnostuneita vain lähimmäistensä hyvinvoinnista, eivätkä he olisi taipuvaisia ajattelemaan asioita laajemman hyödyn näkökulmasta käsin. Siten myös poliittisten oikeuksien kohdalla Mill vaati oikeuksia naisille, jotta poikkeukselliset ja pystyvät naiset olisivat voineet toteuttaa kykyjään, vaikka suurin osa naisista hänen mielestään olikin vielä kykenemättömiä hyödyntämään noita oikeuksia.

Vaikkei Mill tekstissään suoraan epäillytkään naisten kykyjä poliittisiin johtotehtäviin hän kuitenkin mainitsi, että oikeus olla valitsemassa henkilöitä yleisiin luottamustoimiin oli aivan eri asia, kuin itse kilpailla tuosta toimesta. Millin mukaan olisi vallinnut todella

²⁶² Harrison 1978, 17.

²⁶³ Delamont 1978 a, 151.

²⁶⁴ Parker 1989, 148.

²⁶⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 531.

²⁶⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 489, 499, 527-528.

ahdas oligarkkinen hallinto, jos kukaan, joka ei itse olisi voinut olla ehdokkaana ei olisi voinut äänestää. "Saada olla mukana valitsemassa niitä, jotka tulevat meitä hallitsemaan, on itsepuolustuskeino, joka jokaisella tulee olla, vaikka hänet iäksi suljettaisiin pois hallitustoimista."²⁶⁸ Eli Mill piti naisten äänioikeutta naisille tärkeänä keinona puolustaa itseään ja tuoda omia näkemyksiä esiin yhteiskunnassa. Tässä vaatimuksessaan Mill oli ehdoton, mutta sen sijaan ehdotuksessaan naisten poliittisiin virkoihin pääsystä hän oli sanankäänteissään jo hienovaraisempi.

Naisten parlamenttityöskentely vaikutti mahdottomalta jopa muuten niin avarakatseisen Sir Henry Taylorin mielestä. Miesten ja naisten välisen "hallitsija - alamais" -suhteen ongelmien lisäksi, naisten osallistuminen parlamentin toimintaan olisi rajoittanut jopa sananvapautta, koska miehet eivät olisi voineet hyökätä naispuhujaa vastaan yhtä kiivaasti kuin miesten kesken, koska todennäköisesti nainen olisi alkanut itkeä.²⁶⁹

Mill jatkoi sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden linjaansa myös poliittisten oikeuksien osalta. Vaikka Millillä oli omat epäilyksensä naisten kyvyistä ja vaikutuksista poliittisessa elämässä, ei hän kuitenkaan pitänyt noita epäilyksiä riittävänä syynä rajoittaa naisten osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan. Mill uskoi vahvasti, että henkilöille, olivatpa he miehiä tai naisia ja kuinka harvalukuisia tahansa, jotka olivat erityisen sopivia tiettyihin tehtäviin, tuli taata mahdollisuus päästä noihin toimiin.

Millin mukaan naisille tuli myöntää äänioikeus samoin säännöin kuin miehillekin. Vaikka Mill olikin radikaali tässä suhteessa, hän ei kuitenkaan ollut demokraatti. Mill olisi rajoittanut äänioikeutta varallisuuden ja sivistystason mukaan. Naisten äänioikeus oli Millin mielestä tärkeä väline saada naisten ääni kuuluviin yhteiskunnassa ja antaa naisille, jokin keino vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Mill ei pitänyt miestä riittävänä edustajana, ajamaan naisten etua ja asiaa. Myös varhaiset naisasia-aktivistinaiset lähtivät ajamaan asiaa vallitsevien normien puitteissa, ikään kuin korjatakseen laissa ilmenneet epäjohtamukaisuudet miesten ja naisten välillä. Ensimmäiset vaatimukset äänioikeusasiassa eivät siis olleet kovin demokraattisia.

²⁶⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 566.

²⁶⁸ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 526-527.

Kommentoijista naisten äänioikeutta tukivat jälleen naisasiaan myönteisesti suhtautuneet Sir Henry Taylor ja Sheldon Amos. Matthew Browne taas ei pitänyt äänioikeutta merkityksellisenä oikeutena kenellekään ja suhtautui varsin negatiivisesti koko poliittiseen järjestelmään. Toisinajattelijoita oli siis jo tuolloin. Naisten äänioikeuden vastustajat sen sijaan löysivät kantansa tueksi lukemattomia perusteita. Naisten äänioikeutta pidettiin perheinstituution vastaisena, sillä miehen tuli edustaa perhettä. Naisia pidettiin myös älyllisiltä ominaisuuksiltaan kyvyttöminä käyttämään tuota oikeutta ja lisäksi huolena oli pelko naisten heikkoudesta lahjonnalle. Erityisen pelottavana tulevaisuuden näkymänä pidettiin sitä, että äänioikeuden saatuaan naiset väestön enemmistönä olisivat saaneet kaiken vallan itselleen. Mill ei kuitenkaan pitänyt todennäköisenä, että naisten mielipiteet olisivat poikenneet ratkaisevasti saman yhteiskuntaluokan miesten näkemyksistä.

Kun *The Subjection of Women*-teos oli julkaistu Mill oli Collinin mukaan hyvin luottavainen naisten äänioikeuskysymyksen etenemisen suhteen lähitulevaisuudessa, mikä tietenkin oli virhearvio sillä naiset saivat äänioikeuden yleisissä vaaleissa vasta vuonna 1918.²⁷⁰

Naisten mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa, perheen ulkopuolisella alueella olivat varsin rajatut. Naisten koulutus oli sääntelemätöntä eikä tarjonnut taitoja hankkia omaa elatusta. Naisten ei oletettu tuollaisia taitoja tarvitsevankaan, sillä ei pidetty hyväksyttävänä, että kunniallinen nainen olisi työskennellyt kodin ulkopuolisessa ansiotyössä. Jopa naisten taideharrastuksiin suhtauduttiin väheksyen. Koulutuksen ja työn lisäksi poliittiset oikeudet olivat vaatimus, jota aikalaiset eivät ymmärtäneet. Katsottiin, että yhteiskunnassa naisia edusti perheen mies. Naisille ei näin ollen jäänyt muuta elämäntehtävää ja -aluetta kuin avioliitto, koti ja perhe. Siirryn seuraavaksi tutkimaan naisen asemaa ja oikeuksia tuolla alueella.

²⁶⁹ Taylor, Henry 1870, 199-200.

²⁷⁰ Collini 1991, 150.

4. NAISTEN ASEMA AVIOLIITOSSA

4.1. Avioliiton merkitys

Avioliitto ja isän hallitsema perhe olivat pyhiä monille viktoriaaneille ja perinteinen perhe koettiin usein ainoaksi turvapaikaksi vieraassa ja vihamielisessä maailmassa. Anthony S. Wohlin mukaan perhe oli pyhä asia Viktorian ajan ihmisille ja perhe-elämää pidettiin erottavana tekijänä Iso-Britannian ja vähemmän vakaiden ja moraalittomampien yhteiskuntien välillä. Britit ajattelivat, että perhe oli heidän sivistyksensä kulmakivi.²⁷¹

Jotkut tutkijat ovat esittäneet että viktoriaanisena aikana tapahtunut perheen merkityksen kasvu johtui lapsikuolleisuuden vähenemisestä ja eliniän kasvusta, joten perheeseen saatiin satsata enemmän tunteita ja merkityksiä, eikä perhettä enää nähty vain talouden pidon ja suvunjatkamisen kannalta välttämättömänä instituutioon.²⁷² Tosin historioitsijat ovat olleet eri mieltä siitä olivatko aiemmat sukupolvet niin tunteettomia läheisiään kohtaan, kuin osa tutkijoista on väittänyt.²⁷³ Lapsuus kuitenkin koettiin nyt erittäin tärkeäksi vaiheeksi ihmisen elämässä ja vaiheeksi, joka vaati hellää huolenpitoa. Tuon hoidon saattoi vain äiti taata.²⁷⁴

Perheen perustaminen kuitenkin lykkääntyi koko ajan, sillä avioitumisikä oli hiljalleen noussut, taloudellisen tilanteen kohentuessa. Yleisesti oletettiin, että jos taloudellinen tilanne ei ollut tarpeeksi hyvä, tuli parin odottaa vaurastumista ennen naimisiinmenoa.²⁷⁵ Banksin mukaan jopa kirkollisten piirien julkaisu, *The Guardian*, kehotti vuonna 1858 pareja odottamaan avioitumista, kunnes heillä olisi riittävä toimeentulo taattuna.²⁷⁶ Vuosina 1840 -1870 avioitumisen keski-ikä oli ylempien yhteiskuntaluokkien miehillä noin 30 vuotta.²⁷⁷ Ohjekirjojen mukaan avioitumisen ihanneikä oli naisille 20-25 vuotta ja

²⁷¹ Victorian Family 1978, Anthony S. Wohlin johdanto, 10.

²⁷² Uneasy Careers 1987, 5; enemmän tämän kaltaisista näkemyksistä, katso Stone 1977,423-424, 651-652. ja Edward Shorter, The Making of the Modern Family.

²⁷³ Eri käsityksistä aiemmista perhesuhteiden tunnepitoisuudesta katso esimerkiksi Anderson 1980, 39-64 ja A. McFarlane, Marriage and Love in England.

²⁷⁴ Uneasy Careers 1987, 5.

²⁷⁵ Jalland 1988, 56.

²⁷⁶ Banks 1981, 47.

²⁷⁷ Banks 1964, 27-28; Bryant 1979,35.;Jalland 1988, 79-80.

miehille 23-28 ja aviomiehen tuli olla 3-7 vuotta morsianta vanhempi koska naisten katsottiin vanhenevan nopeammin.²⁷⁸ Ihanteiden ja todellisuuden välinen ero aiheutti monille naisille piinaavia vuosia vanhaksi jäämisen pelossa, sillä viktoriaanisessa yhteiskunnassa naisen ainoaksi kutsumukseksi ja asemaksi katsottiin naimisiin meneminen ja lasten hankkiminen. Siten nainen, jolla ei ollut aviomiestä oli kummallisuus ja vanhojenpiikojen katsottiin epäonnistuneen ihmisinä.

Naisten taloudellinen ja seksuaalinen haavoittuvaisuus, kunnioituksen ja turvallisuuden tarve sekä halu saada lapsia, yhdistettynä ajan ihanteeseen romanttisesta rakkaudesta painosti monet naisista naimisiin. Vanhaksi jääminen oli jopa harvinaista 1800-luvulla. Vuosisadan loppuun mennessä 85-88 prosenttia Englannin ja Ranskan naisista avioitui.²⁷⁹ Jotkut isät²⁸⁰ siirsivät pelkonsa epäonnistumisesta perheensä elättämisessä tyttäriinsä niin, että nuorille naisille ja heidän miessukulaisilleen tuli miltei pakkomielle naittaa tyttäret, sillä epäonnistuminen naisen puolelta olisi ollut jäädä naimattomaksi ja jäädä taloudelliseksi taakaksi isälleen ja veljilleen.²⁸¹ Tosin Robertsinkin mukaan yleensä yksi tyttäristä ei avioitunut vaan jäi hoitamaan vanhempiaan heidän loppuiäkseen.²⁸²

Naiset astuivat avioliiton satamaan ristiriitaisten neuvojen saattelemana. Seremoniat ja laulut kertoivat heidän olevan matkalla taivaalliseen tilaan, jossa heitä odotti palvonta ja jumalointi.²⁸³ Sen sijaan naiset kuitenkin joutuivat usein asemaan, jossa heitä ei käytännöllisesti katsoen ollut olemassa lain edessä. He eivät voineet tehdä sopimuksia, toimia todistajina tai kantajina oikeudessa eikä heitä voitu syyttää suuresta osasta rikoksia. Aviomies kontrolloi naista fyysisestikin, sillä vuoteen 1891 asti hän saattoi vangita vaimonsa omaan kotiinsa. Koska naisella ei ollut itsenäisiä juridisia oikeuksia hän ei voinut lain avulla puolustaa itseään.²⁸⁴ Barbara Leigh Smith Bodichon kiinnitti jo vuonna 1854

²⁷⁸ Jalland 1988, 79.

²⁷⁹ Foster 1985, 6; Jalland 1988, 81; Levine 1990, 43,45; Toimittajan kommentti *Victorian Women* teoksessa 1981, 121; *A Widening Sphere* 1977, ix.

²⁸⁰ Kuten myös äidit, esimerkiksi Jane Austinin teoksessa *Ylpeys ja ennakkoluulot*.

²⁸¹ Burstyn 1980, 120; Holcombe 1973, 5; McGregor 1957, 67; Shanley 1989, 9-10.

²⁸² Roberts 1978, 63-64.

²⁸³ "And the man holding the Ring there, and taught by the Priest, shall say, 'With this Ring I thee wed, with my body I thee worship, and with all my worldly goods I thee endow: In the Name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost. Amen,'" *The Book of Common Prayer* 1903, *Victorian Women* teoksessa, 164.

²⁸⁴ Hollis 1979, 167.

huomionsa epäkohtiin vaimon juridisessa asemassa kirjoituksessaan, huomauttaen, että nainen kuului jopa fyysisesti aviomiehelleen, nainen oli miehensä huostassa ja kaikki omaisuus mikä oli ollut naisen ennen avioliittoa kuului miehelle. Myös lasten huoltajuus oli yksin miehellä ja mies saattoi ottaa lapset pois äitinsä luota, jos vain niin halusi.²⁸⁵

Samaan aikaan uskonnollinen ja yleinen mielipide naisten sopivasta roolista vaimona oli yleensä täysin ristiriitainen. Uskonto, varsinkin katolisuus, neuvoi naisia asettamaan Jumalan ja lapset aviomiehensä edelle, kun taas maalliset neuvojat olivat heltymättömiä vaatimuksessaan, että aviollinen rakkaus tuli ensimmäisenä.²⁸⁶

Viktorian ajan naiset myös odottivat avioliitolta suurempaa tyydytystä tunne-elämälle kuin esiäitinsä, sillä romanttisen rakkauden painotus kumppanuuden perustana lisäsi odotuksia avioelämän onnesta. Esimerkiksi nuori englantilaisnainen, Helen Bourn, muistutti kosijaansa vilpittömyyden merkityksestä rakkaudessa.²⁸⁷ Suurin osa viktoriaaneista tahtoi ajatella, että he menivät naimisiin rakkaudesta. Romanttisen rakkauden ajatukset heijastuivat ja saivat vahvistusta kirjallisuudesta. Osa yläluokan ja ylemmän keskiluokan naisista, ja myös miehistä, valitsi puolisonsa rakkauden perusteella. Varsinkin jos toisen osapuolen varallisuus ei vastannut tulevan puolison taloudellista tilaa, pidettiin varmana, että avioliiton kannusteena oli tosi rakkaus. Puolisoiden välistä kiintymystä näytettiin Jallandin mukaan pidettävän itsestään selvyytenä ja useimmat parit rakastuivatkin toisiinsa kunhan avioliitosta oli ensin päätetty yhteiskunnallisten suhteiden ja varallisuuden osalta. Oletettiin myös, että jos avioliitto muiden tekijöiden kannalta oli kunnossa (varallisuus, sosiaalinen asema, uskonto), kasvoi puolisojen välinen kiintymyksen ajan myötä.

288

Kotiäideistä ja perheenemännistä oli tullut ihanne, jonka mukaisesti naisen piti olla kodin hengetär, "the angel of the house". Ihanne määräsi naisen elämän keskipisteiksi kodin, aviomiehen ja lapset. He keskittyivät hengelliseen elämään, vaalivat perinteitä ja takasivat

²⁸⁵ Bodichon 1854, *Victorian Women* teoksessa, 164.

²⁸⁶ Toimittajan kommentti *Victorian Women* teoksessa 1981, 122, 161.

²⁸⁷ Bourn 1821, *Victorian Women* teoksessa, 143-144.

²⁸⁸ Jalland 1988, 73-76.

rankassa ja persoonattomassa julkisessa elämässä työskenteleville miehilleen rauhallisen pakopaikan.²⁸⁹

John Stuart Mill sen sijaan ei yhtynyt tähän avioliiton ihanteeseen. Hänen mielestään vaimot olivat ainoita jäljellä olevia orjia. Ja vaikka sivistyksen ja kristinuskon sanottiin palauttaneen naiselle hänen oikeutensa, oli vaimo Millin mukaan kuitenkin miehensä pakkopalvelija ja orja. Vaimon asema common law:n alaisuudessa oli huonompi kuin orjien asema muissa maissa.²⁹⁰ Perheenemännät ja vaimot olivat Millin mukaan ainoita jäljellä olleita laillisia orjia.²⁹¹ Näin Mill samaisti vaimot orjiin ja piti erityisesti avioliittolakeja naisten asemalle vahingollisena.

Mill kuvasi monia tilanteita, joissa avioliitto aiheutti epäoikeudenmukaisia tilanteita naisille. Esimerkiksi lasten huoltajuudesta Mill mainitsi, että lapset olivat lain mukaan miehen ja vain miehellä oli laillisia oikeuksia heitä kohtaan. Nainen ei voinut tehdä heidän hyväkseen mitään ilman miehen valtuutusta. Miehen kuolemankaan jälkeen nainen ei ollut lapsiensa laillinen huoltaja ellei mies ollut testamentissaan sitä määrännyt.²⁹² Tähän Mill olisi Frances Power Cobben mielestä voinut lisätä vielä sen tosiasian, että vaikka vaimo olisi saanutkin lasten huoltajuuden testamentin määräyksellä miehensä kuoleman jälkeen ei nainen voinut omassa testamentissaan esittää haluamaansa henkilöä huoltajaksi lapsilleen oman kuolemansa jälkeen.²⁹³

Mill väläytti myös ajatuksen avioliitosta niin kurjana, että naiset eivät olisi siihen muuten suostuneet kuin pakolla, joten siksi noita pakotteita ei tahdottu poistaa. Totta olikin, että avioliitto oli itsestäänselvyys ja Margareth Oliphant kirjoittikin, että naisten tulisi avioitua tai muuten seuraisi maailmanloppu.²⁹⁴

²⁸⁹ Before the vote was won 1987, 8-9; Holcombe 1983, 6, 89; Toimittajan kommentti Victorian Women teoksessa 1981, 118.

²⁹⁰ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 503.

²⁹¹ J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 558.

²⁹² J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 504.

²⁹³ Cobbe 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 65.

²⁹⁴ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 138.

Muun muassa W.H.Dixon yhtyi Millin käsitykseen vaimon huonosta asemasta lain edessä, kutsuen tilannetta sen aikaisen sivistyksen pahimmaksi epäkohdaksi.²⁹⁵ Milliin yhtyen myös Margaret Oliphantin mielestä avioliittolait Englannissa, vaikka ne olisivatkin olleet vain kuolleita kirjaimia, olivat loukkaus kaikkia naisia kohtaan.²⁹⁶ Hän käänsi kuitenkin asian toisin päin, muistuttaen siitä, että miehen tehtävä oli elättää nainen ja perhe. Kun Mill oli esittänyt, että avioliitto perustui orjuudelle, oli tämä Oliphantin mukaan unohtanut, että avioliitto oli tila, jossa isännän oli työskenneltävä orjan hyväksi eikä päinvastoin.²⁹⁷

Frances Power Cobbe arvosteli tilannetta, jossa naisilla ei lain mukaan ollut mitään päättäväisvaltaa edes kodin asioihin, eikä esimerkiksi lasten kasvatukseen, jos mies tahtoi päättää siitä. Hän ilmaisi mielipiteensä, että naisillekin tuli jättää jokin alue, josta he saisivat olla vastuussa. Tämä estäisi Gobben mukaan naisten muuttumisen pirttihirmuiksi.²⁹⁸

Vaikka Millin käsityksiin avioliittolakien sopimattomuudesta yhdyttiinkin oli yhä niitäkin jotka pitivät kiinni perinteisestä vaimon roolista. Esimerkiksi Anne Mozley varoitti sekaantumasta avioliittolakeihin, sillä mitään myönnytyksiä vallitseviin lakeihin ja näkemys ei voitu harkitakaan ilman vakavia seurauksia. Mill osoitti Mozleyn mielestä piittaamattomuutta ehdottamiensa muutosten vaaroille.²⁹⁹

Avioliitto oli Viktorian ajan naisille ainoa uravaihtoehto ja elämäntehtävä. Avioliiton solmiminen oli tyttären elämän tärkein saavutus, jota odottivat vanhemmat, perhe ja koko ympäröivä yhteiskunta. Vakaa perhe-elämä koettiin yhteiskunnan peruspilariksi, jonka muotoutumisessa naisilla oli oma tärkeä merkityksensä. Sen lisäksi, että naisille oli luotu velvoitteita pystyvänä vaimona ja perheenemäntänä oli itse avioliitto idealisoitu. Taloudelliset odotukset avioliiton suhteen olivat nostattaneet avioitumisikää, minkä seurauksena naiset saivat viettää vuosia peläten vanhaksi jäämistä. Millin mukaan avioliitto

²⁹⁵ Dixon 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 51.

²⁹⁶ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 116-117.

²⁹⁷ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 114, 124.

²⁹⁸ Cobbe 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 67.

²⁹⁹ Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 101.

oli sen sijaan instituutio, jonka alaisuudessa naisten asema oli erityisen huono. Vaimon asema oli hänen mukaansa rinnastettavissa orjan asemaan.

Millin esittämää kuvaa miehen hallitsemasta avioliitosta ovat tukeneet monet myöhemmät tutkijat, mm. Lawrence Stone ja Steven Mintz. M.Jeanne Peterson on kuitenkin tullut tutkimuksensa perusteella siihen tulokseen etteivät useimmat ylempien luokkien avioliitot kuitenkaan olleet niin epäoikeudenmukaisia naisille kuin ne olisivat voineet olla.³⁰⁰ Näkemykset naisten huonosta asemasta avioliittolakien alaisuudessa olivat kuitenkin kommentoijien kesken varsin yksimielisiä. Ilmeisesti nämä epäkohdat olivat jo hyvin selvillä, sillä avioliittoa koskevat ongelmat olivat ensimmäisiä joiden parantamiseksi naisasiaaktivistit ryhtyivät systemaattisesti kampanjoimaan 1850-luvun lopulta lähtien.³⁰¹

4.2. Työnjako ja johtajuus

Melko yllättäen radikaaliudestaan kehuttu Mill esitti varsin perinteisiä näkemyksiä perhe-elämästä ja varsinkin sen työnjaosta. Vaikka ajoikin naisille oikeutta työntekoon ja koulutukseen, kuten kävi ilmi luvuissa 3.3. ja 3.4., Millin mielestä yleensä sopivin työnjako perheessä oli se, että mies hankki tulot ja vaimo hoiti kodin menotalouden. Jos nainen lasten synnyttämisen ja heidän varhaisvuosien hoidon ja kasvatuksen lisäksi otti huolehtiakseen miehen ansioiden hoitamisen perheen yleistä hyvinvointia varten, niin hän Millin näkemyksen mukaan ei ottanut itselleen ainoastaan kohtuullista osaansa, vaan tavallisesti suuremmankin osan siitä ruumiillisesta ja henkisestä ponnistuksesta, minkä perheen yhteinen olemassaolo vaati. Jos taas nainen otti jonkin lisätyön se harvoin vapautti hänet edellä mainituista tehtävistä, mutta esti häntä vain hoitamasta niitä hyvin, mistä esimerkiksi lapset kärsivät. Siten siis naisen ei Millin mielestä pitänyt osallistua työllään perheen elättämiseen. Naisen työssäkäynti myös antoi Millin mielestä miehelle mahdollisuuden käyttää väärin valtaansa ja pakottaa vaimonsa työhön, kun hän itse vietti suurimman osan ajastaan juoden ja laiskotellen.³⁰²

³⁰⁰ Mintz 1983, 126, 128-129, 198-199; Peterson 1989, 78-84; Stone 1977, 422, 423.

³⁰¹ Levine 1990, 114.

³⁰² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 522-523.

Tällainen perinteinen työnjako sai useilta kirjoittajilta kannatusta. Esimerkiksi Margaret Oliphant totesi, että miehen tehtävä oli ylläpitää ja suojella perhettä.³⁰³ Oliphant oli sitä mieltä, että alkeellisissa olosuhteissa mies oli se, joka suojeli ja hankki materiaalsen turvan, nainen taas oli elämän lähde. Ja kun nainen heikkouttaan jäi kotiin, kun mies lähti ulos töihin, oli vain tasa-arvoista, että nainen silloin hoiti kotityöt, sillä mies oli omalla työllään ansainnut sen, että nainen palveli häntä kotonaan. Tämä ei kuitenkaan Oliphantin mielestä tarkoittanut sitä, että nainen olisi ollut miehen alapuolella.³⁰⁴

Keskiluokan naiset eivät kuitenkaan enää välttämättä olleet täysin työllistettyjä kotitöiden suhteen. Kohonnut varallisuustaso mahdollisti jäljelle jääneiden kotitöiden siirtämisen palvelijoille ja lastenhoidon siitä vastaaville hoitajille ja opettajille.³⁰⁵ Suuren kodin hoidosta ja palvelijoista huolehtiminen olikin verrattavissa yrityksen hoitamiseen. Palvelijoiden määrä saattoi vaihdella muutamista jopa kymmeneen.³⁰⁶ Palvelijat olivat osaltaan statussymboleja. Kotiopettajatar viestitti siitä, että vaimo oli vapautettu hänen viimeisimmästäkin työstään, lasten opettamisesta.³⁰⁷ Kodin rahatalouden hoidon katsottiin myös kuuluvan vaimon tehtäviin.³⁰⁸

Ongelmaan, kuka oli todellinen johtaja ja kenen mielipide ratkaisi avioliitossa silloin, kun kumppaneiden ajatukset erosivat toisistaan, Mill vastasi määrittelemällä avioliiton lähinnä liikekumppanuudeksi. Liikekumppaneita koskeneet lait eivät määränneet, että osakkaiden kesken olisi pitänyt vallita jokin teoreettinen vallanjako eikä kukaan olisi tahtonut liittyä sellaiseen yhtiöön, jossa yksi osakas olisi saanut yksin hoitaa koko liikettä ja muiden olisi pitänyt noudattaa hänen käskyjään. Tällä tavoin olisi tullut suhtautua myös avioliittoon. Mill kuitenkin myönsi, että oli sellaisia asioita, joissa yhdellä henkilöllä tuli olla määräysvalta. Siitä ei kuitenkaan seurannut, että johdon olisi tullut aina olla samalla henkilöllä. Molempien oli oltava itsenäisiä oman osansa toimeenpanossa eikä laki voinut

³⁰³ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 122.

³⁰⁴ Oliphant 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 120-121.

³⁰⁵ Holcombe 1973, 4.

³⁰⁶ Peterson 1972,5. McBriden mukaan keskiluokkaisella perheellä 1800-luvun puolivälissä oli keskimäärin 1,8 palvelijaa. McBride 1978, 44-45.

³⁰⁷ Delamont 1978 a, 137; Peterson 1972,5.

³⁰⁸ Jalland 1988, 190-191.

Millin mielestä määrätä päätösvallan jakoa, koska sen tuli riippua persoonallisista kyvyistä ja taipumuksista.³⁰⁹

Millin mukaan puolisoiden kyvyt ratkaisivat käytännössä suuresti sen, kummalle laillinen auktoriteetti annettiin. Jo se seikka, että mies oli yleensä vanhempi, kallisti voiton hänen puolelleen. Luonnollisesti oli myös sillä puolisoilla, oli se kumpi hyvänsä, joka hankki toimeentulon, tehokkaampi äänivalta. Henkisen etevämmyyden ja suuremman luonteen lujouden vaikutus oli Millin mukaan myös ehdottoman suuri.³¹⁰

Johtajuusasiaa kommentoitiin esittämällä lausahdus "*An two ride a horse, one must ride behind*".³¹¹ Eli kun kaksi ratsasti hevosella, toisen piti istua toisen takana. Samoin katsottiin, että päätäntävällankin olisi pitänyt luonnollisesti kuulua vain toiselle. Näin jopa muuten naisasialle myötämielinen sir Henry Taylor piti päätäntävällän jakoa perheessä mahdottomana. Kuitenkin hän myös kirjoitti, että vaimon vallitseva asema jokapäiväisten asioiden hoidossa vahvisti hänen asemaansa ja Taylorin havaintojen mukaan suuressa osassa pariskuntia, avoimesti tai muuten, vaimo oli se, joka määräsi.³¹²

Matthew Brownen mielestä näytti mahdottomalta kieltää sitä tosiasiaa, että perimmäisen määräysvallan tuli kuulua sille, joka otti vastuun toisen suojelemisesta. Ja niin kauan kuin keskiverto mies oli keskiverto naista kaksi kertaa vahvempi, tosiasia oli, että jokainen nainen oli miehen suojeluksessa.³¹³

Radikaaliudestaan huolimatta John Stuart Mill piti perinteistä työnjakoa miehen ja vaimon välillä parhaimpana. Naisen oli parasta, mikäli se vain suinkin oli mahdollista pitäytyä työskentelemästä kodin ulkopuolella. Määräysvaltaa perheessä Mill olisi kuitenkin ollut valmis jakamaan puolisoiden kesken. Hän rinnasti avioliiton liikekumppanuuteen ja ehdotti puolisoille jonkinlaista elämänalojen jakoa, joista kukin olisi vastannut omalta

³⁰⁹ "the division neither can nor should be pre-established by law, since it must depend on individual capacities and suitabilities. If the two persons chose, they might pre-appoint it by the marriage contract, as pecuniary arrangements are now often pre-appointed." J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 155-156.

³¹⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 514-515.

³¹¹ Esimerkiksi Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 186; *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 40 .

³¹² Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 187.

³¹³ Browne 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 210.

osaltaan. Koskiko ehdotus ehkä naisten oikeudetonta asemaa kodin ja lastenhoidon suhteen?³¹⁴ Kommentoijille ajatus perheen sisäisen päätösvallan jaosta oli varsin vieras.

4.3. Ihanneavioliitto

Mill sanoi ihanteellisen kumppanuuden perustuvan persoonalliselle mieltymykselle miehen ja naisen välillä. Se loi perustan sille, että mies välitti vaimostaan tämän itsensä vuoksi. Mill painotti kumppanuuden onnistumisen tekijöinä miehen ja naisen luonteiden samankaltaisuutta ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita kuten esimerkiksi lapsia.³¹⁵ Aivan erilaisten ihmisten välinen läheinen yhteys oli hänen mielestään pelkkä unelma. Erilaisuus saattoi viehättää, mutta samanlaisuus oli se mikä säilytti. Ja suhteessa samanlaisuuteen oli ihmisten sopivuus tehdä toistensa elämä onnelliseksi.³¹⁶

Ihanneavioliittoa Mill kuvasi sanomalla: "En yritäkään kuvailla, mitä avioliitto siinä tapauksessa olisi, että molemmilla puolisoilla olisi samanlaiset mielipiteet ja heidän välillään vallitsisi yhdenvertaisuus, molemminpuolinen kykyjen ja hengenlahjojen yhtäläisyys niin, että kumpikin voisi oppia toiselta jotain. Niille, jotka sen käsittävät, ei kuvailu ole tarpeellinenkaan ja niiden mielestä, jotka eivät sitä käsitä, se näyttäisi vain haaveilijan unelmalta. Mutta minä väitän mitä suurimmalla vakaumuksella, että tämä ja ainoastaan tämä on avioliiton ihanne."³¹⁷

W.H.Dixon huomautti, että uudistuksien kannattajat pitivät vaimoa paremminkin kumppanina kuin vaimona. He unohtivat Dixonin mukaan tasoittavan merkityksen, joka kiintymyksellä oli. Uudistusten puolesta kampanjoijat puhuivat Dixonin mielestä vain laeista, mutta unohtivat rakkauden lait.³¹⁸ Lakiuudistuksia toisaalla tukenut Dixon huomautti yllättäen rakkaudesta, että missä hallitsi rakkaus, siellä ei tarvittu lakeja.³¹⁹ Tähän kuitenkin

³¹⁴ Seikka, jota Frances Power Cobbe oli arvostellut artikkelissaan. Katso aiempaa tutkimuksessa, sivu 68.

³¹⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 511.

³¹⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 571.

³¹⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 575.

³¹⁸ Dixon 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 49.

³¹⁹ Dixon 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 50.

Mill oli vastannut jo tekstissään sanomalla, että lait ja järjestelmät tuli laatia huonojen miesten, ei hyvien, mukaan. Sillä silloinen tilanne salli huonojen miesten kohdella vaimojaan laillisesti huonosti.³²⁰

Frances Power Cobbe yhtyi Millin näkemykseen ihanneavioliitosta ja sanoi havainneensa, että onnellisimmat avioliitot olivat olleet sellaisia, joissa ei odotettu tai vakuutettu kuuliaisuutta ja kurjimmat taas niitä, joissa mies katsoi velvollisuudekseen ja nautinnokseen pitää perheensä valtansa alaisuudessa.³²¹ Cobben mielestä piti kuitenkin mennä vielä Millin ajatuksia pidemmälle, jotta asian ydin paljastuisi. Vaikka miesten mielissä hänen mukaansa oli ajatus, että heillä oli oikeus olla despoottinen vaimoan kohtaan, vielä sitä vahvempana oli ajatus siitä, että täydellinen avioliitto ei tarkoittanut kahta ihmistä, jotka olivat tärkeimmät toisilleen vaan sitä, että nainen oli kiinnittynyt ja keskittynyt mieheen ja mies omaan itseensä. Tämän ajatuksen olivat myös naiset liian helposti Cobben mielestä hyväksyneet.³²²

M. Jeanne Peterson on tutkinut 1800-luvulla aviomiesten vaimoilleen lähettämiä kirjeitä ja ne ilmensivät varsin samanlaisia ajatuksia avioliitosta kuin mitä Mill piti ihanteellisena avioliittona. Kirjoittajat korostivat molemminpuolista kunnioitusta ja luottamusta, rakkautta ja läheistä suhdetta.³²³ Tosin nuo ajatukset eroavat Millin näkemyksistä siinä, että Mill korosti miehen ja naisen samanarvoisuutta ja kumppanuutta. Lieneekö juuri tuo samanarvoisuus ollut kommentoijille vieras ajatus, kun he vastustivat kumppanuutta ja korostivat rakkautta. Eli eivätkö he voineet ajatella rakkauden olevan mahdollista samanarvoisten puolisoitten välillä, kuten Mill arveli esittäessään, että enemmistö miessuvusta ei voinut sietää ajatusta tasa-arvoisen kumppanin kanssa elämisestä.³²⁴

Rakkaudesta Mill totesi, että jos perhe olisi aivan oikein muodostettu, se olisi vapauden arvoja opettava yhteisö. Se mitä Mill perheeltä toivoi, oli, että se olisi yhdenvertaisten ja toisiaan rakastavien vanhempien muodostama sympatian tunteita ja arvoja välittävä yhteis-

³²⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 507.

³²¹ Cobbe 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 73.

³²² Cobbe 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 64.

³²³ Peterson 1989, 83.

³²⁴ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 524.

sö.³²⁵ Eli Mill kyllä mainitsi rakkauden, mutta se ei ollut mitenkään korostetusti esillä hänen ajatuksissaan, kun taas muut kirjoittajat painottivat sen osuutta ja tärkeyttä avioliitossa.

4.4. Seksuaaliset velvollisuudet

Mill sanoi kirjassaan, ettei väittänyt, etteikö vaimoja oltaisi yleensä kohdeltu paremmin kuin orjia, mutta huomautti ettei ainoakaan orja ollut siinä määrin ja niin kirjaimellisesti orja kuin vaimo oli. "Tuskinpa yksikään orja oli orjana joka hetki, kuten nainen oli. Nais-orjalle oli kristityissä maissa ennen kaikkea myönnetty se oikeus, mitä pidettiin moraalisena velvollisuutena, että hän saattoi kieltää isännältään alhaiset pyrkimykset itseään kohtaan. Sellaista oikeutta vaimolla ei ollut. Vaikka vaimon olisi ollut mahdoton olla inhoamatta miestänsä, saattoi mies kuitenkin vaatia ja pakottaa vaimonsa siihen alhaisimpaan häväistykseen, että vaimo vasten taipumuksiaan ja tahtoaan joutui eläimellisen toimituksen välikappaleeksi."³²⁶

Olen tulkinnut Millin tekstiä niin, että hän viittasi tässä kohdassa aviolliseen seksielämään, joka oli varsin vältetty aihe tuohon aikaan. Teksti on tältä osin hieman vaikeasti ymmärrettävissä. Vastustiko hän koko sukupuoliyhteyttä vai pelkästään vastoin toisen osapuolen tahtoa tapahtuvaa sukupuolista kanssakäymistä? Tästä asiasta on Alice S. Rossi maininnut, että vaikka J.S.Mill ja Harriet Taylor olivat muuten edistyksellisiä ajattelussaan olivat he seksuaalisuuden kohdalla oman viktoriaanisen aikansa kasvatteja.³²⁷ Toiteamuksen paikkaansa pitävyyden vahvistamiseksi pitäisi tutustua tarkemmin Millin ajatuksiin mm. väestönkasvusta, josta kirjoittaessaan Mill oli ehdottanut ehkäisykeinojen käyttämistä ratkaisuna väestönkasvuongelmaan. Ehdotuksensa takia hän joutui kahdeksi päiväksi vankilaan. Mill hyväksyi Malthusin teorian siitä, että väestönkasvu tekisi tyhjäksi kaikenlaiset parannukset köyhän väestönosan oloihin, mutta Mill ehdotti Malthusin mo-

³²⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 518-519.

³²⁶ "He can claim from her and enforce the lowest degradation of a human being, that of being made the instrument of an animal function contrary to her inclinations." J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 504.

³²⁷ *The Feminist Papers* 1973, 191.

raalisten rajoitteiden sijaan ehkäisykeinojen käyttämistä.³²⁸ Ilmeisesti Mill siis kuitenkin ajatteli, että miehen ja naisen välinen fyysinen kanssakäyminen ei ollut estettävissä mutta tavoitteena oli päästä elämellisyydestä kohti korkeampaa henkisyttä. Collinin teoksen mukaan Millin näkemys oli, että luonnon voimia oli suuresti liioiteltu ja kyseiset halut tulisivat tulevaisuudessa myös miesten kohdalla tulemaan täysin järjen kontrolliin kuten jo oli useimpien naisten kohdalla tapahtunut. Mill oli sanojensa mukaan myös tuntenut vaikutusvaltaisia lääkäreitä ja loogisen mielen omaavia lakimiehiä, jotka olivat samaa mieltä hänen kanssaan.³²⁹

Lääketieteellisiä näkemyksiä aiheesta tuohon aikaan saattoi löytää laajasti luetusta oppikirjasta 1830-luvulta. Se neuvoi, että seksielämälle antautuminen ennen kahdenkymmenenviiden (25) vuoden ikää, ei ainoastaan hidastanut sukupuolielinten vaan koko kehon kehittymistä, heikensi voimia, vahingoitti yleisrakennetta ja lyhensi elinikää. Vuosisadan lopulle tultaessa tämän kaltaisten teosten varoittava sävy ei juuri ollut muuttunut. William Acton, vaikutusvaltainen virtsateiden ja sukupuolitautilien lääkäri, uskoi, että suuri osa aviomiesten valittamasta mielen tylsyydestä, ajatuksien sekavuudesta ja niiden kontrolloinnin vaikeudesta, johtui seksuaalisuuden liiallisuudesta. Tällaiset aistilliset tunteemukset olisi pitänyt siis lannistaa. Miesten onneksi, yleisten mielipiteiden mukaan, heidän vaimoillaan ei juuri ollut seksuaalisia tunteita.³³⁰ Acton kirjoitti: "Mikä on miehille yleistä on naisille poikkeuksellista. Monet parhaista äideistä ja vaimoista tietävät vähän, tai eivät edes välitä seksuaalisten halujen tyydyttämisestä. Rakkaus lapsiin, kotiin ja kotitöihin on ainoa intohimo, jota he tuntevat. Tavallinen nainen kaipaa harvoin itselleen seksuaalista tyydytystä. Hän alistuu miehensä huomionosoituksiin, mutta pääasiassa vain tyydyttääkseen hänet. Ilman äidiksi tulon haaveita hän haluaisi päästä noista huomionosoituksista kokonaan."³³¹

Vuonna 1875 William Acton taas oli huolissaan vaimojen tottelemattomuudesta täyttää aviolliset velvollisuutensa. Seikka, josta aviomiehet olivat hänelle valittaneet. Tästä asi-

³²⁸ Coole 1988, 136; Cranston 1958, 9,16.

³²⁹ Kirje 2.2.1970 Lord Amberleylle. Lainattu Collinin 1991, 152, mukaan.

³³⁰ Banks 1981, 89; Burstyn 1980, 114; Hibbert 1988, 633.

³³¹ Acton 1875, *The Sexuality Debates* teoksessa 1987, 61-62. J.A.Banksin mukaan Actonin teos 'The Functions and Disorders...' julkaistiin jo vuonna 1857. Katso Banks 1981, 89, nootti 61.

antilasta hän syytti Millin *The Subjection of Women* -teosta.³³² Tällainen kieltäytyminen kään ei ollut hyvä asia, sillä avioliitto mahdollisti ja velvoitti seksuaaliseen kanssakäymiseen. Hääseremoniassa sulhanen vakuutti morsiamelleen palvovansa häntä ruumillaan³³³, joten kirkko ja valtio katsoivat seksuaalisen kanssakäymisen avioliiton olennaiseksi osaksi. Kykenemättömyys tai kieltäytyminen siitä hyväksyttiin syyksi avioliittosopimuksen purkamiselle, joka oli muuten erittäin harvinaista.³³⁴

Neitsyys oli virallinen normi molemmilla sukupuolilla ennen avioliittoa, mutta naisia rangaistiin normin rikkomisesta paljon pahemmin, koska heillä ei ajateltu olevan seksuaalisia haluja, joten jos he olivat olleet seksuaalisesti aktiivisia heidän toimiaan oli siis ohjailut turhamaisuus tai rahanhimo. Naiset oli kasvatettu siihen, että neitsyys tuli menettää avioliitossa raskaaksi tulemisen tähden ja seksuaalinen kanssakäyminen oli heille vain velvollisuuteensa alistumista. Naiset alistuivat miesten haluille ihmiskunnan säilymisen tähden, mistä vastineeksi miehet takasivat naisille taloudellisesti turvatus elämän. Ajan mielipiteet aiheesta on usein tiivistetty kuningatar Viktorian häyön neuvon tyttärelleen: *”Lie still, and think of the Empire”*.³³⁵

Alice S. Rossi on kirjoittanut, että viktoriaanit pitivät ruumista ihmismielen ja älyn vanakilana, joka tuli vaatettaa, kontrolloida ja unohtaa. Vain sairaus saattoi vaatia huomiota kiinnitettäväksi ruumiiseen.³³⁶ Petersonin mukaan taas Viktorian ajan yläluokkaisetkin naiset tiesivät seksiin liittyvistä asioista, seksuaalisista paheista, prostituutiosta ja pornografiasta eivätkä miehet edes yrittäneet suojella naisia näiltä tiedoilta. Naiset törmäsivät näihin asioihin mm. hyväntekeväisyystyössään kaduilla ja työväestön piirissä. Lisäksi Petersonin mukaan kihlusaika oli flirttailun ja seksuaalisen kanssakäymisen aikaa, jolloin nuoripari nautti yksityisesti hellyydenosoituksista, joita kuitenkin julkisesti paheksuivat.³³⁷

³³² Banks 1964, 55; Showalter 1978, 109.

³³³ *”With my body I thee worship”*The Book of Common Prayer 1903, Victorian Women teoksessa, 164.

³³⁴ Burstyn 1980, 111-113; Toimittajan kommentti Victorian Women teoksessa 1981, 124.

³³⁵ Burstyn 1980, 111-113; Toimittajan kommentti Victorian Women teoksessa 1981, 124.

³³⁶ Rossi 1970, 49.

³³⁷ Peterson 1989, 66-67, 74-76.

Philippa Levenin mukaan asenteet seksuaalisuutta ja erityisesti naisten seksuaalisuutta kohtaan olivat muuttuneet merkittävästi edelliseltä vuosisadalta, erittäin moralistisen äänensävyyn tullessa hallitsevaksi. Anthony S. Wohlin mukaan Viktorian ajan Englannissa oli hiljaisuuden salaliitto koskien useimpia seksiin ja seksuaalisuuteen liittyviä seikkoja.³³⁸ Sukupuolisuus oli kuitenkin esillä yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, sillä prostituutio oli aihe, johon suuri osa keskusteluista sukupuolisuudesta keskittyi. 1860-luvulla säädettiin lakeja, jotka mahdollistivat prostituoitujen pidättämisen ja lääkärintarkastukset, jotta sukupuolitauteja saataisiin rajoitettua erityisesti sotilaiden keskuudessa.³³⁹ Sukupuolitauteja ja prostituutiota koskevat kampanjat herättivät vastakohtaisia kannanottoja naisasia-aktivistien piirissä. Kunnioitettavina pidetyt tahot eivät halunneet tulla yhdistetyiksi noihin kampanjoihin.³⁴⁰

Vain Matthew Browne, joka kirjoitti salanimellä, uskalsi kajota tähän seikkaan ja siteerasi edellä esitettyä Millin tekstiä mainiten, että hänen sympatiansa olivat aviollisia oikeuksia kohtaan esitetyn kritiikin puolella.³⁴¹ Browne myös ihmetteli, miksi asiaan yhä suhtauduttiin moraalittomana ja eläimellisenä.³⁴² Hän siis jo varsin radikaalisti puuttui aikansa seksuaalimoraaliin, jonka mukaan pelkkä seksuaalisuus oli hävettävää, vaikka kaikki kuitenkin harrastivat sitä ja se jopa koettiin velvollisuudeksi avioliitossa.

Brownen mukaan kuitenkin naisen luonnolta saama aseistus oli sellainen, että sen aikaiset lait ja asetukset olivat miltei, jos eivät täysin yhtä ankaria miehelle kuin naisellekin.³⁴³ Minulle jäi kuitenkin epäselväksi, mitä aseita Browne tässä kohdassa tarkalleen ottaen tarkoitti.³⁴⁴

³³⁸ Levine 1990, 80; Wohl 1978, 200.

³³⁹ Levine 1990, 81-83. Viktorian aikaisille teoreetikoille miesten seksuaalisuus oli niin voimakasta että miehelle käytökselle ei ollut mitään tehtävissä ja olikin helpointa kontrolloida naisia. Lääketieteelliset mielipiteet suosittelivatkin 1840-luvulta lähtien prostituoitujen säännöllisiä tarkastuksia yleisen hyödyn nimissä.

Davidoff, L'Esperance, Newby 1986, 158; Roberts 1995, 87.

³⁴⁰ Delamont 1978 a, 151.

³⁴¹ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 217.

³⁴² "Why will people persist in treating as naturally unmoral or 'animal' that which is, in all normal human experience, deeply moral?" Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 218.

³⁴³ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 217.

³⁴⁴ Jotkut amerikkalaiset historioitsijat ovat arvelleet naisten saaneen valtaa kodissa kieltäytymällä seksielämästä ja kontrolloineen näin lasten syntymää. Toimittajan kommentti Victorian Women teoksessa 1981, 124. Ehkä Browne oli huolissaan siitä, että mies saattoi jäädä ilman perillistä.

Mill oli kirjoittanut naisten aseista *The Subjection of Women* -teoksessa mainiten, että pelkillä naisellisilla houkutuksilla, niin suuri vaikutus kuin niillä olikin yksityisissä tapauksissa, oli hyvin pieni vaikutus parisuhteen ilmapiirin muotoutumiseen. Millin mukaan niiden voima kesti vain niin kauan kuin nainen oli nuori ja viehättävä ja usein ainoastaan sen ajan, kun hänen viehätysvoimansa oli uusi eikä vielä pitkän tuttavuuden himmentämä. Mill myös mainitsi, ettei noilla tekijöillä moneen mieheen ollut milloinkaan suurta vaikutusvaltaa.³⁴⁵ Mill siis asetti viehättävyyden sijaan kumppanuuden etusijalle parisuhteessa.

Seksuaalivallankumous antoi vielä odottaa itseään, vain salanimellä kirjoittanut Matthew Browne uskalsi esittää asiasta enemmän mielipiteitään. Millin näkemys miesten ja naisten välisestä fyysisestä suhteesta oli varsin vanhakantainen ja väheksyvä, vaikka osa kirjallisuudesta antaa olettaa etteivät viktoriaanit olleet yksityiselämässään niin siveitä kuin aiemmat näkemykset ovat antaneet olettaa.

4.5. Väkivalta

Naisten asema avioliitossa altisti heidät psyykkiselle, fyysiselle ja seksuaaliselle väkivalalle. Esimerkiksi oikeudenkäynnissä Kelly vs. Kelly vuonna 1869, tuotiin ilmi aviomiehen, pastori James Kellyn, harjoittama mielivalta vaimoaan kohtaan. Pastori oli alistanut vaimonsa tuomarin sanojen mukaan miltei vankeuteen. Aviomies avasi kaikki vaimonsa saamat kirjeet ja tarkasti lähetettävät, eristi vaimonsa ystävistään ja sukulaisistaan, kieltäytyi itse viettämästä aikaa hänen kanssaan, puhutteli häntä vain käskyin tai haukkumasanoin, ei sallinut vaimonsa poistua talosta hänen sairastuttuaan, kielsi palvelijoita ottamasta käskyjä häneltä, ei antanut hänen käyttöönsä rahaa, lukitsi hänet sisälle tai käski palvelijan seurata hänen menojaan. Lyhyesti sanoen vaimoa kohdeltiin kuin lasta tai mielisairasta. Silti aviomies kielsi syyllistyneensä julmuuteen ja toimineensa vain aviollisten

³⁴⁵ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 511.

oikeuksiensa mukaan. Pitkän harkinnan jälkeen tuomari myöntyi tuomitsemaan parille laillisen asumuseron.³⁴⁶

Vaikka esimerkki ehkä onkin äärimmäinen tapaus avioliiton julmuuksista, tuohon aikaan kuitenkin ajateltiin, että vaimon kuului alistua miehensä määräysvaltaan ja kuriin. Paljon siteerattu common law:n osuus sanoi, että mies saattoi piestä vaimoan kunhan keppi, jota hän käytti ei ollut hänen peukaloaan paksumpi.³⁴⁷

Mill oli kiinnittänyt huomion tähän seikkaan parlamentissa vuonna 1867, kehottamalla edustajia vertaamaan tuomioita, joita annettiin vaimon pahoinpitelystä niihin tuomioihin, joita annettiin omaisuuden varkauksista. Näiden vertailujen perusteella olisi hänen mukaansa voitu laskea lainsäädäntöelinten arvioima arvo naisen murhalle.³⁴⁸ *The Subjection of Women* -teoksessa Mill viittasi aiheeseen ja kehotti ottamaan huomioon kuinka paljon jokaisessa maassa oli sellaisia miehiä, jotka olivat vain vähän eläintä korkeammalla tasolla³⁴⁹, ja ettei mikään estänyt heitä avioliittolain avulla saamasta itselleen uhria. Millin sanojen mukaan inhimillinen kurjuus laajeni ja syveni, koska mies pystyi tappamista lukuun ottamatta harjoittamaan vaimoan kohtaan kaikkea julmuutta.³⁵⁰ Mitä soveltumattomampi mies oli vallankäyttäjäksi, sitä enemmän hän hyväili itseään sillä vallalla, jonka hän tiesi lain hänelle antavan.³⁵¹ Mill myös kirjoitti, että naisen lainmukainen orjuus, ja joku tuossa pelkässä fyysisessä alistumisvelvollisuudessa miehen tahdolle sai miehet tuntemaan jonkinlaista ylenkatsetta ja halveksuntaa omaa vaimoan kohtaan, mitä he eivät tunteneet ketään muuta naista tai miestä kohtaan.³⁵²

Mill painotti kuvanneensa vaimon juridista asemaa, eikä sitä kuinka häntä todellisuudessa kohdeltiin, sillä jos avioelämä olisi ollut sellaista, kuin sen lakien mukaan olisi voinut olettaa olleen, olisi yhteiskunta ollut Millin mukaan helvetti maan päällä. Mill totesikin,

³⁴⁶ Kelly v. Kelly, *Victorian Women* teoksessa, 260-264.

³⁴⁷ Holcombe 1973, 3-4.

³⁴⁸ "We should then have an arithmetical estimate of the value set by a male legislature and male tribunals on the murder of a woman, often by torture continued through the years". *Parliamentary Debates. Second Reform Bill (1867)*. Lainattu Sachs ja Wilsonin mukaan, 1978, 54.

³⁴⁹ "who are little higher than brutes", J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 508.

³⁵⁰ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 507-510.

³⁵¹ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 520.

³⁵² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 520.

että onneksi oli olemassa tunteita ja seikkoja, jotka poistivat ja lievensivät miesten tyrannimaisia piirteitä. Noista tunteista parhaimman esimerkin tarjosivat Millin mukaan tunteet, jotka sitoivat aviomiehen ja vaimon yhteen.³⁵³

Täätä painotuksesta huolimatta Margaret Oliphantin mielestä kirjan ilmapiiri vaimoista ja heidän kärsimyksistään ei kuvannut avioliittoa ja miehet joutuivat Oliphantin mukaan kärsimään Millin ankarista hyökkäyksistä, joissa heitä syytettiin tyranneiksi ja viimeisiksi orjanomistajiksi pitkässä alistajien sarjassa.³⁵⁴

Frances Power Cobbe tiedosti, että monet loukkaantuisivat Millin kuvauksista miesten vaimoihinsa kohdistamasta väkivallasta, mutta muistutti siitä, että tarkoitus olikin kuvata sitä, miten huonot miehet saattoivat käyttää lakia omaksi hyväkseen.³⁵⁵ Cobbe julkaisi vuonna 1878 kirjoituksen aiheesta, nimellä *Wife-torture in England*.

Myös Anne Mozley piti Millin tietoja naisten oloista ja toiveista epäpätevinä.³⁵⁶ Hän uskoi, että Mill oli saanut tietonsa naisten haluista ja vaatimuksista rajallisista ja poikkeuksellisista lähteistä. Amerikkalaisten naisasia-aktivistien näkemysten lisäksi Millin ajatukset naisten kohtelusta ja asemasta näyttivät olleen Mozleyn mielestä peräisin poliisiraportteista ja lehtien lakikolumneista.³⁵⁷ Mozleyn mielestä myöskään avioliittolakien muuttamisella ei olisi ollut nopeaa vaikutusta äärimmäisten epäkohtien ja kohtelun hillitsemisessä ja samanlaiset miehen harrastamat hirmuteot kumppaniaan kohtaan olivat aivan yhtä yleisiä pariskuntien keskuudessa, jotka eivät olleet naimisissa. Hänen mukaansa naiset jopa kestivät huonoa kohtelua pitempään ja enemmän mieheltä, joka ei ollut heidän aviomiehensä.³⁵⁸

Sir Henry Taylorin mielipide erosi Anne Mozleyn kannasta ja hän yhtyi Millin esittämiin väitteisiin naisiin kohdistuneesta väkivallasta. Hän kirjoitti, että Millin viittaus alempien yhteiskuntaluokkien miesten harjoittamiin raakuuksiin vaimojaan kohtaan oli esitetty ko-

³⁵³ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 506.

³⁵⁴ Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 125, 127.

³⁵⁵ Cobbe 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 66.

³⁵⁶ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 91, 105.

³⁵⁷ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 91.

vasanaisesti muttei liioitellen. Raakuudet, joista Mill puhui olivat Taylorin mukaan toistuvia, julmia ja iljettäviä ja lain pitäisi tehdä kaikkensa, mitä se saattoi, niiden poistamiseksi.³⁵⁹ Hän myös ehdotti yleisen syyttäjän viran perustamista, joka toimisi esimerkiksi poliisiraporttien perusteella eikä vaimojen itse tarvitsi ryhtyä syytetoimiin. Tämä suojaisi Taylorin mielestä naisia paremmin kuin Millin ehdottama tasa-arvoisuus.³⁶⁰

Mielenkiintoista oli havaita, että Sir Henry Taylor yhdisti väkivallankäytön alempien yhteiskuntaluokkien ongelmaksi. Mielestäni Mill ei puhunut mistään yhteiskuntaluokasta erityisesti ja kysymys jää avoimeksi siltä osin, etten ole löytänyt tietoja siitä onko perheväkivaltaa tutkittu ylempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa tuohon aikaan. Ilmeisesti vaimojen huono kohtelu yhdistettiin vain alempiin yhteiskuntaluokkiin, vaikka esittämäni pastori-esimerkki antoi viitteitä muuhunkin, sillä myös Sheldon Amos totesi Milliä mukaillen, että oli totta etteivät aviomiehet, varsinkaan ylä- ja keskiluokissa, juurikaan käyttäneet lain heille suomia mahdollisuuksia tyrannisoida vaimojaan. Amos jatkoi kirjoitustaan; Lait oli tehty tiettyä tarkoitusta varten. Ei siinä uskossa miten ihmiset todennäköisesti käyttäytyisivät, vaan suojaksi siltä, mitä jotkut saattoivat tehdä.³⁶¹

Sen lisäksi että julma aviomies teki avioliitosta vaikean oli Millin mielestä myös vaimossa omat syynsä avioelämän karikkoisuuteen. Sillä vaikei vaimo voinut miestänsä vastustaa, pystyi hän ainakin kostamaan ja tekemään miehensä elämän erittäin ikäväksi. Tämä oli kuitenkin Millin mielestä vain ärtyisten ja itsepäisten naisten ase (*The power of the scold*) ja vaimojen epämiellyttävä käytös usein aiheutti vain vastatyranniaa ja teki vuorostaan uhreiksi ne miehet, jotka itse olivat vähiten taipuvaisia tyranniuteen.³⁶²

Matthew Brownen mielestä naisen keinot olivat täysin erilaisia kuin Millin väittämä äkäpussin voima, ja helpommin nainen sai valtaa olemalla rakastettava ja suostutteleva.³⁶³ Sir Henry Taylorin mielestä vertailut miesten ja naisten harjoittaman tyranniuden välillä oli-

³⁵⁸ Mozley 1869, Contemporary Responses teoksessa 1995, 102.

³⁵⁹ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 190.

³⁶⁰ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 191.

³⁶¹ Amos 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 150.

³⁶² J.S.Mill, The Subjection of Women 1991, 510-511.

³⁶³ Browne 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 211.

vat turhia sillä vaimon tyrannisoidessa mies saattoi kapinoida, kun taas jos mies tyrannisoi, siihen ei ollut mitään apukeinoa.³⁶⁴

Vaikka siis osa kommentoijista, Frances Power Cobbe, Sir Henry Taylor ja Sheldon Amos, ymmärsivät Millin näkökohdan ja kannattivat lainsäädännöllisiä parannuksia asian korjaamiseksi, olivat Millin näkemyksiä muutenkin vastustaneet Anne Mozley ja Margaret Oliphant tyrmistyneitä Millin näkemyksistä naisten oloista ja miesten luonteesta. Ilmeisesti he eivät uskoneet väkivallan olevan todellinen ongelma avioliitossa. Voihan myös olla, että tällaista aihetta ei haluttu huomioida ollenkaan, sillä sen esiintuominen olisi vahingoittanut avioliiton pyhää kuvaa. Niin vahvaa oli asian vastustus ja puolustelut, joita Mill ja Cobbe asialleen esittivät.

4.6. Omistusoikeudet

Viktorian ajan naisasia-aktivisteille vaimojen omaisuudenhallintaa säätelevä common law oli yksi perusta, jonka takia naiset olivat alistetussa asemassa 1800-luvun yhteiskunnassa. Koska vaimoilta puuttuivat oikeudet omaisuuteen, heitä ei myöskään ollut olemassa lain edessä, heillä ei ollut muiden kansalaisten oikeuksia eikä velvollisuuksia. Koska vaimoilla ei ollut omaisuutta, he eivät voineet solmia sopimuksia eikä heitä voitu, tai he voineet haastaa ketään oikeuteen. He eivät voineet toimia yritysmaailmassa tai, jos toimivat niin hyvin heikosti. Naimissa olevia naisia ei muutenkaan pidetty toimistaan vastuullisina heidän miestensä vastatessa asioista heidän puolestaan ja tämä oli myös miehille raskautena. Holcomben mukaan tästä kaikesta seurasi se, että vaimot olivat miestensä alaisia niin oman persoonansa kuin omaisuutensakin suhteen, sillä laki asetti vaimot samaan asemaan kuin rikolliset tai vähämieliset, laillisesti kykenemättöminä ja vastuuttomina.³⁶⁵

³⁶⁴ Taylor, Henry 1870, Contemporary Responses teoksessa 1995, 187.

³⁶⁵ Holcombe 1973, 35.

Omistusoikeuskysymys oli asia, johon Englannin lainsäädäntö vaikutti suuresti. Erityisen huomiota herättävää oli kahden tärkeimmän lakikokoelman, common law:n³⁶⁶ ja equityn³⁶⁷, välinen tulkintojen erilaisuus, jota oltiin ryhdytty poistamaan 1800-luvun puolessa välissä. Ensimmäiset muutokset lakeihin saatiin aikaan omistusoikeuden osalta vuonna 1873.³⁶⁸ Näiden eri lakien välinen ristiriita ja varakkaiden eriarvoinen kohtelu kannustivat uudistajia lainmuutoksiin. Erityisesti equityn varakkaammille luokille suoma mahdollisuus suojata naisten omistusoikeus avioliiton jälkeen tahdottiin ulottaa vähävaraisemmallekin väestölle.³⁶⁹

Naimattomat naiset, ns. vanhatpiiat ja lesket, nauttivat omaisuuden nähdessä samoista oikeuksista kuin miehet, sillä erotuksella, että omaisuus ei oikeuttanut heitä äänestämään. Siten siis ei se, että oli nainen vaan se, että oli naimisissa oleva nainen aiheutti suuria puutteita lain edessä. Ja koska suurin osa naisista Englannissa meni naimisiin, he menettivät omaisuutensa ja joutuivat riippuvaisiksi miehistään. Ollessaan laillisesti ilman omaisuutta naisilta puuttuivat oikeudet ja vaikutusmahdollisuudet, jotka muilla ihmisillä oli.

370

Selvennyksen common law:n tulkinnasta aviopuolisoiden omistusoikeuden suhteen tuotiin esiin vuonna 1869 Lontoossa oikeudessa esillä ollut tapaus, jossa Susannah Palmer nimistä naista syytettiin miehensä puukottamisesta. Kärsittyään vuosia miehensä julmaa

³⁶⁶ ”In law husband and wife are one person, and the husband is that person.” Tämä usein toistettu lause ilmaisi common law:n avioliittoa koskevien säädösten hengen. Omaisuuden kohdalla se tarkoitti sitä, että perhe katsottiin yhdeksi kokonaisuudeksi ja mies sen edustajaksi. Kaikki naisen omaisuus, jonka hän omisti naimisiin mennessään ja kaikki mitä hän sai avioliiton aikana, oli hänen miehensä kontrollin alainen. Jos nainen ennen avioliittoa tai sen jälkeen, kun oli hyväksynyt kosinnan, hävitti varojaan ilman tulevan aviomiehensä tietoa tai hyväksyntää, saatettiin tämä hävittäminen käsitellä petoksena, sillä muuten aviomies olisi joutunut luopumaan omaisuudesta, jonka oletti saavansa esittäessään avioliittoehdotuksen. Holcomben mukaan puoliset eivät myöskään voineet antaa lahjoja toisilleen, koska naimisiin mennessään nainen ikään kuin lahjoitti omaisuutensa miehelleen eikä mies enää voinut antaa mitään vaimolleen, koska tämä ei voinut lain mukaan omistaa mitään. Common law:n tulkintojen omaisuudesta on päätelty syntyneen keskiajalla, edustamaan näkemystä miehestä ja naisesta yhtenä yksikkönä ja samalla turvaamaan naisten asema epävarmoina aikoina. Holcombe 1983, 18-20,33-34,37.

³⁶⁷ Keskiajan lopulla muodostettu lakikokoelma equity takasi erityissopimuksella vaimolle oikeuden tiettyyn osaan omaisuuttaan. Alkuperäisenä tarkoituksena oli ollut maataomistavan ylimystön tahto turvata suvun ja tyttäriensä omaisuutta aviomiesten väärinkäytöksiltä. Tällaiset avioliittosopimukset olivat kuitenkin harvinaisia ja koskivat vain yläluokkaa, sillä sen avulla ei voitu turvata pieniä rahasummia ja omaisuuksia ja asian käsittely equity-tuomioistuimessa oli hyvin kallista. Pelkän avioehtosopimuksen laatiminen, mikä oli vain osa kustannuksista, maksoi yli 100 puntaa. Holcombe 1983, 37-47; Jalland 1988, 58-72.

³⁶⁸ Holcombe 1983, 9-15, 18-49.

³⁶⁹ Hollis 1979, 169.

kohtelua Susannah Palmer jätti miehensä päättäen elättää itsensä ja lapsensa ja elää uudessa kodissa. Hänen miehensä kuitenkin löysi hänet ja takavarikoi ja möi hänen omaisuutensa, joka laillisesti kuului yhä miehelle. Susannah Palmer todettiin syylliseksi miehensä puukottamiseen ja tuomittiin vankilaan.³⁷¹ Vaimoa siis rangaistiin, mutta laki salli miehen pettää ja pahoinpidellä vaimoan ja ryöstää tämän omaisuuden ilman, että hän syyllistyi yhteenkään laittomaan tekoon.

Tämän kaltaiset tarinat vauhdittivat Viktorian aikaisten naisasia-aktivistien vaatimuksia naimisissa olevien naisten omistusoikeutta säätelevien lakien muuttamiseksi. Toisaalta lait aiheuttivat suuria käytännön hankaluuksia naisille ja toisaalta on sanottu, että pitäessään naista miehensä palvelijana, miltei irtaimena omaisuutena, lait tuhosivat naisen itsekunnioituksen, itsenäisyyden ja identiteetin. Englannin lakihistoriassa omaisuus ja henkilökohtainen status olivat olleet hyvin läheisesti liitoksissa keskenään. Se, että lain mukaan naimisissa oleva nainen ei omistanut mitään vaan sen sijaan hänen aviomiehensä kontrolloi koko omaisuutta, asetti vaimot alempaan ja riippuvaisempaan lailliseen asemaan miehiin ja naimattomiin naisiin nähden.³⁷²

Naisasia-aktivistien ensimmäiset suuret kampanjat koskivat naisten omistusoikeuksia ja laissa olevia epäkohtia. Kampanjat ajoittuivat 1850-luvun lopulle ja liittyivät avioerolainsäädännön käsittelyihin tuolloin.³⁷³ Barbara Smith Leigh Bodichonin perustama komitea, The Married Women's Property Committee, etsi todisteita kärsimyksistä, joita vallitsevat lait aiheuttivat naisille ja sen lisäksi he esittivät ehdotuksia, joilla tilannetta olisi voitu parantaa.³⁷⁴ Kaksi vuotta ennen vuoden 1870 Married Women's Property Actin läpimenoa naisasia-aktivistit toimivat erittäin aktiivisesti asian puolesta, he julkaisivat uskomattomat 35 000 lentolehdistä ja lähettivät 142 anomusta parlamentin alahuoneeseen ja 70 ylähuoneeseen, joihin he olivat keränneet yhteensä yli kymmenen tuhatta allekirjoitusta.³⁷⁵

³⁷⁰ Holcombe 1983, 4.

³⁷¹ Holcombe 1983, 3; Horstman 1985, 159.

³⁷² Holcombe 1983, 3-4.

³⁷³ Levine 1990, 107.

³⁷⁴ Holcombe 1983, 62-65, 70.

³⁷⁵ Levine 1990, 117. Omistusoikeuskysymyksestä oli keskusteltu parlamentissa jo vuonna 1857, mutta vuosina 1868-1870, uudessa poliittisessa ilmapiirissä, asia sai Parryn mukaan enemmän huomiota lehdistössä. Tuolloin Jacob Brightin esittämä uudistus hyväksyttiin laiksi. Se määritteli tarkasti kolme tärkeää omaisuuden aluetta, joita naiset saattoivat omistaa itsenäisesti. Näin se ei suoranaisesti puuttunut Common law:n

Omaisusoikeudesta puhuessaan Mill viittasi kirjoituksessaan Iso-Britannian lainsäädäntöön, jonka mukaan avioparia käsiteltiin yhtenä yksikkönä lain edessä ja sen nojalla naisen koko omaisuus oli miehen, mutta rinnakkaista johtopäätöstä, että kaikki miehen oma oli naisenkin, ei hänen mukaansa koskaan tehty. Tuota perusohjetta ei oltu asetettu miestä vastaan muussa kuin siinä, että hän oli vastuunalainen vaimonsa teoista kolmannelle henkilölle, kuten isäntäkin oli vastuunalainen orjiensa ja karjansa teoista.³⁷⁶ Omistusoikeuden puuttuminen oli Millin mielestä erityinen vääryys ja sorron osoitus naisia kohtaan, mikä hänen mukaansa oli yleistenkin arvioiden mukaan kaikkia muita epäkohtia silmiinpistävämpi ja vaati parannusta ilman, että olisi edes paneuduttu mihinkään muihin epäkohtiin. Millin näkemys perheen varojen jaosta oli, että minkä tahansa omaisuuden omistusoikeus kuului yksinomaan sille puolisolle, jolle se olisi kuulunut, jos he eivät olisi olleet naimisissa.³⁷⁷

Omistusoikeuskysymys oli ainoa asia, josta miltei kaikki kirjoittajat Contemporary Responses -teoksessa olivat yhtä mieltä Millin kanssa, jopa konservatiiviset kriitikot.³⁷⁸ Kaikille oli selvää, että silloinen lainmuoto johti suuriin epäoikeudenmukaisuuksiin ja olisi pitänyt korjata. The Married Women's Property Act olikin vain muutaman vuoden päässä. Kaikki kriitikot kuitenkin kielsivät, että vähittäiset lainuudistukset aiheuttaisivat mitään vallankumouksellisia seurauksia. Sir Henry Taylorinkaan mielestä Married Women's Property Actin läpimeno ei toisi mukanaan muutosta siihen, etteikö mies olisi 'ylin' omassa kodissaan.³⁷⁹

Naimisissa olevien naisten omaisuustilanteen uudistamiseen vaikutti ennen kaikkea vaimojen muuttunut taloudellinen tilanne. Heitteillejättötapausten lisäksi tilastot osoittivat yhä useamman vaimon työskentelevän kodin ulkopuolella. Ja vaikka patriarkaalisen ihanteen kannattajat eivät olisi koskaan uskoneetkaan naisasia-aktivistien näkemyksiä

periaatteisiin. Parry 1993, 234. Jallandin mukaan Vuoden 1870 Act antoi naisten pitää omistuksessaan omaisuuden tai tulot, jotka hän sai avioliittonsa jälkeen ja vuoden 1882 lisäys antoi heille oikeuden avioliiton aikana omistettuun omaisuuteen. Jalland 1988, 59.

³⁷⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 504.

³⁷⁷ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 521.

³⁷⁸ Katso esim. Oliphant 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 117.

³⁷⁹ Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 183-185.

avioliitosta tasavertaisten puolisojen kumppanuutena demokraattisessa perheessä, heidän täytyi kuitenkin loppujen lopuksi hyväksyä tosiasia, että heidän periaatteensa eivät käyneet yhteen todellisuuden kanssa. Todellisuudessa maassa oli satojatuhansia naimisissa olevia naisia, joista eivät aviomiehet pitäneet huolta kotien turvallisten seinien sisällä.³⁸⁰ Täten suurin osa vastustajista myöntyi siihen, että Susannah Palmerin kaltaisten tapausten ei saanut antaa toistua, vaikka se merkitsisi naimisissa olevien naisten omaisuutta koskevien lakien lieventämistä ja omista periaatteista tinkimistä.

Kun naisasia-aktivistit kirjallisuuden mukaan ja myös tutkimassani Millin tapauksessa kritisoivat lakeja, jotka koskivat naisten omistusoikeutta, heillä oli laaja myötämielinen kuulijakunta. Tärkeänä muutokseen vaikuttaneena syynä oli ristiriita kohtelussa, joka lailla oli naimattomien ja naimisissa olevien naisten välillä, sekä eri lakien välinen eriarvoinen kohtelu, joka hyödytti enemmän varakkaampaa väestönosaa.

Pohdittavaksi kuitenkin jää vielä kysymys, miksi juuri omaisuuden suhteen oltiin valmiita tekemään uudistuksia ja lisäämään naisten oikeuksia, vaikka eriarvoisuutta ja epäkohtia oli muissakin naisten asemaan liittyvissä seikoissa. Ilmeisesti selkeästi eriarvoinen tilanne lain edessä, johon avioituminen naisen asetti ja erilaiset mahdollisuudet varakkaampien ja varattomampien yhteiskuntaluokkien välillä oli yhtenäisten kannanottojen taustalla. Vai eikö suvun omaisuuden vain tahdottu joutuvan miehen ja vieraan suvun hallintaan? Miksi miehen valtaa avioliitossa ei hyväksytty tällä alueella?

4.7. Avioero

Viktorian ajan naiset antautuivat miesten kosiskeluille tietäen, että huono avioliitto saattaisi muuttua helvetiksi, josta ei ollut ulospääsyä, kuten luvut väkivallasta ja omistusoikeuksien puuttumisesta avioliitossa tuovat esimerkeillään ilmi. Lait ja käytäntö tekivät jopa asumuserot harvinaiseksi. 1800-luvun alkupuoliskolla englantilaisnaisella, joka havaitsi olevansa onnettomassa avioliitossa, ei ollut juuri mitään mahdollisuuksia erota. Asu-

³⁸⁰ Holcombe 1983, 8. Tästä aiheesta lisää luvussa 3.4.

muserot, joita antoivat kirkolliset tuomioistuimet, olivat miltei tuntemattomia ja avioero oli mahdollista saada vain yksittäisellä parlamentin myöntämällä luvalla, mikä oli hyvin kallista. Teoriassa sekä vaimo että mies pystyivät hakemaan eroa, mutta käytännössä vain kolme prosenttia tapauksista oli naisten alkuun panemia ja 186:n vuoden aikana, jolloin laillinen parlamentin myöntämä avioero oli ollut mahdollinen, ennen vuoden 1857 *Divorce Actia*, oli ainoastaan neljä naista onnistunut saamaan virallisen avioeron. Naisen oli tuolloin ollut mahdollista saada virallinen, parlamentin myöntämä, avioero vain silloin, kun aviomiehen aviorikokseen oli liittynyt insesti (esimerkiksi vaimon sisaren kanssa) tai kaksinnaiminen.³⁸¹

Julkisuuteen tuli monia tapauksia, joissa naiset (sekä myös miehet) olivat saaneet kestää monenlaista kurjuutta avioliitossa, mutta eivät olleet voineet saada avioeroa. Tapaukset eivät juuri aiheuttaneet mitään parannuksia ja aiheeseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota vasta Caroline Nortonin ryhdyttyä kampanjoimaan asian puolesta 1830- ja 1850-luvuilla.³⁸²

Ennen vuotta 1857 miesten piti ennen eron saamista todistaa vaimojensa uskottomuus haastamalla mies, epäilty rakastaja, siviilioikeuteen, sitten parin piti saada asumusero kirkko-oikeudelta ja lopuksi saada parlamentin myöntämä yksityinen lupa, joka takasi heille virallisen avioeron ja salli uudelleen avioitumisen. Noita lupia myönnettiin kaksi tai kolme vuodessa. Vuoden 1857 avioerolaki yhdisti nämä kaikki vaiheet ja toi erotapaukset yhden oikeusistuimen alaisuuteen ja salli näin köyhemmillekin miehille avioeron mahdollisuuden.³⁸³ Vaikka periaatteena oli ollut, että avioero oli miehiä varten, lisäsi *Divorce Act* hieman vaimojen mahdollisuutta saada avioero. Laissa sanottiin, että avioero voitiin

³⁸¹ Horstman 1985, 24; Toimittajan kommentti *Victorian Women* teoksessa 1981, 120,258.

³⁸² Caroline Sheridan Norton (1808-1877), Richard Brinseley Sheridanin lapsenlapsi ja menestyksekkäs kirjailija, oli yksi merkittävimmistä henkilöistä, joka ajoi avioliittolakien muuttamista tasa-arvoisemmiksi naisille. Hänen omat katkerat kokemuksensa tekivät hänet tietoiseksi aviovaimojen huonosta asemasta ja saivat hänet julkisesti tuomitsemaan silloiset avioeroa ja lasten huoltajuutta koskeneet lait. Norton 1855, *Victorian Women* teoksessa, 258-260.

Caroline Norton avioitui George Nortonin kanssa vuonna 1828. Avioliitto osoittautui kuitenkin onnettomaksi ja vuonna 1836, monien väkivaltaisten tapausten ja riitojen jälkeen George Norton syytti vaimoaan aviorikoksesta pääministeri Lord Melbournen kanssa. Vaikka Caroline todettiin syyttömäksi hänen maineensa oli pysyvästi tahrattu. Asuessaan erillään miehestään häneltä oli kielletty pääsy heidän kolmen lapsensa luokse ja samaan aikaan aviomies ryhtyi laillisiin toimiin saadakseen Carolinen kirjoitusten tuotot itselleen. Horstman 1985, 43-44; Stone 1992, 373; Toimittajan kommentti *Victorian Women* teoksessa 1981, 258.

myöntää miehelle vaimon aviorikoksen takia ja vaimolle miehen aviorikoksen takia, jos siihen yhdistyi insesti, kaksinnaiminen, raiskaus, sodomia, raakuus, julmuus tai hylkääminen, jota oli kestänyt kaksi vuotta.³⁸⁴

Laki jätti kuitenkin jäljelle erilaisia kummallisuuksia ja hankaluuksia. Avioeron saaminen oli kallista, vaikka kirkko-oikeus poistuikin oikeusasteena. Avioeron kalleuden piti heijastaa avioliiton arvokkuutta. Lisäksi avioeron houkutusta pienentääkseen uudistajat pitivät avioero-oikeusistuimen ja -asianajajat Lontoossa lainopillisten johtajien valvovien silmien alla. Myös julkisuus kohdistui avioeroihin, sillä tapaukset raportoitiin sanomalehdissä. Aiempien perinteiden mukaisesti laki säilytti tulkinnan siitä, että jos molemmat olivat tehneet aviorikoksen, ei avioeroa voitu myöntää, koska avioero perustui toisen osapuolen syyllisyyteen ja hyvitykseen toiselle osapuolelle.³⁸⁵ Myös lasten huoltajuus oli yksi katkerimmista kiistakysymyksistä, jossa miehen omistusoikeudet menivät naisen äidin tunteiden edelle. Mill oli myös kiinnittänyt kirjassaan huomiota naisten huoltajan oikeuksien puuttumiseen.³⁸⁶ Kansanedustajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että naiset eivät eroaisi miehistään niin helposti, jos he joutuisivat pelkäämään lastensa menetystä.³⁸⁷

Avioerolukujen arveltiin nousevan hieman lain hyväksymisen jälkeen niin, että vuodessa käsiteltäisiin noin 18-20 tapausta, pahimpien arvioiden mukaan 100. Uudistajien yllätykseksi ensimmäisen vuoden aikana jätettiin 253 avioero- ja 87 asumuserohakemusta. Luvut järkyttivät ihmisiä ja lisäsivät vastustajien äänenpainoja varsinkin, kun havaittiin, että vaimot hakivat eroa, 253 hakemuksesta 97 oli vaimojen jättämiä. Vähitellen viktoriaanit kuitenkin hyväksyivät, että 200-300 avioliittoa purkautui joka vuosi.³⁸⁸

Allen Horstmanin mukaan britit olivat jopa tyytyväisiä omaan avioerolainsäädäntöönsä, välimuotona Yhdysvaltain leväperäisyydestä ja katolisten maiden takapajuisuudesta. Kuitenkin avioeron vastustajien äänenpainoa lisäsivät vaikutusvaltaiset henkilöt ja esi-

³⁸³ Hollis 1979, 168.

³⁸⁴ Horstman 1985, 72-84.

³⁸⁵ Horstman 1985, 72-84.

³⁸⁶ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 505.

³⁸⁷ The House of Commons debate on Serjeant Talfourds Bill 1837, Access of Parent to Child Bill 1837, Custody of Infants Bill, House of Commons, Hansard, 14 February 1838 -Lainattu Hollisin 1979, 184-187 mukaan.

merkiksi kuningatar Viktoria ei päästänyt hoviinsa edes asumuserossa olevia henkilöitä. Ajateltiin, että kunnialliset ihmiset eivät eronneet. Avioero oli häpeällinen asia, koska avioero tarkoitti uskottomuutta ja varsinkin uskottoman naisen suostuisi naimaan vain hänen silloinen rakastajansa. Siksi katsottiin avioeron ja sen tuoman häpeän saavan ainakin naiset harkitsemaan tarkkaan rakastajan ottamista. Useimmat parit eivät onnettomasta avioliitosta huolimatta hakeneet eroa ja näin ollen Divorce Actin katsottiin edistävän myös anteeksiantoa ja sovittelua.³⁸⁹

Allen Horstmanin mukaan keskustelu avioerolainsäädännöstä hiljeni 1850-luvun jälkeen avioeron vastustajienkin hylätessä aiheen. Kirkko ei ollut esittänyt selkeää kannanottoa lakia laadittaessa ja vasta 1860-luvulla kirkonmiehet päätyivät ajatukseen, että Jeesus oli kieltänyt avioeron ja siitä poikkeavat maininnat olivat myöhempiä virheellisiä tulkintoja. Kuitenkin vasta vuonna 1888, maailmanlaajuisessa anglikaanisten piispojen konferenssissa, tehtiin selkeä päätös vastustaa eronneiden henkilöiden uudelleen vihkimistä.³⁹⁰

Mill puhui kirjassaan onnettomista erotapauksista.³⁹¹ Hän otti kantaa avioero-oikeuteen sanomalla, että silloinen asiointi näytti siltä, että koska naisen elämän onni riippui hyvän ”isännän” saamisesta, hänen olisi tullut saada vaihtaa sitä yhä uudelleen, kunnes hän olisi löytänyt sopivan. Mill ei kuitenkaan tahtonut sanoa, että naisten pitäisi tämä etuoikeus saada, sillä hänen mukaansa kysymys avioerosta ja uudelleen avioitumisen oikeudesta oli seikka, johon hän ei halunnut puuttua. *"The question of divorce, in the sense involving liberty to remariage, is one into which it is foreign to my purpose to enter."*³⁹² Kuitenkin hän muistutti, että muutamien orjalakien mukaan orja saattoi määrättyjen pahoinpitelyjen sattuessa laillisesti pakottaa herransa myymään hänet, mutta mikään pahoinpitelyn suuruus ei, paitsi jos aviorikos siihen liittyi, voinut Englannissa vapauttaa vaimoa kiduttajastaan.³⁹³

³⁸⁸ Horstman 1985, 85-86.

³⁸⁹ Horstman 1985, 15, 103-110.

³⁹⁰ Horstman 1985, 105-107.

³⁹¹ "If she leave her husband, she can take nothing with her, neither her children not anything which is rightfully her own. If he choose, he can compel her to return by law or by physical force. It is only legal separation by a decree of a court of justice, which entitles her to live apart, ... and this is even yet only given in cases of the extreme of cruelty or wrong." J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 505.

³⁹² J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 505.

³⁹³ J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 504-505.

Voisi päätellä, että yleinen keskustelu avioerosta olisi tuolloin jo siirtynyt keskusteluun mahdollisuudesta avioitua uudelleen eron jälkeen. Monet Millin kommentoijista olivat kuitenkin vieläkin huolestuneita avioeromahdollisuuden aiheuttamista seurauksista. Anne Mozley kysyi, että jos mies ja vaimo erosivat viisikymmentä -vuotiaina, kummalle siitä olisi enemmän haittaa ja kumpi saisi todennäköisemmin uuden puolison.³⁹⁴ Mozleyn mielestä naisia tuli siis suojella avioerolta. Samaa ajatusta ajoi myös *The Saturday Review*:n artikkeli, jonka mukaan avioeron mahdollisuus antaisi miehille vain uuden mahdollisuuden tyranniaan, sillä vaimot olivat paljon riippuvaisempia perheestään ja kotiympäristöstään kuin miehet.³⁹⁵ Tästä seikasta oli ollut huolissaan moni muukin, sillä Lawrence Stonen mukaan 16 000 perheenäidin oli sanottu vedonneen kuningattareen, jotta mitään uusia helpotuksia eronsaamiseksi ei olisi enää tehty, peläten miesten käyttävän sitä hyväkseen tahtoessaan päästä eroon vaimoistaan jättäen heidät varattomiksi.³⁹⁶

Mozleyn mielestä Millin kirjoitukset koskivat vain erikoistapauksia, sillä suuri osa naisista tiesi Mozleyn mielestä, että heidän olonsa olivat aiempien säädösten aikaan paremmat kuin tilanteessa, jossa heidän olisi täytynyt huolehtia itse itsestään.³⁹⁷ Tätä ajatusta tukee Freedmanin ja Hellersteinin *Victorian Women* -teoksessa ilmi tuoma maininta vanhoistapiioista. Siinä toimittajat toteavat, että naisen sosiaalisesta asemasta riippui suuresti se, miten hän selvisi naimattomana. Keskiluokan naisilla, kuten Catharine Beecher, Louisa May Alcot ja Harriet Martineau, saattoi olla hyvätkin mahdollisuudet itsenäisyyteen ryhtymällä opettajiksi, kirjailijoiksi tai yhteiskunnallisiksi uudistajiksi. Monet naiset saivat tukea myös asumalla perheensä tai ystäviensä luona. Toimittajat kuitenkin toteavat, että suurin osa vanhoistapiioista, ilman perheen varoja ja yhteiskunnallista asemaa, kohtasivat taloudellisia vaikeuksia ja yhteiskunnallisen vähimmäisaseman.³⁹⁸

³⁹⁴ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 102.

³⁹⁵ *The Saturday Review* 1869, tuntematon kirjoittaja, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 44.

³⁹⁶ Stone 1992, 373.

³⁹⁷ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 102.

³⁹⁸ Toimittajan kommentti *Victorian Women* teoksessa 1981, 121-122.

Mill ei pohtinut ajatustensa tätä puolta kirjassaan, mutta hän kuitenkin toi monessa kohdassa esiin ajatuksensa siitä, että vaikka suuri osa naisista olisi ollut tyytyväisiä asemaansa, ei se olisi saanut estää niiden naisten mahdollisuuksia, jotka kaipasivat jotain muuta.³⁹⁹

Vaikka Mill mainitsi avioeron vain ohimennen, tahtomatta kommentoida asiaa sen tarkemmin, aiheutti tuo lausahdus varsin paljon keskustelua. Millin avioliiton vertaaminen liikekumppanuuteen aiheutti syytteitä liian kevytmielisestä suhtautumisesta avioliittoon. Anne Mozley, joka ei itse koskaan mennyt naimisiin, syytti Milliä siitä, että tämä jätti huomioimatta avioliiton purkamattomuuden ja sen aiheuttaman sovittelevan vaikutuksen. Mill tuntui Mozleyn mielestä täysin karttavan ajatusta avioliitosta niin myötä- kuin vastoinkäymisissä.⁴⁰⁰ Avioeron mainitseminen, mutta sen käsittelemättä jättäminen aiheutti kritisointia kommentoijien taholta. Sir Henry Taylor kirjoitti, että saattoi olla Millin tarkoituksien vastaista käsitellä avioeroon liittyviä kysymyksiä, mutta hänen mielestensä nuo kysymykset olivat ehdottoman tärkeitä harkittaessa aviollisten valtuuksien poistamista ja keskusteltaessa avioliiton vaikutuksista omistusoikeuteen.⁴⁰¹ Sir Henry Taylor toi myös esiin köyhempien sosiaaliluokkien naisten olot ja huomautti, että työväen luokan vaimoilla ei ollut varaa eroon, vaikka kaikki mahdolliset lakipalvelut oltaisiin kustannettu heille, viitaten ilmeisesti vaimojen riippuvaisuuteen miehistään perheen ylläpitäjänä.⁴⁰² Myös muuten niin myötämielinen kirjoittaja, Sheldon Amos vaati Milliä tilille ongelman välttelmisestä.⁴⁰³

Mill jätti sanomansa mukaan tarkoituksella kirjastaan pois tämän asian pohdiskelun, sillä hänen mielestensä lakia koskevat mutkikkuudet olisivat muuttaneet hänen muutosehdotuksensa, jota hän ei kirjassaan kertonut, päätarkoitusta.⁴⁰⁴ Kirjeessään professori John Nicholille Mill kirjoitti, että oli katsonut parhaaksi olla käsittelemättä kysymyksiä avioliitosta ja avioerosta tasa-arvokeskustelun yhteydessä. Syyksi hän mainitsi tahtonsa estää

³⁹⁹ Esimerkiksi J.S.Mill, *The Subjection of Women* 1991, 523, 528.

⁴⁰⁰ Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 101. Myös: "Above all the deep religious acquiescence in the law, human and divine, that marriage union is dissoluble, is one of magical force to smooth and reconcile, though this is a force wholly alien to Mr. Mill's sense of right." Mozley 1869, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 106.

⁴⁰¹ Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 186.

⁴⁰² Taylor, Henry 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 190.

⁴⁰³ Amos 1870, *Contemporary Responses* teoksessa 1995, 169-172.

⁴⁰⁴ Collini, xix.

tarkoituksettoman yhteyden synnyttämisen tasa-arvon ja avioeroajatusten välille. Hän ei myöskään uskonut, että avioeroon liittyviä seikkoja olisi voitu vielä riittävästi punnita, koska naisilla ei vielä ollut samoja mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään asiasta. Vielä ei myöskään ollut tarpeeksi kokemuksia siitä, millainen avioliitto olisi tasavertaisten kumppaneiden välillä. Siihen saakka Mill sanoi tahtovansa pitäytyä pelkästään näkemyksessä avioliittosopimuksen purkamisen tarpeellisuudesta poikkeuksellisissa tapauksissa.⁴⁰⁵

Vaikka avioerokeskustelun piti Horstmanin mukaan jo olla hiljentynyt, kommentoitiin asiaa kuitenkin varsin runsaasti. Mill puhui kirjassaan avioerosta ja uudelleen avioitumisen mahdollisuudesta, kun taas muut kommentoijat pohtivat yhä itse avioeron mahdollisuutta ja siitä aiheutuneita seurauksia. Ilmeisesti pelkkä avioerokin oli vielä varsin erikoinen tapaus 1860-luvun lopun ihmisille. Millin kommentoijat korostivat eron vahingollisuutta naiselle kun taas Mill näki asian toisinpäin, pitäen eroa naiselle turvakeinona, "mahdollisuutena vaihtaa isäntäänsä". Vaikuttiko tähän ajatukseen hänen ja Harrietin tilanne, jolloin heidän tavatessaan 1830-luvulla, Harriet oli jo naimisissa?

⁴⁰⁵ Hugh S. R. Elliot, the Letters of John Stuart Mill. London: Logmans, Green & Co., 1910. vol 2, p.212. Lainattu Rossin 1970, 60 mukaan.

5. NAINEN AVIOLIITTOA JA AVIOLIITTO MIESTÄ VARTEN – IHANNE KYSEENALAISTETAAN

Viktoriaanisessa yhteiskunnassa oli nähtävissä todellisuuden ja ihanteiden välinen ristiriita, toimeentulon ylhäisen perheenäidin ja varattoman ja työttömän vanhanpiian tai ilman yhteiskunnallisia oikeuksia ja toimintamahdollisuuksia olevan vaimon välillä. Tähän tilanteeseen, vuosisatojen takaa periytyviin ja ihanteiden sävyttämiin lakeihin, jotka määrittivät naisten oikeudet, John Stuart Mill pyrki vaikuttamaan. Vaikka Milliä arvosteltiin pelkkien lakien muutosinnosta, hän mielestäni selkeästi pyrki muuttamaan perimmäisiä miesten ja naisten väliseen suhteeseen vaikuttaneita uskomuksia ja periaatteita pitämällä naista miehen kanssa oikeuksiltaan ja kyvyiltään samanarvoisena. Tämä ajatus oli selkeästi vieras ja mahdotonkin häntä kommentoineille aikalaisille.

Naisten oikeudettomuus näkyi selvimmin mahdollisuuksissa, niiden puutteena, toimia Viktorian aikaisessa yhteiskunnassa. Lainsäädäntö rajoitti naisten poliittisia oikeuksia. Naisilla ei ollut äänioikeutta eikä mahdollisuutta asettua ehdolle parlamenttivaaleissa. Naisten koulutus oli järjestäytymätöntä ja nojautui uskomuksiin naisten älyllisten kykyjen heikkoudesta. Huono koulutus ei valmistanut naisia huolehtimaan omasta toimeentulostaan millään tavalla. Ajan tavat ja ihanteet eivät sitä edellyttäneetkään, sillä kunniallisen naisen ei katsottu voivan työskennellä kodin ulkopuolella eivätkä ansaitsevan rahaa. Naisten ainoaksi mahdollisuudeksi ja elämäntehtäväksi muodostui pyhittäytyminen aviomiehen, lasten ja kodin hoitoon.

Avioliitto oli naisen elämäntehtävä, mutta hänen oikeutensa tuollakin alueella olivat olemattomat. Lain mukaan mies ja vaimo muodostivat yhden yksikön ja tuon yksikön edustaja oli mies. Miehellä oli ehdoton päätävävalta perheen asioihin. Äidillä ei ollut edes huoltajan oikeuksia lapsiinsa vaan lapset kuuluivat aina miehelle. Vaikka ihanteissa naisen erityistehtäväksi oli asetettu lasten kasvattaminen, oli määräysvalta tuossakin asiassa viimeiseksi miehellä.

Menessään naimisiin naiset menettivät omistusoikeutensa. Miehestä tuli vaimonsa omaisuuden hallitsija ja omistaja. Sen lisäksi että seikka teki naisten toimimisen yhteiskunnas-

sa mahdottomaksi, altisti se naiset myös erilaisille väärinkäytöksille miehensä taholta. Miehet saattoivat kiusata ja piinata vaimojaan, koska nämä olivat taloudellisesti täysin riippuvaisia miehistään. Taloudellisen vallan lisäksi miehillä oli valta myös vaimoihinsa fyysisesti. Vaimon kuului alistua miehensä seksuaalisiin lähentelyihin ja miehellä oli myös oikeus kurittaa vaimoaan fyysisesti. Kaikesta mahdollisesta kurjuudesta pois halutessaan vaimolla oli mahdollisuus hakea avioeroa, mutta sen saaminen oli vaikeaa ja hakemus oli perusteltava hyvin. Huono kohtelu sinällään ei riittänyt syyksi, sillä siihen miehellä oli lain mukaan oikeuskin. Viktoriaanista ajatusmaailmaa näytti hallitsevan ajatus siitä, että nainen oli luotu vaimoksi ja äidiksi, kun taas avioliitto oli muodostettu lähtökohdista käsin, jotka mies sille saneli.

Viktoriaanisen ajan ajatusmaailma ja ilmapiiri näyttäytyi minulle varsin kahtiajakautuneena. Toisaalla oli toimeentulon, tietämättömyyden ja vain äidin ja vaimon roolille omistautuneen naisen ihanne ja toisaalla taas todellisuus, jossa perheiden varallisuus ei välttämättä riittänyt ylläpitämään perheen ylimääräisiä naisia tilanteessa, jossa yhä useamman naisen oli vaikea löytää aviomiestä huolehtimaan itsestään. Todellisuutta olivat myös lainsäädännölliset uudistukset, jotka takasivat naisille mahdollisuuden koulutukseen, paikallistason hallinnollisiin tehtäviin, avioeroon ja rajalliseen omistusoikeuteen, mikä osoittaa, että naisen asema oli jo hiljalleen muuttumassa. Yksittäisiä eivät myöskään olleet laajempia uudistuksia ajaneet mielipiteet ja mielenilmaisut, joista yksi epäilemättä tunnetuimmista oli Millin *The Subjection of Women* -teos. Mill tunnustettiin arvo- ja vaikutusvaltaiseksi henkilöksi, mistä varmaan johtuikin, että *The Subjection of Women* -teos sai ja on saanut niin paljon huomiota, naisliikkeen vastaavien näkemysten jäädessä huomiotta jo omana aikanaan.

Viktoriaanit käyttivät omaa yhteiskuntaansa aatteidensa pohjana. Se taas oikeutti silloisen naisten aseman. Kun nainen vielä 1700-luvulla oli ollut kodin ulkopuolisiin tehtäviin miehen rinnalla osallistuva puoliso, muuttui yhteiskunnallinen ihanne 1800-luvulla korostamaan naisen asemaa vaimona ja äitinä. Joutilaan kotiäidin ihanne levisi yläluokan ajatuksista keskiluokan vaurastumisen myötä koskemaan kaikkia naisia. Yhteiskunnallisen ihanteen lisäksi voimassa olleet lait mahdollistivat miehen kontrolloivan aseman perheessä. Uskonnolliset ja tieteelliset ajatukset markkinoivat käsityksiä naisista heikkoina, kyvyttöminä ja alempiarvoisina sekä vahvistivat näkemyksiä siitä, että tuolloinen nainen

asema yhteiskunnassa oli oikeutettu, oikea ja pitkän kehityksen tulosta. Edistystä tässä seikassa ei ollut syytä enää odottaa.

Naisten alistettu asema oli Millin mukaan ainoa jäljellä ollut epäkohta aikana, jolloin neekerioikeus oli juuri lakkautettu. Hän rinnastikin naisten aseman orjuuteen ja sanoi vaimojen olleen ainoita jäljellä olleita orjia. Millin mielestä naisten luonteesta muodostetut mielipiteet olivat naurettavassa määrin pelkkään havaintoon perustuvia yleistyksiä, jotka oli muodostettu niitä tarkemmin analysoimatta niin, että yleinen käsitys naisten luonteesta oli siten erilainen eri maissa. Naisten luonne sellaisena, kuin se Millin aikalaisille näyttäytyi, oli Millin mielestä keinotekoinen, naisten kasvatuksesta johtuva, toisia piirteitä vahvistavan ja toisia lannistavan käytännön tulos. Mill ei suostunut myöntämään, että miesten ja naisten välillä olisi ollut mitään muita luonnollisia eroavuuksia kuin fyysisen vahvuuden kohdalla. Millin kommentoijat esittivät, että jo pelkästään tämä ero riitti perusteeksi miehen hallitsevalle asemalle. Viktorian aikaiset kirjoittajat käsittivät tasa-arvon ihmisen ominaisuuksista lähteväksi oikeudeksi. Koska nainen oli miestä heikompi ei hänellä ollut oikeutta vaatia tasa-arvoa. Ihmisen perusoikeuksista lähtöisin olevaa tasa-arvon vaatimusta ei vielä esitetty.

Mill kirjoitti teoksensa aikana, jona pidettiin luonnollisena, että jokainen kunniallinen nainen avioitui ja pyhitti elämänsä perheensä ja kotinsa huolenpitoon ilman, että hänellä oli mitään henkilökohtaisia oikeuksia omaisuuteensa, lapsiinsa tai omaa ruumistaan kohtaan, puhumattakaan poliittisista oikeuksista. Tämän naisten täysin oikeudettoman aseman huomioon ottaen Mill toimi erittäin radikaalisti esittäessään kirjassaan vaatimuksen sukupuolten välisestä täydellisestä yhdenvertaisuudesta. Ehdotus oli tutkimukseni mukaan ennen aikainen kommentoijien kieltäessä kaikenlaiset sukupuolten väliseen suhteeseen kohdistuvat muutostarpeet ja parhaimmillaan he uskoivat olleen aika muuttaa naisten asemaa oikeudenmukaisemmaksi. Mill näki tasa-arvoisuuden taustalla myös laajempia merkityksiä ja korosti tasa-arvoisen suhtautumisen merkitystä miesten kehitykselle ja koko yhteiskunnan edulle, näin pystyttäessä hyödyntämään parhaimmat mahdolliset kyvyt jokaisessa tilanteessa. Mill myös korosti tasavertaisen kumppanuuden merkitystä avioliiton onnistumisen kannalta.

Avioliittoa koskevilla laeilla oli suuria vaikutuksia myös lain säätelien tilanteiden ulkopuolellakin. Miksi esimerkiksi naisia olisi pitänyt kouluttaa ja harjoittaa työhön kuten miehiä? He olisivat kuitenkin menneet naimisiin ja heistä ja heidän omaisuudestaan olisi pitänyt huolta heidän aviomiehensä. Miksi heitä olisi pitänyt rohkaista kiinnostumaan sosiaalisista ongelmista ja julkisista asioista sillä aviovaimoina heillä ei olisi ollut mitään käytännön mahdollisuuksia auttaa ongelmien ratkaisussa ja laillisesti heitä pidettiin pelkinä aviomiehen lisäkkeinä. Naisten pääsyle mukaan perheen ulkopuoliseen maailmaan näytti olevan paljon esteitä.

Koulutuksen osalta yhteiskunnassa oli menossa muutoskausi, kampanjoitiin yleisen peruskoulutuksen puolesta ja poikien koulutusta tahdottiin uudistaa. Saman muutosvirtauksen alaisena oli myös tyttöjen ja naisten koulutus. Naisasialiike kampanjoi erityisesti perusopetuksen jälkeisen koulutuksen puolesta keskiluokan tytöille. Kampanjointi oli ollut ilmeisen tuloksellista, sillä naisille sallittiin pääsy tiettyihin yliopistoihin 1860-luvulla. Ei siis enää ollut välttämätöntä, että nainen oli täysin tietämätön. Naisilla oli jopa mahdollisuus opiskella samoja vaativia aineita kuin miehillä. Kuitenkin vastustaviakin kantoja oli vielä jäljellä täysin tietämättömän naisen ihannetta kannattaneista mielipiteistä, rajatut opiskeluoikeudet salliviin kommentoijiin. Mill pitäytyi teoreettisissa kannanotoissa eikä esittänyt konkreettisia muutosehdotuksia naisten koulutusta koskien. Millin näkemykset naisten kasvatuksen ja koulutuksen parantamisesta sisälsivät ajatuksen paitsi naisten mahdollisuudesta tehdä oma osuutensa yhteiskunnan hyväksi myös näkemyksen siten parantaa naisten ominaisuuksia miehen kumppanina.

Vaikka Mill esittikin epätavallisena pidettyjä näkemyksiä avioliitosta ja perheestä tasa-arvoisten kumppaneiden muodostamana, rakkauden täyttämänä vapauden arvoja opettavan yhteisönä Mill kuitenkin piti kiinni perinteisestä perhekäsityksestä ja piti parhaimpana sitä ettei naisen tarvinnut osallistua perheen elättämiseen vaan hän saattoi keskittyä kodin ja lasten hoitoon. Silti Millin mielestä naisten työskentelymahdollisuuksia ei tullut rajoittaa, vaan vapaakilpailu olisi hänen mukaansa pitänyt huolen siitä, että naiset eivät hakeutuneet aloille, joissa eivät pärjänneet. Mill myös uskoi naisten kykyihin ja kritisoi tapaa, jolla naisilta kiellettiin asioita ja mahdollisuuksia sillä perustella, että he eivät olisi aika-laisten mukaan pystyneet noihin toimiin.

Naisten vaikutusta yhteiskunnassa pohtiessaan Mill käsitteli naisten asemaa tieteen ja varsinkin taiteen alueella. Tästä hän mainitsi, että hänen mielestään ainoa osoitus naisten heikkomuudesta miehiin nähden oli naisten menestymättömyys taiteiden ja tieteiden alalla. Naiskirjailijoiden hän mm. sanoi olleen mieskirjailijoiden oppilaita. Tähän heikkouteen syyksi Mill sanoi olleen naistaiteilijoiden ja -tieteilijöiden vähyyden aiempina vuosisatoina ja vaikeudet, joita naisilla oli taide- ja tiedeharrastusten harjoittamisessa. Varsinkin Pamela Gerrish Nunnin teoksesta ilmenneen, aiheesta käydyin keskustelun mukaan Millin mielipiteet olivat varsin tyypillisiä tuon ajan naisten taideharrastuksen puolustajan näkemyksiä. Puolustajan, jotka uskoivat, että naisilla kyllä oli kykyjä, mutta he eivät olleet vielä päässeet osoittamaan sitä.

Kaikkein selvimmin Millin mielipiteet erosivat hänen aikalaisistaan poliittisten oikeuksien kohdalla. Yleensä nimittäin ajateltiin, että naiset eivät tarvinneet poliittisia oikeuksia, sillä miehet edustivat heitä, kuten edustivat muillakin elämän alueilla. Mill kuitenkin oli sitä mieltä, että äänioikeus kuului naisille samoin säännöin kuin miehillekin ilman mitään pohdintoja naisten kyvyistä tai luonteesta. Millin ajatukset, jotka toki olivat radikaaleja ehdottaessaan naisille äänioikeutta, olivat kuitenkin myös hyvin vahvasti oman aikansa mukaisia painottaessaan henkilön sopivuutta koulutukseltaan, varallisuudeltaan tai poliittiselta kokemukseltaan, edustamaan yhteisöä. Vaikkei Mill jakanut Calvinin ajatuksia ihmisen pahuudesta oli hänellä samanlaista epäuskoa ja epäluottamusta kouluttamattomia massoja kohtaan kuin Platonilla. Mill oli liberaali mutta hän ei ollut demokraatti.

Ajatus perheestä, jonka suojissa nainen olisi jokaisessa elämänsä vaiheessa oli vielä vahva. Millin esiintuomat ajatukset siitä, että nainen saattoi tarvita turvaa aviomiestään vastaan, mahdollisuutta kehittää itseään ja käyttää kykyjään perheympäristönsä ulkopuolella sekä osallistua itsenäisesti yhteiseen päätöksentekoon olivat Millin aikalaisille vielä vieraita ja tarpeettomilta tuntuvia ajatuksia. Naisten ei oletettu tarvitsevan sellaisia oikeuksia ja jos tarvitsivat olivat he poikkeustapauksia.

John Stuart Mill kutsui avioliittolakeja naista alentaviksi ja piti niiden varaan rakentuvaa perhettä despotismin kouluna. Millin aikainen lainsäädäntö antoi miehille täyden määräysvallan puolisoonsa, estäen avioitunutta naista hallitsemasta itseään ja omaisuuttaan.

Mill katsoi, ettei naista syrjivälle lainsäädännölle ollut moraalisia eikä tieteellisiä perusteita.

Viktoriaanisena aikana uskonnon määrittelemä avioliitto oli kuitenkin sakramentti, joka sitoi kaksi ihmistä koko elämänsä ajaksi yhteen toisen hallitessa ja toisen alistuessa. Näin muodostettu perhe oli koko yhteiskunnan perusyksikkö ja siten patriarkaatti, naisten alistaminen, kuten Mill sitä nimitti, ilmensi monien aikansa ihmisten mielestä uskonnollisia ja sosiaalisia arvoja ja siten sitä oli tuettu lainsäädännölläkin. Mill piti erityisesti vaimon asemaa huonona, mikä näytti mielestäni juuri viktoriaanien perusarvoihin ja naisen syvimpään olemukseen kajoamiselta. Mill esitti esimerkkejä lakien epäkohdista, jotka sallivat naisten huonon kohtelun. Monet kommentoijat myönsivät nämä epäkohdat, mutta silti useat kirjoittajat pitivät avioliiton olemusta pyhänä ja varoittivat puuttumasta avioliittola-keihin. Millin syytettiin unohtaneen avioliiton ja sen rikkomattomuuden merkityksen.

Ihanneavioliittoa Mill kuvasi tasavertaisten puolisojen muodostamaksi kumppanuudeksi, joka perustui persoonalliselle mieltymykselle ja luonteiden ja kiinnostuksen kohteiden samankaltaisuudelle. Kommentoijien teksteistä taas kävi selkeästi ilmi romanttisen rakkauden ihannointi ja painottaminen avioliiton perustana. Mill ulotti tasa-arvon ajatuksensa koskemaan myös päätäntävaltaa avioliitossa, mitä kritisoitiin mm. sillä perusteella, että koska mies vahvempana suojeli vaimoaan, tuli johtajuuden kuulua miehelle. Tällainen samanarvoisuuden ajatuksen ulottaminen päätöksentekoon oli mielestäni edistyksellistä, sillä myös naisasialle myötämieliset kommentoijat pitivät ajatusta mahdottomana.

Mill arvosteli avioliittolainsäädäntöä ja sen miehille sallimia valtuuksia vaimoonsa nähden. Millin mukaan jo pelkästään se, että lait tunnustivat miehen vaimoaan ylemmäksi aiheutti miesten moraalista vääristymistä ja heikensi vaimon arvoa ja asemaa yhteiskunnassa. Väkivallan mahdollisuudesta kirjoittaessaan Mill pehmensi sanojaan, mainiten kuvanneensa vain vaimon juridista asemaa. Huomautuksesta huolimatta kommentoijat arvostelivat Milliä asian esiintuomisesta. Varsinkin naiset, Anne Mozley ja Margaret Oliphant kielsivät väkivallan esiintymisen avioliitossa ja miehetkin Sir Henry Taylor ja Sheldon Amos yhdistivät ongelman vain alempiin yhteiskuntaluokkiin. Mielestäni Mill ei yksilöinyt kirjassaan, tarkoittiko hän jotakin yhteiskuntaluokkaa erityisesti. Huomattavaa on kuitenkin, että hän nosti aiheen keskusteluun.

Huomattavaa on myös, että Mill sivusi kirjassaan naisten aviollisia velvollisuuksia, sukupuolista kanssakäymistä. Aihe oli tuohon aikaan varsin vältelty eikä Millinkään näkemys asiasta ollut mitenkään vallankumouksellinen. Milliä salanimellä kommentoinut Matthew Browne sen sijaan ihmetteli tapaa, jolla tuohon aikaan käsiteltiin aihetta, joka oli mitä luonnollisin. Mill tyytyi kirjassaan lisäämään seksuaaliset velvollisuudet epäkohtien listaan, joita avioliitto naisille aiheutti. Mill piti viehättävyyden ja keskinäisen vetovoiman merkitystä katoavaisena ja asetti tasa-arvoisen kumppanuuden parisuhteen ihanteeksi.

Vaimojen omistusoikeuksien puuttuminen oli Millin mukaan epäkohta, jonka korjaaminen oli ensiarvoisen tärkeää. Samoin olivat myöntäväisiä ajattelemaan myös kaikki Millin kommentoijat. Se, että vaimolla ei ollut mitään oikeuksia omaisuuteensa avioituttuaan tunnustettiin selkeäksi epäkohdaksi ja tekijäksi, joka mahdollisti vaimon huonon kohtelun. Oliko yhteneväisen mielipiteen taustalla vain selkeästi eriarvoinen tilanne lain edessä, johon avioituminen naisen asetti ja erilaiset mahdollisuudet varakkaampien ja varattomampien yhteiskuntaluokkien välillä? Mieltäni jäi vaivaamaan, miksi miehen valtaa avioliitossa ei hyväksytty tällä alueella.

Avioerolainsäädäntöä oli uudistettu 1850-luvun puolivälissä niin, että eromahdollisuus helpottui jonkin verran. Mill mainitsi avioeron ja uudelleen avioitumisen mahdollisuuden kirjassaan seikkana, jota ei halunnut tuolloin vielä käsitellä. Avioeroa hän kuitenkin piti eräänlaisena turvallisuuskeinona, joka naisille olisi tullut suoda suojaksi huonolta avio mieheltä. Millin kommentoijat eivät tuota ajatusta hyväksyneet vaan pitivät sen sijaan avioeroa naiselle haitallisena. Positiivisesti Millin kirjaan suhtautuneet kommentoijat taas olisivat toivoneet häneltä rohkeampaa kannanottoa asiaan.

Millin *The Subjection of Women* -teos käsitteli naisen asemaan liittyviä oikeuksia ja kysymyksiä varsin teoreettisella tasolla. Mill ei puuttunut kirjassaan ajatustensa käytännön toteutukseen vaan esitti vain näkemyksiä siitä miten asioiden olisi pitänyt olla ja miksi. Johtuiko seikka Millin väitetystä puutteesta ymmärtää todellista elämää vai halusiko hän vain herättää keskustelua ajatuksillaan? Ehkä Mill olikin ajatuksissaan liian edistysmielinen, varsinkin rajoittaessaan ajatuksensa vain periaatetasolle. Todellisuus 1860-luvulla ei vielä välttämättä ollut sellainen, että Millin ehdottamat uudistukset olisivat hyödyttäneet

naisia käytännön tasolla. Esimerkiksi avioerokysymyksessä aikalaiset mielestäni Milliä realistisemmin pystyivät arvioimaan eronneen naisen elintilanteen ja toimeentulomahdollisuudet.

Vaikka Mill piti vallitsevaa lainsäädäntöä pääasiallisena naisten asemaan vahingollisesti vaikuttaneena tekijänä, on hänen ansiokseen selkeästi luettavissa huomio, siitä kuinka vallitseva yhteiskuntajärjestys tapoineen ja periaatteineen heikensi naisten asemaa. Siten John Stuart Millillä kyllä oli tuntemusta myös todellisen elämän käytännöistä.

Tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen on osoittanut, että viktoriaanisessa yhteiskunnassa käynnissä olleita muutoksia on tutkittu paljon, mutta ajatukset tuon ajan naisihanteesta ovat pysyneet samanlaisina. Olisi mielenkiintoista jatkossa tutkia tarkemmin, miten yhteiskunnan muutokset vaikuttivat käsityksiin naisen asemasta ja ihanteista. Näkemykseni on, että muutokset olivat *The Subjection of Women* -teoksen kirjoitus- ja julkaisuhetkellä vielä niin vähäisiä etteivät ne vaikuttaneet yleiseen mielipiteeseen ja Mill oli siten aikaansa edellä ehdottaessaan muutoksia, jotka koettaisiin tarpeellisiksi vasta maailman yhä muuttuessa.

Koska en käyttänyt työssäni lähteenä Millin myöhempää kirjallista tuotantoa ja kirjeenvaihtoa, en juurikaan pystynyt tutkimaan mielipiteiden vaihtoa vuoropuhelun omaisesti niin, että olisin voinut tutkia Millin mahdollisia vastauksia näkemyksiään kritisoineille tahoille. Ainoastaan kannanotot, joihin saatoin löytää vasta-argumentteja itse *The Subjection of Women* -teoksesta saivat mahdollisesti Millin näkemysten mukaisen vastauksen. Useaan vastaväitteeseen olisi voinut vastata, että Mill sanoi käsitelleensä poikkeuksellisia tapauksia ja uskoi suuren osan naisista olleen tyytyväisiä asemaansa mutta, että nuo poikkeustapaukset tuli huomioida ja heidän asemaansa tuli helpottaa, oli se sitten väkivallanuhriksi joutuminen tai erikoiset älylliset kyvyt, jotka kaipasivat hyödynnyskohdetta. Tämä oli mielestäni Millin teoksen oleellisin sisältö.

Millin kirja itsessään osoittaa sovinnaisäännöistä poikkeavien ajatusten olemassaolon viktoriaanisessa Iso-Britanniassa ja myös kirjan herättämät myönteiset kommentit vahvistavat asian. Millin uudistusmielisyyttä vastustaneistakin kommentteista oli aistittavissa, että perinteisemmänkin ajatustavan kannattajat tunnustivat epäkohtien ja poikkeustapaus-

ten olemassa olon, mutteivät vielä olleet valmiita hyväksymään muutoksia, joita oli esitetty naisen asemaa kohtaan

Millin tapa esittää asiansa oli varsin värikäs ja hänen käsityksiensä naisten asemasta pidettiin liioiteltuina. Totta olikin, että Mill itsekin oli maininnut kirjassaan ettei hän väittänyt, että naisia todellisuudessa kohdeltiin niin huonosti kuin hän oli esittänyt. Hän painottikin, että esimerkit osoittivat minkälaisia epäkohtia oli olemassa naisten laillisessa asemassa ja millaisiin vääryyksiin ja julmuuksiin se antoi mahdollisuuden, jota miehistä kaikkein huonoimmat saattoivat käyttää hyväkseen. Sinällään Millin kirja ei siis ole totuudenmukainen esitys naisten oloista 1800-luvulla, sillä siinä esitetään naisten laillisen aseman epäkohtien ääritapaukset. Todellisuudessa käytäntö ei välttämättä ollut noiden lakipykälien mukainen vaan monet kommentoijat sanoivat niiden olleen kuolleita kirjaimia ja ymmärsivät, että oli aika muuttaa noita lakeja.

Uudistusten tarve myönnettiin siis tietyiltä osin. Varsinkin naisten laillinen asema avioliitossa koettiin huonoksi ja siihen vaadittiin parannuksia eteenkin naisten paremman omistusoikeuden kohdalla. Ilmeisesti nämä uudistusajatukset eivät tuntuneet Millin aikalaisista oudoilta, sillä ne koskivat parannuksia naisen asemassa tämän perinteisessä roolissa, vaimona ja äitinä, kun taas oikeudet, jotka olisivat tuoneet naisen julkiseen elämään, työntekomahdollisuudet, äänioikeus ja muut poliittiset oikeudet, kohtasivat selkeästi vahvemman vastustuksen. Toisaalta tämä paljastaa sen, että Millin aikalaiset joutuivat myöntämään, ettei heidän tärkeä avioliittonsa ollutkaan niin idyllinen kuin kaikki antoivat ymmärtää. Naisen tunnustettiin tarvitsevan omia oikeuksiaan suojaksi aviomieheltä. Missä määrin ihmiset siis todella vilpittömästi uskoivat aikansa ihanteisiin ja olivatko kirjallisuudessa ja eri asiantuntijoiden teksteissä esitetyt näkemykset naisista, biologiasta ja olosuhteista vain kaksinaismoraalia ja näyttelemistä?

John Stuart Mill jatkoi vallankumouksellisena aikana kirjoittaneen Mary Wollstonecraftin ajatuksia ja pohjusti Pankhurstien äänioikeuskampanjaa 1900-luvun alussa. Vaikka naisten asemassa ja oikeuksissa oli nähtävissä hidasta muutosta yhteiskunnallisen tilanteen muuttuessa, Millin ansioksi on sanottava, että hän kirjoitti aikana jolloin naisten asemaa kodinhengittäjänä ja perheenäitinä erityisesti vaalittiin Isossa-Britanniassa. Hidas muutos tilanteen muuttamiseksi oli alkanut.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

A. PAINETUT LÄHTEET

1. John Stuart Millin tuotanto

Mill, John Stuart, *Autobiography*. Penguin Books 1989.

Mill, John Stuart, *On Liberty*. - Teoksessa Mill, J.S., *On Liberty and Other Essays* 1991, 5-130.

Mill, John Stuart, *The Subjection of Women*. – Teoksessa Mill, J.S., *On Liberty and Other Essays* 1991, 471-582.

Mill, John Stuart, *Representative Government*. – Teoksessa Mill, J.S., *On Liberty and Other Essays* 1991, 205-470.

2. Millin teoksen kommentaarit

Amos, Sheldon, *The Subjection of Women*, Vol. 93, *The Westminster Review*, January 1870, pp. 63-89. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 141-172.

Browne, Matthew [W.B.Rands], *The Subjection of Women*, Vol. 144, *The Contemporary Review*, 1870, pp. 273-86. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 207-222.

Cobbe, Frances Power, *The Subjection of Women*, Vol. 6, *The Theological Review*, July 1869, pp. 355-75. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 54-74.

Dixon, William Hepworth, *The Subjection of Women*, *The Athenaeum*, June 1869, pp.819-820. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 46-53.

Mozley, Anna, *Mr. Mill on the Subjection of Women*, *Blackwood's Magazine*, September 1869, Vol. 106, pp. 309-21. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 89-108.

Oliphant, Margaret, *Mill on the Subjection of Women*, Vol. 130, *The Edinburgh Review*, October 1869, pp. 572-602. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 109-140.

Taylor, Henry, *Mr. Mill on the Subjection of Women*, Vol. 81, *Fraser's Magazine*, February 1870, pp.143-65. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 173-206.

Tuntematon kirjoittaja, *The Subjection of Women*, Vol. 27, *The Saturday Review*, June 1869, pp.811-13. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 37-45.

3. Muut painetut lähteet

Acton, William, from *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs* (1875). - Teoksessa *Sexuality Debates* 1987.

Bodichon, Barbara Leigh Smith, *A Brief Summary in Plain Language of the Most Important Laws Concerning Women; Together with a Few Observations Thereon*. London 1854. - Teoksessa *Victorian Women* 1981.

The Book of Common Prayer. London 1903. -Teoksessa *Victorian Women* 1981.

Bourn, Helen, 'I Believed then that you would soon forget me'. Draft from a letter from Helen Bourn to Thomas Martineau, York, Nov. 29, 1821. - Teoksessa *Victorian Women* 1981.

Kelly v. Kelly, Great Britain, *Law Reports, Courts of Probate and Divorce*, 33-55 Vict., 1869-72, II: 31-38. - Teoksessa *Victorian Women* 1981.

Mill, James, What is required in the elective body to secure the properties in the representative body. From the *Encyclopaedia Britannica, Supplement*, Edinburgh 1824: Archibald, Constable & Co. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 1-10 .

Norton, Caroline, *A Letter to the Queen on Lord Chancellor Cranworth's Marriage and Divorce Bill* (London, 1855), pp. 8-13. - Teoksessa *Victorian Women* 1981.

Taylor, Harriet, *The Enfranchisement of Women*, Vol. 55, *The Westminster Review*, July 1851, pp.289-311. - Teoksessa *Contemporary Responses to John Stuart Mill* 1995, 11-36.

B. KIRJALLISUUS

Anderson, Michael, *Approaches to the History of the Western Family 1500-1914*. Basingstoke Macmillan 1980.

Arnot, Margaret L., *Infant Death, Child Care and the State: the Baby-Farming Scandal and the First Infant Life Protection Legislation of 1872*. - *Continuity and Change* 9 (2), Cambridge University Press 1994.

Atkinson, Paul, *Fitness, Feminism and Schooling*. - Teoksessa *The Nineteenth-Century Woman* 1978.

Banks J.A. ja Olive Banks, *Feminism and Family Planning in Victorian England*. Liverpool University Press 1964.

Banks J.A., *The Contagion of Numbers*. - Teoksessa *The Victorian City* 1973.

Banks J.A., *Victorian Values. Secularism and the Size of Families*. Routledge & Kegan Paul 1981.

Becoming Visible. Women in European History. Toim. Renate Bridenthal, Claudia Koonz ja Susan Stuard. Houghton Mifflin Company 1987.

Before the Vote Was Won: Arguments for and Against Women's Suffrage. Toim. Jane Lewis. Routledge & Kegan Paul Ltd, New York ja Lontoo 1987.

Borer, Mary Cathcart, *Willingly to School. A History of Women's Education*. Lutterworth Press, Guilford ja Lontoo, 1975.

- Brown, Lucy, *Victorian News and Newspapers*. Clarendon Press, Oxford, 1985.
- Bryant, Margaret, *The Unexpected Revolution. A Study of the Education of Women and Girls in the Nineteenth Century*. Studies in Education (new series) 10. University of London Institute of Education 1979.
- Burn, W.L., *The Age of Equipoise. A Study of the Mid-Victorian Generation*. George Allen & Unwin Ltd., Lontoo, 1964
- Burstyn, Joan N., *Victorian Education and the Ideal of Womanhood*. Barnes & Noble Books, New Jersey, 1980.
- Cranston, Maurice, *John Stuart Mill. Writers and Their Work: No.99*. Longmans. Green & Co., Lontoo, New York, Toronto 1958.
- Collini, Stefan, Introduction. – Teoksessa Mill, John Stuart, *On Liberty with The Subjection of Women and Chapters on Socialism* 1989.
- Collini, Stefan, *Public Moralists. Political Thought and Intellectual Life in Britain 1850-1930*. Clarendon Press, Oxford, 1991.
- Coole, Diana H., *Women in Political Theory. From Ancient Misogyny to Contemporary Feminism*. Wheatsheaf Books Ltd. Kent, 1988.
- Davidoff, Leonore ja Hall Catherine, *The Architecture of Public and Private Life. English Middle Class Society in a Provincial Town 1780-1850*. - Teoksessa *The Pursuit of Urban History* 1983.
- Davidoff, Leonore, Jean L'Esperance ja Howard Newby, *Landscape with Figures: Home and Community in English Society*. - Teoksessa *The Rights and Wrongs of Women* 1986.
- Degler, Carl N., *What Ought to Be and What Was: Women's Sexuality in the Nineteenth Century*. American Historical Review, vol. 79, no.5, joulukuu 1974.
- Delamont, Sara, *The Contradictions in Ladies' Education*. - Teoksessa *The Nineteenth-Century Woman* 1978. (1978a)
- Delamont, Sara, *The Domestic Ideology and Women's Education*. - Teoksessa *The Nineteenth-Century Woman* 1978b. (1978b)
- Duffin, Lorna, *The Conspicuous Consumptive: Woman as an Invalid*. - Teoksessa *The Nineteenth-Century Woman* 1978. (1978a)
- Duffin, Lorna, *Prisoners of Progress: Women and Evolution*. - Teoksessa *The Nineteenth-Century Woman* 1978. (1978b)
- Exploring Women's Past: Essays in Social History*. Toim. P. Crawford. Sydney Allen & Unwin 1983.
- The Feminist Papers: From Adams to de Beauvoir*. Toim. Alice S. Rossi. Columbia University Press, New York 1973.
- Fit Work for Women*. Toim. Sandra Burman. St. Martin's Press, New York 1979.
- Foster, Shirley, *Victorian Women's Fiction: Marriage, Freedom, and the Individual*. Croom Helm Ltd. 1985.
- Hall, Catherine, *The Early Formation of Victorian Domestic Ideology*. – Teoksessa *Fit Work for Women*. Toim. Sandra Burman. St. Martin's Press, New York, 1979.
- Hardie, Martin, *Watercolour Painting in Britain. Vol. 3. The Victorian Period*. B.T. Batsford Ltd., Lontoo, 1968.

- Harrison, Brian, *Separate Spheres: The Opposition to Women's Suffrage in Britain*. Croom Helm Lontoo 1978.
- Hibbert, Christopher, *The English. A Social History 1066 - 1945*. Paladin Grafton Books 1988.
- Hiley, Michael, *Victorian Working Women: Portraits from Life*. Gordon Fraser 1979.
- Holcombe, Lee, *Victorian Ladies at Work. Middle-Class Working Women in England and Wales 1850-1914*. David & Charles Limited, Newton Abbot 1973.
- Holcombe, Lee, *Wives and Property. Reform of the Married Women's Property Law in Nineteenth-Century England*. University of Toronto Press, Toronto ja Buffalo 1983.
- Hollis, Patricia, *Women in Public: The Women's Movement 1850-1900. Documents of the Victorian Women's Movement*. George Allen & Unwin, Lontoo 1979.
- Horstman, Allen, *Victorian Divorce*. Croom Helm Ltd 1985.
- Houghton, Walter E., *The Victorian Frame of Mind, 1839-1870*. New Haven 1957.
- Jalland, Pat, *Women, Marriage and Politics 1860-1914*. Oxford University Press, Oxford, 1988.
- Jalland, Pat, *Victorian Spinsters: Dutiful Daughters, Desperate Rebels and the Transition to the New Women*. - Teoksessa *Exploring Women's Past* 1983.
- John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill, *Essays on Sex Equality*. Toim. Alice S. Rossi. The University of Chicago Press, Chicago ja Lontoo, 1970.
- Kilpi, Jukka & Sintonen, Matti, *Liberaali feminismi: John Stuart Mill (1806-1873)*. - Teoksessa Nainen, järki ja ihmisarvo 1986.
- Levine, Philippa, *Feminist Lives in Victorian England. Private Roles and Public Commitment*. Basil Blackwell Ltd 1990.
- Lown, Judy, *Women and Industrialization. Gender at Work in Nineteenth-Century England*. Polity Press 1990.
- Marks, Pauline, *Femininity in the Classroom: An Account of Changing Attitudes*. - Teoksessa *The Rights and Wrongs of Women* 1986.
- McBride, Theresa, *'As the Twig Is Bent': the Victorian Nanny*. - Teoksessa *The Victorian Family* 1978.
- McGregor, Oliver Ross, *Divorce in England, A Centenary Study*. William Heinemann Ltd 1957.
- Mill, John Stuart, *On Liberty with The Subjection of Women and Chapters on Socialism*. Toim. Stefan Colini. Cambridge University Press, Avon 1989.
- Mill, John Stuart, *On Liberty and Other Essays. The World's Classics*. Toim. John Gray. Oxford University Press, 1991.
- Mintz, Steven, *A Prison of Expectations: The Family in Victorian Culture*. New York University Press 1983.
- Morantz-Sanchez, Regina, *The Many Faces of Intimacy: Professional Options and Personal Choices among Nineteenth- and Early Twentieth-Century Women Physicians*. - Teoksessa *Uneasy Careers and Intimate Lives* 1987.

- Nainen, järki ja ihmisarvo. Esseitä filosofian klassikoiden naiskäsitteistä. Toim. Lilli Alanen, Leila Haaparanta, Terhi Lumme. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva 1986.
- The Nineteenth-Century Woman. Her Cultural and Physical World. Toim. Sara Delamont ja Lorna Duffin. Croom Helm Ltd, Lontoo 1978.
- Nunn, Pamela Gerrish, Victorian Women Artists. Women's Press Limited, Lontoo, 1987.
- Offen, Karen, Liberty, Equality, and Justice for Women: The Theory and Practise of Feminism in Nineteenth-Century Europe. - Teoksessa *Becoming Visible* 1987.
- Okin, Susan Moller, Women in Western Political Thought. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1979.
- Parker, Julia, Women and Welfare. Ten Victorian Women in Public Social Service. St. Martin's Press, New, York, 1989.
- Parry, Jonathan, The Rise and Fall of Liberal Government in Victorian Britain. Yale University press, new Haven & Lontoo, 1993.
- Peterson, M. Jeanne, The Victorian Governess: Status incongruence in Family and Society. – Teoksessa *Suffer and Be Still. Women in the Victorian Age*. Toim. Martha Vicinus. Methuen & Co. Ltd 1972.
- Peterson, M. Jeanne, Family, Love, and Work in the Lives of Victorian Gentlewomen. Indiana University Press 1989.
- Prochaska, F.K., Women and Philanthropy in Nineteenth-Century England. Clarendon Press, Oxford, 1980.
- The Pursuit of Urban History. Toim. Derek Fraser ja Anthony Sutcliffe. Edward Arnold, Lontoo, 1983.
- The Rights and Wrongs of Women. Toim. Juliet Mitchell & Ann Oakley. Penguin Books 1986.
- Roberts, David, The Paterfamilias of the Victorian Governing Classes. - Teoksessa *The Victorian Family* 1978.
- Roberts, M.J.D., Feminism and the State in Later Victorian England. *The Historical Journal*, 38, I, 1995.
- Rose, Sonya O., Limited Livelihoods. Gender and Class in Nineteenth-Century England. Routledge 1992.
- Rossi, Alice S., Sentiment and Intellect: The Story of John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill. - Teoksessa *John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill, Essays on Sex Equality* 1970.
- Sachs, Albie ja Joan Hoff Wilson, Sexism and the Law. A study of Male Beliefs and Legal Bias in Britain and the United States. Free Press, New York, 1978.
- The Sexuality Debates. Toim. Sheila Jeffreys. Routledge & Kegan Paul, New York ja Lontoo 1987.
- Shanley, Mary Lyndon, Feminism, Marriage, and the Law in Victorian England 1850-1895. Princeton University Press 1989.
- Shorter, Edward, The Making of the Modern Family. Fontana 1977.
- Showalter, Elaine, Family Secrets and Domestic Subversion: Rebellion in the Novels of the 1860s.- Teoksessa *The Victorian Family* 1978.
- Stone, Lawrence, The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800. Harper Row 1977.
- Stone, Lawrence, Road to Divorce. England 1530-1887. Oxford University Press 1992.

Strachey, Lytton, Queen Victoria. Chatto & Windus 1959.

The Subjection of Women. Contemporary Responses to John Stuart Mill. Key Issues No.6. Thoemmes Press, Bristol, 1995.

Suffer and Be Still. Women in the Victorian Age. Toim. Martha Vicinus. Methuen & Co. Ltd 1972.

Summers, Anne, A Home from Home - Women's Philanthropic Work in the Nineteenth Century. -Teoksessa Fit Work for Women 1979.

Uneasy Careers and Intimate Lives. Women in Science 1789-1979. Toim. Pnina G. Abir-Am ja Dorinda Outram. Rytgers University Press, New Brunswick ja Lontoo, 1987.

Vicinus, Martha J., Independent Women: Work and Community for Single Women, 1850-1920. University of Chicago Press 1985.

Victorian Britain. An Encyclopedia. Toim. Sally Mitchell. St James Press, Chicago ja Lontoo, 1988.

The Victorian City. Vol. I. Toim. H.J. Dyos ja M. Wolff. Lontoo 1973.

The Victorian Family: Structure and Stresses. Toim. Anthony S. Wohl. Croom Helm 1978.

Victorian Women. A Documentary Account of Women's Lives in Nineteenth-Century England, France, and The United States. Toim. Erna Olafson Hellerstein, Leslie Parker Hume, ja Karen M. Offen. The Harvester Press 1981.

A Widening Sphere. Changing Roles of Victorian Women. Toim. Martha Vicinus. Indiana University Press 1977.

Wohl, Anthony S., Sex and the Single Room. Incest among the Victorian Working Classes. - Teoksessa The Victorian Family 1978.

LIITE

LIITE 1

John Stuart Millin The Subjection of Women -teosta kommentoineiden kirjoittajien esittelyt

Sheldon Amos (1835-1886), oli koulutukseltaan lakimies ja toimi oikeustieteen professorina University College of Londonissa vuodesta 1869 alkaen. Hän luopui paikasta kymmenen vuotta myöhemmin terveydellisiin syihin vedoten, minkä jälkeen matkusteli laajasti päätyen viimein Aleksandriaan, jossa sai nimityksen vetoomustuomioistuimen tuomariksi. Hän julkaisi kirjoituksia naisten aseman parantamisen puolesta ja hänen vaimonsa oli myös naisasia-aktivisti.⁴⁰⁶ Sheldon Amosin artikkeli oli varsin pitkälle Millin teoksen referointia.

Matthew Browne, oikealta nimeltään William Brighty Rands (1823-1882). Chelsealaisen kaupanpitäjän poikana hän oli saanut vähän virallista koulutusta ja työskenteli varastoisissa, näyttelijänä ja virkailijana sekä reporterina parlamentin istunnoissa. Istuntojen välissä hän kirjoitti paljon proosaa ja runoja sekä artikkeleja Illustrated Timesille. Suurimman kuuluisuutensa hän kuitenkin saavutti lastenkirjailijana.

Frances Power Cobbe (1822-1904), syntyi Dublinissa varakkaan maanomistajan tyttärenä. Hän koki nuoruusvuosinaan uskonnollisen kriisin ja oli agnostikko jonkin aikaa. Isänsä kuoltua hän sai pienen perinnön, jonka turvin pystyi keskittymään hyväntekeväisyyteen, matkusteluun ja kirjoittamiseen. Kirjoituksissaan hän oli vankkumaton naisten oikeuksien kannattaja ja halusi edistää erityisesti tyttöjen parempaa koulutusta. Hän oli myös ensimmäisiä eläinkokeiden vastustajia ja kampanjoi eläinten paremman kohtelun puolesta.

William Hepworth Dixon (1821-1879), syntyi Manchesterissa puritaanisessa perheessä. Hän oli koulutukseltaan lakimies, mutta ansaitsi elantonsa kirjoittamalla elämäkertoja ja matkakertomuksia sekä toimi Athaneum -lehden toimittajana vuosina 1853-1869.

⁴⁰⁶ Levine 1990, 65-66.

Anne Mozley (1809-1891), oli J.B. Mozleyn, Oxfordin teologian tohtorin ja Thomas Mozleyn, merkittävän korkeakirkollisen papin, sisko. Hän ei koskaan mennyt naimisiin vaan otti huolehtiakseen veljensä Thomasin talouden. Hän julkaisi runoteoksia ja kirjoitti Saturday Review ja Blackwood's -lehtiin tehden kirja-arvosteluja George Elliotin Adam Beden kaltaisista teoksista. Myöhemmin hän toimitti veljensä J.B.Mozleyn ja kardinaali Newmanin kirjeet.

Margareth Oliphant (1828-1897), syntyi Skotlannissa. Hänen vanhempansa olivat Skotlannin vapaakirkon jäseniä. Margareth Oliphant tuli Lontooseen vuonna 1851 ja avioitui serkkunsa, taiteilija, Francis Oliphantin kanssa vuonna 1852. Miehen kuolema, vuonna 1859, jätti Margarethin vastaamaan yksin veloista ja kolmesta lapsestaan, mitä taakkaa lisäsi hoitovastuu hänen leskeksi jääneen veljensä kolmesta lapsesta. Siitä lähtien hän joutui urakoimaan ansaitakseen elantonsa kirjoittamalla romaaneja Blackwood's -lehdelle. Hän kirjoitti myös paljon arvosteluja ja artikkeleja Cervantesista ja Dantesta.

Sir Henry Taylor (1800-1886), syntyi Durhamissa. Hän oli köyhtyneen maanomistajan nuorempi poika. Sir Henry Taylor oli pitkälti itseoppinut ja kokeili monia uramahdollisuuksia ennen kuin asettui virkailijaksi siirtomaahallinnon palvelukseen ja tuli tunnetuksi runoilijana ja näytelmäkirjailijana. Kirjallisuudessa hän katsoi seuraavansa Wordsworthin ja Southleyn jalanjäljissä. Hänet aateloitiin vuonna 1869 monista palveluksistaan siirtomaahallinnolle

Nimettömän kirjoittajan *The Saturday Review* -lehdessä julkaistu artikkeli.⁴⁰⁷ *The Saturday Review* oli lehti, jossa ilmeni sitkein vastustus naisasialle ja sen kannattajille.⁴⁰⁸

Tiedot kirjoittajista ovat *The Subjection of Women. Contemporary Responses to John Stuart Mill* -teoksesta, sivuilta xxx-xxxi.

⁴⁰⁷ Kirjoitukseen viitataan tutkielmassani *The Saturday Review* -merkinnällä, esimerkiksi lähdeviitteissä.

⁴⁰⁸ Collini 1991, 126, 152; Harrison 1978, 62.

SISÄLLYSLUETTELO

1. NAISTEN ALISTAMISTA VASTAAN	0
1.1. TUTKIMUSKYSYMYS JA LÄHTEET	3
1.2. ARVIOITA TEOKSESTA	8
2. SUKUPUOLTEN TASA-ARVO.....	13
2.1. KÄSITYKSIÄ NAISESTA.....	13
2.2. AJATUS TASA-ARVOSTA	22
2.3. TASA-ARVOA SEURAAVA HYÖTY.....	27
3. NAISET YHTEISKUNNALLISINA TOIMIJOINA	31
3.1. NAIMATTOMAT NAISET	31
3.2. NAISTEN ANSIOT TAITEISSA JA TIETEISSÄ	33
3.3. KOULUTUS	38
3.4. TYÖSKENTELYMAHDOLLISUUDET	46
3.5. POLIITTISET OIKEUDET	57
4. NAISTEN ASEMA AVIOLIITTOSSA.....	66
4.1. AVIOLIITON MERKITYS	66
4.2. TYÖNJAKO JA JOHTAJUUS.....	71
4.3. IHANNEAVIOLIITTO.....	74
4.4. SEKSUAALISET VELVOLLISUUDET.....	76
4.5. VÄKIVALTA.....	80
4.6. OMISTUSOIKEUDET	84
4.7. AVIOERO	88
5. NAINEN AVIOLIITTOA JA AVIOLIITTO MIESTÄ VARTEN – IHANNE KYSEENALAISTETAAN	95
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	104
LIITE.....	110

TAMPEREEN YLIOPISTO

Historiatieteen laitos

AINAS, MAARIT: Lait ja ihanteet tasa-arvon esteenä. John Stuart Millin *The Subjection of Women* –teoksesta käyty keskustelu naisten asemasta 1860-luvun Iso-Britanniassa.

Pro gradu –tutkielma,

Yleinen historia

Maaliskuu 2000

Tutkielman aiheena oli tutkia yhden 1800-luvun maineikkaimman filosofin ja poliittisen vaikuttajan, John Stuart Millin teoksessa *The Subjection of Women*, ilmenneitä käsityksiä naisten asemasta ja sen parantamisesta. Lähtökohtana tutkielmalle oli teoksen maine radikaalina naisten oikeuksien julistuksena. Tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin teos oli radikaali aikana, jolloin se kirjoitettiin ja julkaistiin. Aikarajaus kirjan ajatusten pohtimiselle oli 1860-luku, sillä Mill kirjoitti kirjan pääosin 1860-luvun alussa ja se julkaistiin vuonna 1869. Teoksen näkemysten poikkeavuutta ajan yleisesti hyväksytyistä ajattelutavoista tutkittiin tutustumalla teoksesta esitettyihin kommentteihin ja ajan ilmapiiristä, arvoista ja naisten asemasta tehtyihin tutkimuksiin.

John Stuart Mill kirjoitti *The Subjection of Women* –teoksen osoittaakseen miehen ja naisen välisen tasa-arvoisuuden merkityksen ja tärkeyden. Hän vaati naisille oikeutta koulutukseen ja työhön sekä esitti naisille äänioikeutta samoilla ehdoilla kuin miehillekin. Mill arvosteli erityisesti vaimon asemaa ja epäkohtia, joita lait aiheuttivat naimisissa oleville naisille. Hän vaati avioliiton perustamista tasa-arvoisten puolisoitten väliselle kumppanuudelle. Millin ajatuksia pidettiin pääosin ennenaikaisina ja erityisesti naisten poliittisia oikeuksia vastustettiin. Kuitenkin oli nähtävissä myös tukea Millin ajatuksille. Tietyt epäkohdat, kuten vaimojen omistusoikeuden puuttuminen ja naisten huono koulutustilanne olivat seikkoja, jotka tunnustettiin ja joiden parantamiseen toivottiin pian ryhdyttävän.

Vaikka Mill piti vallitsevaa lainsäädäntöä pääasiallisena naisten asemaan vahingollisesti vaikuttaneena tekijänä, on hänen ansiokseen selkeästi luettavissa huomio, siitä kuinka vallitseva yhteiskuntajärjestys tapoineen ja periaatteineen heikensi naisten asemaa.

Teoksen ajatuksia ja niiden kommentointia tutkimalla pyrittiin muodostamaan kuva tuon ajan naisten asemasta. Tuosta kuvasta tuli varsin ristiriitainen. Ihanteet pelkästään vaimon ja äidin rooliin pyhittäytyneistä naisista olivat vahvoja eikä naisen tai avioliiton asemaa tahdottu muuttaa millään tavoin. Samalla kuitenkin oli nähtävissä liikehdintää naisten aseman parantamiseksi niin, että jopa sen suuntaisia lakiuudistuksia tehtiin. Millin *The Subjection of Women* –teos oli yksi, ei ainoa, osoitus noiden viktoriaaniseen maailmaan kuuluneiden ihanteiden vastaisten ajatusten olemassa olost. Ihannekuva naisesta ja avioliitosta ei ollut särötön.

TAMPEREEN YLIOPISTO

Maarit Ainas

LAIT JA IHANTEET TASA-ARVON ESTEENÄ

- John Stuart Millin *The Subjection of Women* –teoksesta käyty keskustelu naisten asemasta 1860-luvun Iso-Britanniassa